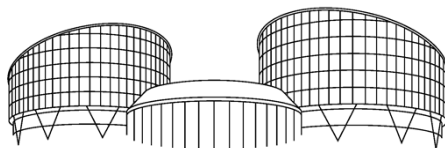

This document has been translated and revised with the financial assistance of the Council of Europe. The [European Institute of Romania](#) is solely responsible for this translation.

Acest document a fost tradus și revizuit cu asistența financiară a Consiliului Europei. [Institutul European din România](#) este singurul responsabil pentru această traducere.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

MAREA CAMERĂ

CAUZA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

(Cererile nr. 40792/10, 30538/14 și 43439/14)

HOTĂRÂRE

Art. 8 • Obligații pozitive • Viața privată și de familie • Lipsa oricărei forme de recunoaștere și de protecție juridică a cuplurilor de același sex • Obligație pozitivă confirmată de a le oferi un cadru juridic de recunoaștere și protecție corespunzătoare • Jurisprudență anterioară a Curții Europene, consolidată printr-o tendință clară și continuă a legislației majorității statelor părți și pozițiile convergente ale mai multor organe internaționale • Marjă de apreciere redusă în materie de asigurare a unui cadru juridic și mai extinsă în materie de decizii privind natura exactă a formei de recunoaștere și a conținutului protecției • Forma de căsătorie nu este necesară • Motive invocate în interesul general care nu prevalează asupra interesului reclamantilor • Marjă de apreciere depășită

STRASBOURG

17 ianuarie 2023

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

Cuprins

MAREA CAMERĂ.....	1
PROCEDURA	4
ÎN FAPT	7
CIRCUMSTANȚELE CAUZEI	7
A. Demersurile făcute de reclamânți în vederea căsătoriei	7
B. Procedurile judiciare	8
1. Doamnele I. Fedotova și I. Șipitko	8
2. Domnii D. Ciunusov și Y. Evtușenko	8
3. Doamnele I. Șaihraznova și Y. Iakovleva	9
CADRUL JURIDIC ȘI PRACTICA JURIDICĂ RELEVANTE	10
I. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNE	10
A. Constituția Rusiei	10
B. Codul familiei în vigoare în Rusia	11
C. Jurisprudența Curții Constituționale.....	12
II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNAȚIONALĂ	13
A. Organizația Națiunilor Unite	13
1. Înaltul Comisariat ONU pentru Drepturile Omului.....	13
2. Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale	13
B. Consiliul Europei.....	14
1. Comitetul de Miniștri	14
Recomandarea CM/Rec (2010)5	14
2. Adunarea Parlamentară	16
3. Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI)	17
4. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei	18
C. Uniunea Europeană	18
1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene	18
2. Jurisprudența CJUE	19
3. Parlamentul European	21
D. Curtea Interamericană a Drepturilor Omului	21
III. ELEMENTE DE DREPT COMPARAT	22
ÎN DREPT	23
I. ASPECTE PRELIMINARE	23

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

A.	Clarificarea aspectului dacă este de competența Curții să soluționeze cauza.....	23
B.	Cu privire la continuarea examinării cererilor	24
C.	Cu privire la obiectul cauzei retrimise în fața Marii Camere	25
II.	CU PRIVIRE LA EXCEPȚIILE PRELIMINARE RIDICATE DE GUVERN	26
A.	Cu privire la pretinsa lipsă a calității de victimă a reclamantilor	26
B.	Cu privire la neepuizarea căilor de atac interne	28
III.	CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 8 DIN CONVENȚIE.....	29
A.	Hotărârea pronunțată de Cameră.....	29
B.	Argumentele părților în fața Marii Camere	30
1.	Reclamanții.....	30
2.	Guvernul	31
3.	Observațiile terților intervenienți	33
a)	Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei	33
b)	LGB Alliance.....	35
c)	Asociația ACCEPT, Youth LGB Organization Deystviye, National LGBT Rights Organisation LGL, asociația „Love Does Not Exclude”, Polish Society for Antidiscrimination Law, Inițiativa Inakost (ONG), Insight Public Organization (ONG), Sarajevo Open Centre (ONG), acționând în comun.....	35
d)	Russian LGBT Network și Fundația Sphere, acționând în comun	36
e)	Centrul pentru Drepturile Omului din cadrul Universității din Gent.....	36
f)	Centrul AIRE, în comun cu Comisia Internațională a Juriștilor și Network of European LGBTIQ+ Families Associations (NELFA).....	36
g)	Centrul Euroregional pentru Inițiative Publice (ECPI) și Global Justice Institute (GJI).....	37
C.	Motivarea Curții	38
1.	Cu privire la aplicabilitatea art. 8 din Convenție.....	38
a)	Viața privată.....	38
b)	Viața de familie.....	39
c)	Concluzie	40
2.	Cu privire la respectarea art. 8 din Convenție	40
a)	Cu privire la existența unei obligații pozitive de recunoaștere și protecție legală a cuplurilor de același sex	40
b)	Cu privire la întinderea marjei de apreciere a autorităților naționale.....	47
c)	b) Clarificarea aspectului dacă statul pârât și-a îndeplinit obligația pozitivă	49
d)	Concluzie	55

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

IV. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 14 DIN CONVENȚIE COROBORAT CU ART. 8	56
A. Hotărârea Camerei.....	56
B. Argumentele părților	56
C. Motivarea Curții	56
V. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 DIN CONVENȚIE.....	56
A. Prejudiciu	57
B. Cheltuieli de judecată	57
PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA.....	57
OPINIA PARȚIAL SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR PAVLI, LA CARE ADERĂ DOAMNA JUDECĂTOR MOTOC ...	60
OPINIA SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR WOJTYCZEK..	64
1. Misiunea Curții	64
2. Chestiunea interpretării dinamice	65
3. O schimbare majoră în paradigma protecției drepturilor	68
4. Efectele hotărârii	71
5. Concluzie	72
OPINIA SEPARATĂ A DOAMNEI JUDECĂTOR POLÁČKOVÁ	74
OPINIA SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR LOBOV	78
1. Rezumatul faptelor și al contextului.....	78
2. Discrepanța dintre linia dominantă a jurisprudenței și poziția majorității	79
3. Importanța unui consens european și a realităților sociale	80
Concluzie.....	82
ANEXĂ.....	83

În cauza Fedotova și alții împotriva Rusiei,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, reunită în Marea Cameră compusă din:

Robert Spano,
Jon Fridrik Kjølbro,
Síofra O’Leary,
Georges Ravarani,
Marko Bošnjak,
Krzysztof Wojtyczek,
Iulia Antoanella Motoc,
Branko Lubarda,
Yonko Grozev,
Armen Harutyunyan,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Pere Pastor Vilanova,
Alena Poláčková,
Tim Eicke,
Darian Pavli,
Frédéric Krenc,
Mikhail Lobov, *judecători*,

și Søren Prebensen, *grețier adjunct al Marii Camere*,

după ce a deliberat în camera de consiliu, la 27 aprilie 2022 și 12 octombrie 2022,

pronunță prezenta hotărâre, adoptată la cea din urmă dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află trei cerere îndreptate împotriva Federației Ruse, prin care șase resortisanți ai acestui stat, ale căror nume sunt enumerate în lista anexată la prezenta hotărâre („reclamanții”), au sesizat Curtea la 20 iulie 2010, 5 aprilie 2014 și 17 mai 2014, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”).

2. Reclamanții au fost reprezentați de E. Daci și de B. Cron, avocați în Geneva, până la 6 aprilie 2022. După această dată, doamna Fedotova (cererea nr. 40792/10), domnii Ciunusov și Evtușenko (cererea nr. 30538/14) și doamna Șaihraznova (cererea nr. 43439/14) au fost reprezentați de doamna O. Gnezdilova, avocat în Berlin.

3. Guvernul rus („Guvernul”) a fost reprezentat succesiv de domnii G. Matuskin, M. Galperin și A. Fedorov, foști reprezentanți ai Federației Ruse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, iar apoi, în fața Marii Camere, de domnul M. Vinogradov, succesorul în funcție al acestora.

4. Reclamanții s-au plâns de imposibilitatea de a obține recunoașterea și protecția legală a relațiilor lor de cuplu ca urmare a refuzului autorităților ruse

de a le permite să se căsătorească și în absența oricărei alte forme de recunoaștere și protecție legală a cuplurilor de același sex în Rusia.

5. Cererile au fost repartizate Secției a treia a Curții (art. 52 § 1 din Regulament). La 2 mai 2016, în temeiul art. 54 § 3 din Regulamentul de procedură al Curții, președintele secției a declarat inadmisibile capetele de cerere întemeiate pe art. 12 din Convenție. La 18 martie 2015, capetele de cerere întemeiate pe art. 8 și art. 14 din Convenție au fost comunicate Guvernului.

6. La 13 iulie 2021, o cameră a Secției a treia compusă din Paul Lemmens, președinte, Georgios A. Serghides, Dmitry Dedov, Maria Elósegui, Anja Seibert-Fohr, Peeter Roosma și Andreas Zünd, judecători, precum și Milan Blaško, grefier de secție, a pronunțat o hotărâre prin care, în unanimitate, a dispus conexarea celor trei cereri, le-a declarat admisibile, a constatat încălcarea art. 8 din Convenție și a decis că nu este necesar să se examineze temeinicia capetelor de cerere întemeiate pe art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8. La hotărâre s-a anexat textul opiniei separate comune întocmite de judecătorii Lemmens și Zünd.

7. Prin scrisoarea din 12 octombrie 2021, Guvernul a solicitat trimiterea cauzei în fața Marii Camere, în temeiul art. 43 din Convenție. La 22 noiembrie 2021, Colegiul Marii Camere a admis cererea.

8. Compunerea Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu art. 26 § 4 și 5 din Convenție, precum și art. 24 din Regulament. O ședință publică a fost programată pe 27 aprilie 2022.

9. Atât reclamantii, cât și Guvernul au depus observații scrise suplimentare (art. 59 § 1 din Regulament).

10. Doamna Dunja Mijatović, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei („Comisarul”) și-a exercitat dreptul de a participa la procedură și a prezentat observații scrise (art. 36 § 3 din Convenție și art. 44 § 2 din Regulament).

11. În plus, s-au primit observații din partea următorilor terți:

- LGB Alliance,
- Asociația *Accept*, împreună cu *Youth LGBT Organisation Deystviye*, *National LGBT Rights Organisation LGL*, *Love Does Not Exclude Association*, *Polish Society for Antidiscrimination Law*, *Iniciativa Inakost*, *Insight public Organisation* și *Sarajevo Open Centre*
- Centrul pentru Drepturile Omului din cadrul Universității din Gent,
- *Euroregional Center for Public Initiatives (ECPI)*, împreună cu *Global Justice Institute (GJI)*,
- *AIRE Center*, împreună cu *International Commission of Jurists (ICJ)* și *Network of European LGBTIQ¹ + Families Associations (NELFA)*,
- *Russian LGBT Network*, împreună cu Fundația *Sphère*.

¹ LGBTIQ este un acronim pentru persoane Lesbieni, Gays, Bisexuale, Transgen, Intersex și Queer.

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

Intervenția acestora în procedura scrisă a fost autorizată de președinte în temeiul art. 36 § 2 din Convenție și art. 44 § 2 din Regulament.

12. La 16 martie 2022, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat, în cadrul unei proceduri inițiate în temeiul art. 8 din Statutul Consiliului Europei, Rezoluția CM/Res(2022)2, în conformitate cu care Federația Rusă a încetat de a mai fi stat membru al Consiliului Europei începând cu data de 16 martie 2022.

13. La 22 martie 2022, Curtea, întrunită în ședință plenară în conformitate cu art. 20 § 1 din Regulament, a adoptat „Rezoluția Curții Europene a Drepturilor Omului privind consecințele încetării calității Federației Ruse de stat membru al Consiliului Europei în lumina art. 58 din Convenția europeană a drepturilor omului”. Aceasta a precizat că Federația Rusă va înceta să mai fie înaltă parte contractantă la Convenție începând cu data de 16 septembrie 2022.

14. Într-o scrisoare din 28 martie 2022, Guvernul a afirmat că „în circumstanțele actuale, Federația Rusă consideră că ședința prevăzută pentru 27 aprilie 2022 nu este necesară”. Reclamanții au fost invitați să prezinte observații cu privire la acest aspect. Prin scrisoarea din 1 aprilie 2022, domnii Daci și Cron au precizat că au discutat cu reclamanții, care doreau ca ședința să aibă loc întrucât o considerau necesară.

15. La 4 aprilie 2022, președintele Curții a decis că ședința din 27 aprilie 2022 va avea loc și a invitat părțile să transmită lista de persoane care se vor înfățișa. Guvernul nu a răspuns la această invitație.

16. La 6 aprilie 2022, domnii Daci și Cron au informat grefierul că au încetat să îi reprezinte pe reclamanți și au precizat că aceștia vor fi reprezentați în ședință de un nou avocat.

17. Prin scrisoarea din 8 aprilie 2022, în urma dispozițiilor date de președinte, grefierul a solicitat avocaților Daci și Cron să prezinte datele de contact actuale ale reclamanților, precum și ale noului avocat al acestora și a reamintit obligația părților de a comunica lista persoanelor care se vor prezenta la ședință pentru reprezentarea acestora.

18. În lipsa unui răspuns la această scrisoare, președintele Curții, prin intermediul grefierului, le-a stabilit reclamanților, în scrisoarea din 14 aprilie 2022, un nou termen pentru prezentarea listei persoanelor care se vor prezenta la ședință, cu precizarea că, în lipsa unui răspuns, se va prezuma că reclamanții nu vor fi reprezentați în ședință. O copie a acestei scrisori, adresată avocaților Daci și Cron, a fost trimisă de asemenea la adresele poștale și electronice ale reclamanților care fuseseră comunicate Curții la data introducerii cererilor.

19. La 15 aprilie 2022, unul dintre reclamanți, domnul Ciunusov, a adresat Curții o scrisoare în care afirma că a fost informat despre procedura pendinte în fața Marii Camere abia prin scrisoarea grefierului din 14 aprilie 2022. A precizat că dorea să aibă loc o ședință, dar în același timp a solicitat

amânarea ședinței pentru a permite noului său avocat, doamna O. Gnezdilova, să se pregătească pentru aceasta.

20. La 21 aprilie 2022, observând că nici Guvernul, nici reclamantii nu au comunicat numele persoanelor care se vor înfățișa la ședința din 27 aprilie 2022, președintele Curții a decis anularea acesteia. De asemenea, președintele a respins solicitarea domnului Ciunusov de amânare a ședinței pentru o dată ulterioară și a decis deliberarea asupra cauzei la 27 aprilie 2022.

21. Printr-o scrisoare din 17 mai 2022, grefa Curții a luat act de dorința domnului Ciunusov de a continua procedura. În același timp, prin scrisori trimise în aceeași zi la adresele poștale și electronice comunicate Curții la data introducerii cererilor, ceilalți cinci reclamanți li s-a solicitat să precizeze dacă intenționau să își mențină cererile.

22. Prin scrisorile din 30 mai 2022, reclamanții Fedotova, Evtușenko și Șaihraznova au informat Curtea că, la fel ca domnul Ciunusov, intenționau să își mențină cererile. Aceștia au precizat că au mandatat-o pe doamna Gnezdilova să îi reprezinte în procedura ulterioară. Reclamantele Șipitko și Iakovleva nu au dat curs acestor comunicări ale Curții.

23. Deliberările au avut loc la 27 aprilie 2022 și 12 octombrie 2022. Compunerea Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu art. 23 § 2, 26 § 4 și 5 din Convenție, precum și art. 24 din Regulament.

ÎN FAPT

CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

A. Demersurile făcute de reclamanți în vederea căsătoriei

24. Cei șase reclamanți au format trei cupluri de același sex. La diferite date, au depus cerere pentru încheierea căsătoriei (*заявление о вступлении в брак*) la serviciul de stare civilă local (*органы записи актов гражданского состояния*). Doamnele I. Fedotova și I. Șipitko au depus cererea la 12 mai 2009 la Serviciul de Stare Civilă Tverskoi din Moscova, iar ceilalți reclamanți au făcut aceleași demersuri la 28 iunie 2013 la Serviciul de Stare Civilă nr. 4 din Sankt Petersburg.

25. Serviciul de Stare Civilă Tverskoi din Moscova a examinat cererea primului cuplu și a respins-o la 12 mai 2009. Serviciul de Stare Civilă nr. 4 din Sankt Petersburg a refuzat să examineze cererile celorlalte două cupluri și le-a respins la 29 iunie 2013. Autoritățile s-au bazat pe art. 1 din Codul familiei în vigoare în Rusia, care definește căsătoria ca fiind „uniunea conjugală liber consimțită între un bărbat și o femeie”. Întrucât cuplurile reclamanților nu erau formate de „un bărbat și o femeie”, cererile lor de căsătorie nu puteau fi soluționate de autoritățile respective.

26. Reclamanții au contestat aceste decizii în fața instanțelor naționale.

B. Procedurile judiciare

1. Doamnele I. Fedotova și I. Șipitko

27. Doamnele I. Fedotova și I. Șipitko au contestat respingerea cererii de căsătorie la Judecătoria Tverskoi Moscova.

28. Acestea au susținut că cererea îndeplinea cerințele din Codul familiei și că refuzul de a autoriza căsătoria lor constituia o încălcare a drepturilor care decurg din Constituție și din art. 8 și 12 din Convenție.

29. La 6 octombrie 2009, Judecătoria Tverskoi a respins cererea, considerând că aceasta nu îndeplinea condițiile prevăzute de Codul familiei, în sensul că nu era îndeplinită cerința de „liber consimțământ al unui bărbat și al unei femei” întrucât nu exista un bărbat în cuplu. Curtea a observat că nici dreptul internațional, nici Constituția nu impuneau autorităților obligația de a promova sau de a facilita uniunile între două persoane de același sex. În final, instanța a subliniat că un formular de cerere de căsătorie are două rubrici, „domnul” și „doamna”, neputând așadar să fie folosit de cuplurile homosexuale.

30. Reclamantele au declarat apel, susținând că în Codul familiei nu se interzice căsătoria între două persoane de același sex. Acestea au afirmat că în lista de piedici în calea căsătoriei prevăzute de art. 14 din Codul familiei nu se menționează cuplurile de același sex.

31. La 21 ianuarie 2010, Tribunalul Moscova a menținut hotărârea, confirmând raționamentul primei instanțe. În plus, tribunalul a declarat că absența unei interziceri exprese a căsătoriilor între persoane de același sex nu poate fi asimilată cu acceptarea de către stat a acestui tip de căsătorie.

2. Domnii D. Ciunusov și Y. Evtușenko

32. Domnii D. Ciunusov și Y. Evtușenko au contestat respingerea cererii lor de căsătorie la Tribunalul Griazi (regiunea Lipetsk).

33. Aceștia au susținut că în Codul familiei nu se restrânge dreptul cuplurilor homosexuale de a se căsători. Au susținut, de asemenea, că diverse instrumente internaționale, inclusiv Convenția, interzic orice formă de discriminare bazată, printre altele, pe orientarea sexuală și impun statelor contractante obligația de a proteja viața privată și de familie. Reclamanții au făcut trimitere, printre altele, la art. 8, 12 și 14 din Convenție.

34. La 2 august 2013, Tribunalul Gryazi a statuat că refuzul Serviciului de Stare Civilă de a examina pe fond cererea în discuție era viciat de nelegalitate, cu motivarea că dreptul rus impunea o astfel de examinare pentru orice cerere de căsătorie. Totuși, în ceea ce privește refuzul de a aproba căsătoria între două persoane de același sex, instanța a făcut trimitere la decizia pronunțată de Curtea Constituțională în cauza domnului E. Murzin, în care înalta instanță a statuat că nici Constituția, nici legislația nu conferă dreptul la căsătorie cuplurilor homosexuale (*infra*, pct. 44). Instanța a adăugat

că o căsătorie între persoane de același sex contravine tradițiilor naționale și religioase, conceptului de căsătorie „ca uniune biologică între un bărbat și o femeie”, politiciii statului în materie de protecție a familiei, maternității și copilăriei, precum și interdicției de a promova homosexualitatea. De asemenea, instanța a statuat că în Convenție nu li se impune statelor contractante obligația de a înregistra căsătoriile între persoane de același sex.

35. Reclamanții au declarat apel împotriva acestei hotărâri, susținând că în legislația rusă nu se definește căsătoria ca fiind uniunea dintre două persoane de sex diferit și că în Codul familiei nu se interzice căsătoria între două persoane de același sex. Au susținut că nu dispun de niciun alt mijloc de a conferi o formă juridică relației lor deoarece căsătoria era singura formă de uniune recunoscută legal.

36. La 7 octombrie 2013, Curtea Regională Lipetsk a respins apelul reclamanților. Aceasta a declarat că argumentele persoanelor în cauză nu erau altceva decât opinia lor personală, întemeiată pe o interpretare eronată a dreptului familiei și a tradițiilor naționale.

37. La 12 martie 2014, Curtea Regională Lipetsk a respins cererea reclamanților de introducere un recurs în casație.

3. Doamnele I. Șaihraznova și Y. Iakovleva

38. Doamnele I. Șaihraznova și Y. Iakovleva au contestat respingerea cererii lor de căsătorie la Tribunalul Gryazi (regiunea Lipetsk), prezentând, în esență, aceleași argumente ca cele prezentate de doamnele I. Fedotova și I. Șipitko (*supra*, pct. 28). Printre altele, reclamantele au invocat art. 8, 12 și 14 din Convenție.

39. La 12 august 2013, instanța a respins acțiunile acestora. Aceasta a declarat că, deși cererea de căsătorie a reclamantelor ar fi putut părea să fi fost respinsă fără o examinare pe fond, realitatea era alta. Instanța a adăugat că serviciul de stare civilă a examinat în mod corespunzător cererea în discuție și că a respins-o în deplină legalitate. A reiterat argumentele prezentate în hotărârea din 2 august 2013 (*supra*, pct. 34).

40. La 18 noiembrie 2013, apoi la 11 martie 2014, Curtea Regională Lipetsk a respins apelul și, respectiv, recursul în casație formulat de reclamante, considerând că argumentele acestora se bazau pe o interpretare eronată a dispozițiilor dreptului familiei și erau contrare tradițiilor naționale consacrate.

CADRUL JURIDIC ȘI PRACTICA JURIDICĂ RELEVANTE

I. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNE

A. Constituția Rusiei

41. Dispozițiile relevante din Constituția Rusiei sunt redactate după cum urmează:

Articolul 15

„1. Constituția Federației Ruse are forță juridică superioară și efect direct și se aplică pe întreg teritoriul Federației Ruse. Legile și alte acte juridice adoptate în Federația Rusă nu trebuie să fie contrare Constituției Federației Ruse.

[...]

4. Principiile și normele universal recunoscute ale dreptului internațional și tratatele internaționale ratificate de Federația Rusă fac parte integrantă din sistemul juridic al acesteia. Dacă un tratat internațional ratificat de Federația Rusă stabilește reguli diferite de cele stabilite prin lege, regulile tratatului internațional prevalează.”

Articolul 17

„1. Federația Rusă recunoaște și garantează drepturile și libertățile omului și cetățeanului în conformitate cu principiile și cu normele universal recunoscute ale dreptului internațional și în conformitate cu prezenta Constituție.

[...]

3. Exercițarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului nu trebuie să încalce drepturile și libertățile altora.”

Articolul 19

„1. Toți oamenii sunt egali în fața legii și a instanțelor.

2. Statul garantează drepturi și libertăți egale tuturor cetățenilor, indiferent de sex, rasă, naționalitate, limbă, origine, avere sau statut, loc de reședință, religie, convingeri, apartenență la asociații publice, precum și orice alte criterii. Se interzice orice formă de limitare a drepturilor cetățeanului pe criterii de apartenență la un grup social, rasial, național, lingvistic sau religios.”

42. La 14 martie 2020, art. 72 alin. (1) din Constituție, care enunță principiile referitoare la partajarea competențelor între autoritățile federale și autoritățile regionale, a fost modificat prin Legea federală nr. 1-FKZ. Astfel, s-a introdus în această dispoziție o sintagmă potrivit căreia Federația Rusă și regiunile Federației Ruse exercită o competență comună în materie de protecție a „căsătoriei ca uniune între un bărbat și o femeie”.

Legea a modificat, de asemenea, art. 114 din Constituție, care enumeră domeniile de competență ale Guvernului Federației Ruse. Art. 114 alin. 1 lit. c) are acum următorul cuprins:

„Guvernul Federației Ruse:

[...]

c) asigură punerea în aplicare în Federația Rusă a unei politici de stat unitare și a unei orientări sociale uniforme în domeniile culturii, științei, educației, sănătății, protecției sociale, sprijinirii, consolidării și protecției familiei, al păstrării valorilor familiale tradiționale și protecției mediului;

[...]”.

Anterior reformei legislative din 2020, această dispoziție avea următorul conținut:

„Guvernul Federației Ruse:

[...]

c) asigură punerea în aplicare în Federația Rusă a unei politici de stat unitare în domeniile culturii, științei, educației, sănătății, protecției sociale și ecologiei.”

B. Codul familiei în vigoare în Rusia

43. Dispozițiile relevante din Codul familiei prevăd următoarele:

Articolul 1. Principiile fundamentale ale legislației privind familia

„1. Familia, maternitatea, paternitatea și copilăria sunt protejate de stat [...].

3. Normele privind relațiile de familie se bazează pe principiile unei uniuni conjugale liber consimțite între un bărbat și o femeie, ale egalității drepturilor între soți în cadrul familiei [...].

4. Se interzice orice formă de restrângere a dreptului unei persoane de a se căsători [...], bazată pe apartenența socială, rasială, națională, lingvistică sau religioasă [...].”

Articolul 12. Condiții prealabile pentru căsătorie

„1. Înregistrarea căsătoriei este condiționată de consimțământul liber și reciproc al unui bărbat și al unei femei care au împlinit vârsta legală pentru căsătorie.

2. Toate situațiile enumerate la art. 14 din prezentul cod împiedică înregistrarea căsătoriei.”

Articolul 14. Piedici în calea încheierii căsătoriei

„Căsătoria nu este permisă între

- persoane dintre care cel puțin una este deja căsătorită;
- rude apropiate [...], frate și soră, frate vitreg și soră vitregă;
- un părinte adoptiv și un copil adoptiv;
- persoane dintre care cel puțin una i-a fost retrasă capacitatea juridică de către o instanță din cauza unei tulburări mintale.”

C. Jurisprudența Curții Constituționale

44. La 16 noiembrie 2006, Curtea Constituțională a Federației Ruse a declarat inadmisibil recursul declarat de domnul E. Murzin, care a contestat compatibilitatea art. 12 din Codul familiei cu Constituția, în măsura în care interpretarea acestei dispoziții de către autoritățile naționale a împiedicat încheierea căsătoriei cu partenerul său de același sex. Partea relevantă din Decizia nr. 496-O pronunțată de Curtea Constituțională are următorul conținut:

„2. Examinând documentele depuse de domnul E. Murzin, Curtea Constituțională nu găsește motive pentru a efectua examinarea pe fond a recursului declarat de persoana în cauză.

2.1. [...] Constituția Rusiei și normele juridice internaționale se bazează pe principiiul că scopul principal al familiei este de a aduce pe lume și a crește copii.

Având în vedere acest principiu, precum și tradiția națională de interpretare a căsătoriei ca uniune biologică între un bărbat și o femeie, Codul familiei prevede că normele privind relațiile de familie se bazează pe principiile unei uniuni conjugale liber consimțite între un bărbat și o femeie, pe prioritatea acordată creșterii copiilor în cadrul familiei și pe preocuparea pentru bunăstarea și dezvoltarea acestora (art. 1). În consecință, legiuitorul federal, acționând în cadrul competențelor sale, a declarat că consimțământul liber și reciproc al unui bărbat și al unei femei constituie una dintre condițiile prealabile pentru căsătorie. Nu se poate considera că acest [principiu] încalcă drepturile constituționale pe care reclamantul le invocă în recursul său.

2.2. Contestând art. 12 alin. (1) din Codul familiei, reclamantul solicită statului să recunoască relația sa cu un alt bărbat prin asigurarea faptului că relația este înregistrată sub forma unei uniuni protejate de stat.

Totuși, din Constituția sau obligațiile internaționale ale Federației Ruse nu decurge nicio obligație a statului de a crea condiții corespunzătoare pentru apărarea, facilitarea sau recunoașterea uniunilor homosexuale. Lipsa recunoașterii și înregistrării [uniunilor homosexuale] în sine nu are niciun efect asupra nivelului de recunoaștere și garantare a drepturilor individuale și civile ale reclamantului în cadrul Federației Ruse.

Faptul că unele state europene adoptă o abordare diferită în modul în care tratează problemele demografice și sociale nu demonstrează că drepturile constituționale ale reclamantului au fost încălcate. Se poate ajunge la această concluzie deoarece art. 23 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede că dreptul la căsătorie este recunoscut în mod special bărbatului și femeii. De altfel, art. 12 din Convenție prevede explicit dreptul de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept.

Având în vedere toate considerațiile de mai sus, [...] Curtea Constituțională decide [...] să nu procedeze la examinarea pe fond a recursului declarat de domnul E. Murzin, care nu îndeplinește cerințele de admisibilitate prevăzute de Legea constituțională federală privind Curtea Constituțională [...].”

45. La 23 septembrie 2014, Curtea Constituțională a respins recursul privind compatibilitatea cu Constituția a art. 6.21 din Codul contravențional, care încadra drept contravenție „promovarea relațiilor sexuale netradiționale

în rândul minorilor”. În hotărârea 24-P, Curtea Constituțională a declarat, printre altele:

„[...] Unul dintre rolurile familiei este de a aduce pe lume copii și de a-i crește, noțiunea de căsătorie ca uniune între un bărbat și o femeie constituie baza abordării adoptate de legislație pentru rezolvarea problemelor demografice și sociale în domeniul relațiilor de familie în Federația Rusă [...]”.

II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNAȚIONALE

A. Organizația Națiunilor Unite

1. *Înaltul Comisariat ONU pentru Drepturile Omului*

46. La 29 mai 2015, Înaltul Comisar ONU pentru Drepturile Omului a publicat un raport intitulat „Discriminare și violență împotriva persoanelor din cauza orientării lor sexuale sau a identității lor de gen”. Înaltul Comisar a adresat statelor mai multe recomandări care vizează combaterea violenței și a discriminării împotriva persoanelor LGBTI. În special, acesta a recomandat următoarele:

„Acordarea recunoașterii juridice cuplurilor de același sex și copiilor acestora, asigurându-se faptul că prestațiile acordate în mod tradițional partenerilor căsătoriți – inclusiv cele legate de ajutoare, pensii, impozitare și moștenire – se acordă într-un mod nediscriminatoriu.”

2. *Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale*

47. În documentul Observații finale privind cel de-al șaselea raport periodic al Federației Ruse, publicat la 16 octombrie 2017, Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale a declarat, printre altele, următoarele:

„Nediscriminarea

22. Comitetul își exprimă îngrijorarea față de lipsa în continuare a unei legislații cuprinzătoare privind combaterea discriminării, în pofida informațiilor furnizate de delegație cu privire la dispozițiile anti-discriminare cuprinse, printre altele, în Constituția statului parte și în Codul penal al acestuia. Acestea este îngrijorat, de asemenea, de amploarea stigmatizării și a discriminării în societate, care se bazează în special pe handicap, origine etnică, orientare sexuală, identitate de gen și stare de sănătate (art. 2).

23. Comitetul recomandă statului parte să ia măsuri în vederea adoptării unei legislații cuprinzătoare împotriva discriminării, care să includă toate motivele de discriminare, inclusiv orientarea sexuală și identitatea de gen, ținând seama de Comentariul general nr. 20 (2009) privind nediscriminarea în exercitarea drepturilor economice, sociale și culturale. De asemenea, recomandă statului parte:

a) să recunoască faptul că persoanele aflate într-o relație cu persoane de același sex pot revendica în condiții de egalitate drepturile consacrate de Pact, inclusiv prin acordarea acelorași beneficii ca și cuplurilor căsătorite, și să abroge ori să modifice toate textele de lege, inclusiv Legea federală nr. 135, care pot duce la discriminare, urmărirea

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

penală ori sancțiuni în cazul anumitor persoane pe motive de orientare sexuală sau identitate de gen. [...]"

B. Consiliul Europei

1. Comitetul de Miniștri

Recomandarea CM/Rec (2010)5

48. În Recomandarea CM/Rec (2010)5 privind măsurile de combatere a discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen, Comitetul de Miniștri a recomandat statelor membre:

„1. să examineze măsurile legislative și de altă natură existente, să le reexamineze în permanență, precum și să colecteze și să analizeze date relevante, pentru a monitoriza și a remedia orice discriminare directă sau indirectă bazată pe orientare sexuală sau identitate de gen;

2. să se asigure că măsuri legislative și de altă natură sunt adoptate și puse în aplicare în mod eficace pentru a combate discriminarea bazată pe orientare sexuală sau identitate de gen, pentru a asigura respectarea drepturilor omului în cazul persoanelor lesbiene, homosexuale, bisexuale și transgen și pentru a promova toleranța față de acestea;

[...]

IV. Dreptul la respectarea vieții private și de familie

[...]

23. În cazul în care legislația națională conferă drepturi și obligații cuplurilor necăsătorite, statele membre ar trebui să se asigure că aceasta se aplică în mod nediscriminatoriu atât cuplurilor de același sex, cât și cuplurilor de sex diferit, inclusiv în ceea ce privește prestațiile de pensie de urmaș și drepturile locative.

24. În cazul în care legislația națională recunoaște parteneriatele înregistrate între persoane de același sex, statele membre ar trebui să încerce să se asigure că statutul lor juridic și drepturile și obligațiile lor sunt echivalente cu cele ale cuplurilor heterosexuale aflate într-o situație similară.

25. În cazul în care legislația națională nu recunoaște și nici nu conferă drepturi sau obligații parteneriatelor înregistrate între persoane de același sex și cuplurilor necăsătorite, statele membre sunt invitate să ia în considerare posibilitatea ca, fără niciun fel de discriminare – inclusiv față de cuplurile de sex diferit, să li se ofere cuplurilor de același sex mijloace legale sau de altă natură pentru a aborda problemele practice legate de realitatea socială în care trăiesc.”

Federația Rusă și-a exprimat poziția cu privire la această recomandare într-o declarație interpretativă, redactată după cum urmează:

„1. Federația Rusă consideră că dispozițiile din Recomandarea Comitetului de Miniștri către statele membre privind măsurile de combatere a discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen ar trebui să fie interpretate în lumina obligațiilor internaționale ale statelor membre în materie de interdicere a discriminării și că acestea nu ar trebui să creeze condiții mai favorabile persoanelor LGBT decât altor grupuri sociale.

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

2. Orice trimitere la hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului ar trebui înțeleasă ca aplicându-se împrejurărilor specifice ale cauzelor respective.

[...]

6. Federația Rusă interpretează toate dispozițiile din partea a IV-a «Dreptul la respectarea vieții private și de familie» în baza art. 12 din Convenția europeană a drepturilor omului, potrivit căruia exercitarea dreptului de a se căsători și de a întemeia o familie este reglementată de legislația națională, precum și poziția neechivocă a Curții Europene a Drepturilor Omului potrivit căreia dreptul la căsătorie se referă numai la o uniune între un bărbat și o femeie, care nu poate fi interpretat în sensul că se opune drepturilor persoanelor LGBT și, în consecință, nu constituie discriminare și nu impune o consolidare a acestor drepturi.

[...]

8. Federația Rusă nu împărtășește opinia potrivit căreia o singură hotărâre a Curții Europene a Drepturilor Omului sau decizii referitoare la o singură țară ar trebui să servească ca standard pentru toate statele membre. Este incontestabil faptul că hotărârile Curții sunt obligatorii numai pentru statele în cauză, în aplicarea art. 46 din Convenție. Curtea însăși a declarat în mod repetat că nu este obligată de deciziile sale anterioare și că acestea sunt aplicabile numai împrejurărilor specifice ale cauzelor la care s-au referit. În plus, aceasta a abordat problemele referitoare la persoane LGBT într-un climat extrem de controversat și, în hotărârile recente, a adoptat poziții diametral opuse în acest domeniu. În consecință, Federația Rusă se consideră obligată să respecte dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului, dar nu și deciziile pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului cu privire la alte state membre.

[...]”

49. La 16 septembrie 2020, Comitetul Director pentru Drepturile Omului (CDDH) a publicat cel mai recent „Raport privind punerea în aplicare a Recomandării CM/Rec(2010)5 a Comitetului de Miniștri”, pe baza răspunsurilor la un chestionar furnizate de 42 din cele 47 de state membre. În raport s-au precizat, în special, următoarele:

„[...]

126. Având în vedere tendința recentă din Europa și în conformitate cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, statele membre ar trebui să se asigure că există un cadru juridic specific pentru recunoașterea și protecția corespunzătoare a cuplurilor de același sex.

[...]

137. Având în vedere răspunsurile statelor membre la chestionar, CDDH invită Comitetul de Miniștri să ia act de acest raport, să încurajeze statele membre să își continue eforturile de punere în aplicare deplină a recomandării și să le acorde în continuare sprijin din partea Consiliului Europei, în special în cadrul Comitetului director pentru anti-discriminare, diversitate și incluziune (CDADI).”

Federația Rusă a dat o declarație, reiterând faptul că s-a disociat de conținutul observațiilor privind Recomandarea CM/Rec(2010)5 pentru motivele exprimate în declarația anexată la raportul inițial al CDDH [document CDDH(2009)019, Anexa IV] și nu a participat la adoptarea acestora.

2. Adunarea Parlamentară

50. În Recomandarea 1474 (2000), publicată la 26 septembrie 2000, cu privire la „situația lesbienelor și a homosexualilor în statele membre ale Consiliului Europei”, Adunarea Parlamentară a recomandat Comitetului de Miniștri să invite statele membre, printre altele, să adopte o legislație care să prevadă parteneriatul înregistrat între persoane de același sex (pct. 11.3 i).

51. La 10 octombrie 2018, Adunarea Parlamentară a adoptat Rezoluția 2239 (2018) intitulată „Viața privată și de familie: realizarea egalității indiferent de orientarea sexuală”, în care a solicitat statelor membre ale Consiliului Europei:

„[...]

4.3. să alinieze dispozițiile lor constituționale, legislative și normative, precum și politicile lor referitoare la parteneri de același sex, cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în acest domeniu și, prin urmare:

4.3.1. să se asigure că un cadru juridic specific prevede recunoașterea și protecția uniunilor între parteneri de același sex;

4.3.2. să acorde cuplurilor de același sex drepturi egale cu cele ale cuplurilor heterosexuale în domeniul transferului contractelor de închiriere;

4.3.3. să se asigure că concubinii de același sex, indiferent de statutul juridic al parteneriatului lor, sunt considerați persoane aflate în întreținere în vederea asigurării de sănătate;

4.3.4. în soluționarea cererilor de permis de ședere depuse în vederea reîntregirii familiei, să se asigure că, în cazul în care nu se prevede căsătoria între persoane de același sex, există o altă modalitate prin care partenerul de același sex care nu este resortisant al țării poate să obțină permis de ședere; [...]”

52. La 25 ianuarie 2022, Adunarea Parlamentară a adoptat Rezoluția 2417 (2022) intitulată „Combaterea recrudescenței urii față de persoanele LGBTI în Europa”, care, în părțile relevante, are următorul cuprins:

„14. Adunarea subliniază că tocmai atunci când ostilitatea este acută sau în creștere, lucrul cel mai important este să existe măsuri penale și legi antidiscriminare eficiente. Aceasta îndeamnă statele membre să își consolideze cadrul legislativ ori de câte ori este necesar pentru a garanta că acesta protejează dreptul persoanelor LGBTI de a trăi fără ură sau discriminare și să îl aplice efectiv în practică. În conformitate cu normele sus-menționate și fără a aduce atingere obligațiilor mai specifice sau mai ample care ar putea să decurgă, îndeamnă statele membre, în special

[...]

14.6. să inițieze, dacă nu au făcut-o deja, și să finalizeze în toate cazurile, procesele legislative și de elaborare a politicilor care sunt necesare pentru a completa cadrul juridic cu alte elemente esențiale pentru egalitatea persoanelor LGBTI, inclusiv în materie de recunoaștere juridică a genului, integritate corporală a persoanelor intersexuale, protecție a familiilor curcubeu, accesul la asistență medicală specifică pentru persoanele transsexuale și de exercitare a drepturilor civile, ca de exemplu libertatea de exprimare, libertatea de asociere și libertatea de întrunire.”

3. Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI)

53. În al cincilea raport privind Federația Rusă, adoptat la 4 decembrie 2018 și publicat la 5 martie 2019, ECRI a afirmat următoarele:

„116. În ceea ce privește dreptul familiei, legislația în vigoare în Federația Rusă nu recunoaște nicio formă de parteneriat homosexual. ECRI consideră că această lipsă de recunoaștere ar putea conduce la diferite forme de discriminare în domeniul drepturilor sociale. În această privință, atrage atenția autorităților asupra Recomandării CM/Rec(2010)5 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind măsurile de combatere a discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen.

117. ECRI recomandă autorităților să adopte un cadru legislativ care să permită cuplurilor homosexuale, fără nicio discriminare, recunoașterea și protejarea relației lor pentru a remedia problemele concrete cu care acestea se confruntă în viața de zi cu zi.”

54. La 1 martie 2021, ECRI a publicat documentul „Fișă tematică privind problematica LGBTI” pentru a prezenta normele sale principale privind aspectele legate de orientarea sexuală, identitatea de gen și caracteristicile sexuale. Pasajele relevante au următorul cuprins:

„6. Autoritățile ar trebui să definească un cadru legal care să permită cuplurilor homosexuale, fără nicio discriminare, recunoașterea și protejarea relației lor în mod oficial și juridic pentru a remedia problemele concrete cu care acestea se confruntă în viața de zi cu zi. Autoritățile ar trebui să analizeze dacă există o justificare obiectivă și rezonabilă pentru fiecare dintre diferențele existente în reglementările privind cuplurile căsătorite și cuplurile de același sex și să elimine orice diferență nejustificată.”

55. La 5 octombrie 2021, ECRI a publicat documentul „Concluzii privind punerea în aplicare a recomandărilor de monitorizare interimară adresate Federației Ruse”. ECRI a declarat printre altele:

„În raportul privind Federația Rusă (al cincilea ciclu de monitorizare), ECRI a recomandat autorităților ruse să elimine interdicția de a comunica informații despre homosexualitate minorilor (legislația privind așa-numita «promovarea relațiilor sexuale netradiționale în rândul minorilor»), în conformitate cu hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Baiev și alții împotriva Rusiei*.

ECRI se bucură că a primit informații din partea autorităților ruse cu privire la punerea în aplicare a acestei recomandări.

Totuși, autoritățile au informat ECRI că ele consideră că această recomandare «nu este deloc relevantă pentru sistemul legislativ al Federației Ruse». Acestea menționează totodată art. 114 din Constituția Federației Ruse, în conformitate cu care Guvernul Federației Ruse este responsabil de «sprijinirea, consolidarea și protecția familiei, [și] păstrarea valorilor familiale tradiționale». Potrivit autorităților, «noțiunea de „valori familiale tradiționale” nu include, în mod evident, promovarea homosexualității în rândul minorilor».

Deși ECRI a fost informată de grupuri ale societății civile că raportul dintre numărul de condamnări (plata unor amenzi) pronunțate în temeiul art. 6.21 din Codul contravențional și numărul de acțiuni puse în mișcare este în continuă scădere în ultimii ani (conform datelor transmise de Curtea Supremă: un caz din 15 în prima jumătate a anului 2020, comparativ cu 4 din 20 în 2019), dificultățile descrise în ultimul raport al ECRI privind Federația Rusă, și anume ambiguitatea, eventuala sferă de aplicare și efectul paralizant al acestor dispoziții legislative continuă să fie problematice.

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

În plus, ECRI este deosebit de îngrijorată de faptul că autoritățile ruse consideră că această recomandare nu este «relevantă», dat fiind că aceasta se bazează pe o hotărâre pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului împotriva Rusiei.

ECRI consideră că recomandarea nu a fost pusă în aplicare.”

4. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei

56. La 21 februarie 2017, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei a publicat un document intitulat „Accesul la recunoașterea juridică pentru cuplurile de același sex: este o chestiune de egalitate”. Acest conține în special următoarele pasaje:

„A recunoaște legal cuplurile de același sex înseamnă a respecta un principiu simplu: egalitatea tuturor în fața legii. Căsătoria civilă, uniunile civile sau parteneriatele înregistrate reprezintă avantaje, drepturi și obligații pe care statul le acordă unui cuplu aflat într-o relație stabilă. Se pare că se formează un consens în favoarea ideii că un guvern nu poate să discrimineze cuplurile de același sex și să le priveze de protecția de care beneficiază o uniune între persoane de sex diferit recunoscută oficial.

[...]

Statele ar trebui să își continue eforturile de eliminare a discriminării bazate pe orientarea sexuală în domeniul drepturilor familiei. Acest lucru necesită mai multe măsuri:

- Cele 20 de state membre ale Consiliului Europei care nu acordă încă recunoaștere legală cuplurilor de același sex ar trebui să adopte legi care să instituie – cel puțin – parteneriate înregistrate pentru a extinde în privința partenerilor de același sex privilegiile, obligațiile sau beneficiile care se aplică partenerilor de sex diferit care au încheiat o căsătorie sau o altă formă oficială de uniune.

- Toate statele ar trebui să se asigure că legislația lor acordă cuplurilor de același sex înregistrate aceleași drepturi și beneficii ca și cuplurilor de sex diferit căsătorite sau înregistrate în ceea ce privește, de exemplu, securitatea socială, impozitarea, avantajele sociale, libertatea de circulație, reîntregirea familiei, drepturile părintești și moștenirea.

- Statele ar trebui să promoveze respectarea persoanelor homosexuale, lesbiene și bisexuale și să combată discriminarea bazată pe orientarea sexuală prin intermediul educației în materie de drepturile omului și al unor campanii de sensibilizare.

Acordarea de drepturi și beneficii cuplurilor de același sex nu afectează cu nimic cuplurile de sex diferit care beneficiază deja de acestea. Aceste drepturi nu își pierd din forță sau valoare pentru că sunt deținute de un număr mai mare de persoane. Tendința către recunoașterea legală a cuplurilor de același sex răspunde nevoilor reale și zilnice ale persoanelor aflate în relații care au rămas în umbră o perioadă lungă de timp. Societățile noastre sunt alcătuite din persoane, relații și familii foarte diverse. Este timpul să considerăm această diversitate ca fiind o bogăție.”

C. Uniunea Europeană

1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

57. Dispozițiile relevante din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene sunt următoarele:

Articolul 7

„Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor.”

Articolul 9

„Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi.”

Articolul 21

„1. Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală.

2. În domeniul de aplicare a Tratatului de instituire a Comunității Europene și a Tratatului privind Uniunea Europeană, fără a aduce atingere dispozițiilor speciale ale acestora, se interzice orice discriminare pe motiv de cetățenie.”

58. În documentul Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale (2007/C 303/02) se precizează următoarele în legătură cu art. 9:

„Acest articol se întemeiază pe articolul 12 din CEDO, având următorul text: «Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept». Formularea acestui articol a fost modernizată pentru a acoperi cazurile în care legislațiile interne recunosc alte modalități de a întemeia o familie decât căsătoria. Acest articol nu interzice și nici nu poate impune acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex. Acest drept este asemănător, prin urmare, celui prevăzut de CEDO, dar domeniul său de aplicare poate fi extins în cazul în care legislațiile interne prevăd acest lucru.”

2. Jurisprudența CJUE

59. Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) consideră că starea civilă a persoanelor, în special normele privind căsătoria, intră în competența exclusivă a statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe. Statele membre sunt astfel libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex (hotărârea din 24 noiembrie 2016, *Parris*, C 443/15, EU:C:2016:897, pct. 59). Statele membre trebuie totuși, în exercitarea acestei competențe, să respecte dispozițiile referitoare la libertatea recunoscută oricărui cetățean al Uniunii de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 2 octombrie 2003, *Garcia Avello*, C 148/02, EU:C:2003:539, pct. 25; Hotărârea din 14 octombrie 2008, *Grunkin și Paul*, C 353/06, EU:C:2008:559, pct. 16, precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, *Bogendorff von Wolffersdorff*, C 438/14, EU:C:2016:401, pct. 32).

60. În Hotărârea *Coman și alții* (ECLI:EU:C:2018:385, din 5 iunie 2018), CJUE a declarat că, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv într-un alt stat

membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, articolul 21 alineatul (1) TFUE se opune ca autoritățile competente ale statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex (pct. 51).

CJUE s-a bazat în special pe următoarele considerații:

„45. [...] obligația unui stat membru de a recunoaște o căsătorie între persoane de același sex încheiată într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, nu aduce atingere instituției căsătoriei în acest prim stat membru, care este definită de dreptul național și intră [...] în competența statelor membre. Ea nu presupune prevederea de către statul membru menționat, în dreptul său național, a instituției căsătoriei între persoane de același sex. Ea se limitează la obligația de a recunoaște asemenea căsătorii, încheiate într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul exercitării drepturilor pe care dreptul Uniunii le conferă acestor persoane.

46. Astfel, o asemenea obligație de recunoaștere exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț nu aduce atingere identității naționale și nici nu amenință ordinea publică a statului membru în cauză.

47. Trebuie adăugat că o măsură națională care este de natură să împiedice exercitarea liberei circulații a persoanelor nu poate fi justificată decât dacă această măsură este conformă cu drepturile fundamentale care sunt garantate de cartă și a căror respectare este asigurată de Curte (a se vedea prin analogie Hotărârea din 13 septembrie 2016, *Rendón Marín*, C-165/14, EU:C:2016:675, punctul 66).

[...]

50. Or, reiese din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului că relația pe care o are un cuplu homosexual este susceptibilă să intre în sfera noțiunii «viață privată», precum și a noțiunii «viață de familie» la fel ca cea a unui cuplu heterosexual care se află în aceeași situație (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții împotriva Greciei*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, pct. 73, precum și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 14 decembrie 2017, *Orlandi și alții împotriva Italiei*, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, pct. 143).”

61. Mai recent, în hotărârea *V.M.A.* (C-490/20, EU:C:2021:1008, din 14 decembrie 2021), CJUE s-a pronunțat cu privire la interpretarea care trebuie dată mai multor dispoziții ale dreptului Uniunii, în ceea ce privește un copil minor, cetățean al Uniunii, al cărui act de naștere eliberat de statul membru gazdă desemnează ca părinți ai acestuia două persoane de același sex. CJUE a declarat că statul membru al cărui resortisant este acest copil este obligat să îi elibereze o carte de identitate sau un pașaport, precum și să recunoască, asemenea oricărui alt stat membru, documentul ce provine de la statul membru gazdă care permite copilului respectiv să își exercite, împreună cu fiecare dintre aceste două persoane, dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre (pct. 69 și dispozitivul).

3. *Parlamentul European*

62. La 14 septembrie 2021, Parlamentul European a adoptat „Rezoluția referitoare la drepturile LGBTIQ în UE” (2021/2679 (RSP)). Această rezoluție include următoarele pasaje:

„Parlamentul European, [...]

2. își exprimă profunda îngrijorare cu privire la discriminarea cu care se confruntă familiile curcubeu și copiii acestora în UE și cu privire la faptul că aceștia sunt privați de drepturile lor pe motive de orientare sexuală, identitate de gen sau caracteristici sexuale ale părinților sau partenerilor; invită Comisia și statele membre să elimine această discriminare și obstacolele cu care se confruntă aceste persoane atunci când își exercită dreptul fundamental la liberă circulație în cadrul UE;

3. subliniază necesitatea de a depune eforturi în vederea exercitării depline a drepturilor fundamentale de către persoanele LGBTIQ în toate statele membre ale UE și reamintește că instituțiile UE și statele membre au, prin urmare, datoria de a le susține și proteja în conformitate cu tratatele și cu Carta, precum și cu dreptul internațional;

4. insistă asupra faptului că UE trebuie să adopte o abordare comună în ceea ce privește recunoașterea căsătoriilor și a parteneriatelor între persoane de același sex; invită statele membre să introducă în mod specific acte legislative relevante pentru a asigura respectarea deplină a dreptului la viața privată și de familie, fără discriminare, și la liberă circulație al tuturor familiilor, inclusiv măsuri de facilitare a recunoașterii genului legal al părinților transgen;

5. reamintește că dreptul UE prevalează asupra oricărui tip de drept național, inclusiv asupra dispozițiilor constituționale contradictorii, și că, prin urmare, statele membre nu pot invoca nicio interdicție constituțională privind căsătoria între persoane de același sex sau protecția constituțională a «moralei» sau a «ordinii publice» pentru a obstrucționa dreptul fundamental la liberă circulație a persoanelor în cadrul UE, încălcând drepturile familiilor curcubeu care se mută pe teritoriul lor.”

D. Curtea Interamericană a Drepturilor Omului

63. Sesizată de Costa Rica, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a pronunțat Avizul consultativ OC-24/17 din 24 noiembrie 2017 privind identitatea de gen, egalitatea și nediscriminarea cuplurilor de același sex.

Ca răspuns la a patra întrebare adresată de Costa Rica, referitoare la problema dacă statul trebuie să garanteze protecția tuturor drepturilor de proprietate care decurg dintr-o relație între persoane de același sex, Curtea a statuat:

„Convenția Americană, în temeiul dreptului la protecția vieții private și de familie (art. 11 § 2), precum și a dreptului la protecția familiei (art. 17), protejează legătura de familie care poate rezulta dintr-o relație între persoane de același sex. Curtea consideră, de asemenea, că toate drepturile patrimoniale care decurg dintr-o legătură de familie protejată între membrii unui cuplu de același sex trebuie să fie protejate, fără discriminare în raport cu cuplurile heterosexuale, în temeiul dreptului la egalitate și la nediscriminare (art. 1 § 1 și art. 24). Fără a aduce atingere celor de mai sus, obligația internațională a statelor excede simplele drepturi patrimoniale și cuprinde toate drepturile omului recunoscute la nivel internațional, precum și drepturile și obligațiile

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

recunoscute de dreptul național al fiecărui stat și care rezultă din legăturile de familie în cadrul cuplurilor heterosexuale” (pct. 199 din aviz; traducere neoficială).

În continuare, ca răspuns la a cincea întrebare adresată de Costa Rica, referitoare la chestiunea dacă este necesar un regim juridic care să reglementeze relațiile între persoane de același sex pentru a recunoaște drepturile patrimoniale care decurg din aceste relații, Curtea a declarat:

„Statele sunt obligate să garanteze accesul la toate instituțiile existente în dreptul lor național pentru a garanta protecția tuturor drepturilor familiilor formate din cupluri de același sex, fără discriminare în raport cu familiile formate din cupluri heterosexuale. În acest scop, ar putea fi necesar ca statele să modifice instituțiile existente prin adoptarea de măsuri administrative, judiciare sau legislative pentru a le extinde la cuplurile de același sex. Statele care întâmpină dificultăți instituționale la adaptarea instituțiilor existente, în mod tranzitoriu, chiar și promovând cu bună-credință astfel de reforme, își păstrează obligația de a asigura cuplurilor de același sex egalitatea și paritatea drepturilor în raport cu cuplurile heterosexuale, fără nicio discriminare.” (pct. 228 din aviz; traducere neoficială).

64. Curtea Interamericană și-a încheiat avizul după cum urmează:

„În temeiul articolelor 1 § 1, 2, 11 § 2, 17 și 24 din Convenție [americană a drepturilor omului], statele trebuie să asigure accesul deplin la toate instituțiile existente în dreptul lor național, inclusiv la dreptul la căsătorie, pentru a asigura protecția drepturilor familiilor întemeiate de cupluri de același sex, fără discriminare în raport cu cele întemeiate de cupluri heterosexuale [...]” (pct. 8 din dispozitiv; traducere neoficială).

III. ELEMENTE DE DREPT COMPARAT

65. Curtea a efectuat un studiu comparativ privind modalitățile de recunoaștere juridică a cuplurilor de același sex în cadrul statelor membre ale Consiliului European.

66. Studiul arată că 30 de state membre oferă în prezent posibilitatea recunoașterii legale a cuplurilor de același sex. În special, 18 state (Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Islanda, Luxemburg, Malta, Norvegia, Portugalia, Regatul Unit, Slovenia, Spania, Suedia și Țările de Jos) permit căsătoriile între persoane de același sex, în timp ce alte 12 state (Andorra, Cipru, Croația, Estonia, Grecia, Italia, Liechtenstein, Monaco, Muntenegru, Republica Cehă, San Marino și Ungaria) permit forme de uniuni alternative la căsătorie pentru cuplurile de același sex. Dintre cele 18 state care permit căsătoria, 8 state (Austria, Belgia, Franța, Luxemburg, Malta, Regatul Unit, Slovenia și Țările de Jos) oferă cuplurilor de același sex și posibilitatea de a întemeia alte forme de uniune (pentru o descriere a anumitor regimuri de parteneriat înregistrat în vigoare în 2010, a se vedea *Schalk și Kopf împotriva Austriei*, nr. 30141/04, pct. 31-34, CEDO 2010).

67. În Federația Rusă și în celelalte 16 state membre (Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Georgia, Letonia, Lituania, Macedonia de Nord, Polonia, Republica Moldova, Republica Slovacă,

România, Serbia, Turcia și Ucraina), în prezent nu există nicio posibilitate de recunoaștere legală a cuplurilor de același sex.

ÎN DREPT

I. ASPECTE PRELIMINARE

A. Clarificarea aspectului dacă este de competența Curții să soluționeze cauza

68. Curtea constată că statul pârât nu mai este membru al Consiliului Europei din data de 16 martie 2022 (*supra*, pct. 12) și că nu mai este parte la Convenție din data de 16 septembrie 2022 (*supra*, pct. 13).

69. În aceste condiții, Curtea trebuie să examineze competența sa de a soluționa prezentele cereri, deși această competență nu a fost contestată în cadrul prezentei proceduri de statul pârât, care a solicitat retrimiterarea cauzei în fața Marii Camere. Întrucât întinderea competenței Curții este stabilită chiar de Convenție, în special de art. 32, nu de observațiile prezentate de părți într-o anumită cauză, absența unei excepții nu poate avea ca efect, în sine, extinderea acestei competențe [*Blečić împotriva Croației* (MC), nr. 59532/00, pct. 67, CEDO 2006-II]. În fiecare cauză cu care este sesizată, Curtea trebuie să se asigure că este competentă să se pronunțe în cauză și, prin urmare, este necesar ca, în fiecare etapă a procedurii, să examineze aspectul competenței sale, după caz din oficiu [*Mocanu și alții împotriva României* (MC), nr. 10865/09 și altele, pct. 201, CEDO 2014 (extrase)].

70. Art. 58 din Convenție prevede:

„1. O înaltă parte contractantă nu poate denunța prezenta Convenție decât după expirarea unui termen de 5 ani începând cu data intrării în vigoare a convenției în ceea ce o privește și prin intermediul unui preaviz de 6 luni, dat printr-o notificare adresată Secretarului general al Consiliului Europei, care informează despre aceasta celelalte părți contractante.

2. Această denunțare nu poate avea drept efect să dezlege înalta parte contractantă interesată de obligațiile conținute în prezenta convenție în ceea ce privește orice fapt care, putând constitui o încălcare a acestor obligații, ar fi fost comis de ea anterior datei la care denunțarea își produce efectele.

3. Sub aceeași rezervă ar înceta de a mai fi parte la [...] Convenție orice parte contractantă care ar înceta de a mai fi membru al Consiliului Europei.

[...]”

71. Din textul art. 58, în special din al doilea și al treilea paragraf, reiese că un stat care încetează să mai fie parte la Convenție odată ce a încetat să mai fie membru al Consiliului Europei nu este exonerat de obligațiile conținute în Convenție în ceea ce privește orice fapt comis de acest stat anterior datei de la care nu mai este parte la Convenție.

72. Această interpretare a art. 58 din Convenție a fost confirmată de Curte întrunită în ședință plenară (în conformitate cu art. 20 § 1 din Regulamentul său) în „Rezoluția [Curții Europene a Drepturilor Omului] privind consecințele încetării calității Federației Ruse de stat membru al Consiliului Europei în lumina art. 58 din Convenția europeană a drepturilor omului”, adoptată la 22 martie 2022. Curtea a declarat că „rămâne competentă să examineze cererile îndreptate împotriva Federației Ruse în legătură cu acte sau omisiuni care pot constitui o încălcare a Convenției, cu condiția ca acestea să fi avut loc înainte de 16 septembrie 2022” (pct. 2 din rezoluție).

73. În speță, faptele pe care se întemeiază pretensele încălcări ale Convenției de către reclamanți au avut loc înainte de 16 septembrie 2022. Întrucât cererile au fost introduse la Curte în 2010 și 2014, Curtea este competentă să le soluționeze.

B. Cu privire la continuarea examinării cererilor

74. Prin scrisorile trimise la 17 mai 2022, grefa Curții a luat act de dorința domnului Ciunusov de a continua procedura și i-a invitat pe ceilalți cinci reclamanți să precizeze dacă intenționează să își mențină cererile, având în vedere că nu mai erau reprezentați de domnii Daci și Cron. Reclamanții Fedotova, Șaihraznova și Evtușenko au răspuns la 30 mai 2022 că doresc să continue procedura la fel ca domnul Ciunusov, în timp ce doamnele Șipitko și Iakovleva nu au răspuns la aceste scrisori (*supra*, pct. 19, 21 și 22).

75. În conformitate cu art. 37 § 1 lit. b) din Convenție, „[î]n orice stadiu al procedurii, Curtea poate hotărî scoaterea de pe rol a unei cereri atunci când circumstanțele permit să se tragă concluzia că [...] solicitantul nu dorește să o mai mențină”.

76. În speță, Curtea ia act, mai întâi, de confirmarea expresă a reclamanților Fedotova (cererea nr. 40792/10), Ciunusov și Evtușenko (cererea nr. 30538/14) și Șaihraznova (cererea nr. 43439/14) a intenției de a continua procedura. Curtea nu are niciun motiv să pună în discuție dorința acestor patru reclamanți de a-și menține cererile.

77. În continuare, Curtea constată că doamna Șipitko (cererea nr. 40792/10) și doamna Iakovleva (cererea nr. 43439/14), contrar co-reclamanților respective, nu au răspuns la scrisoarea care le-a fost adresată la 17 mai 2022. Curtea nu are cunoștință de nicio împrejurare excepțională care să le fi împiedicat pe cele două reclamante să o contacteze pentru a confirma menținerea interesului lor în continuarea procedurii. În aceste condiții, Curtea consideră că doamnele Șipitko și Iakovleva nu mai doresc să își mențină cererile [*mutatis mutandis*, Ana Pavel împotriva României (reparație echitabilă – scoatere de pe rol), nr. 4503/06, pct. 5, 29 mai 2012].

78. În ceea ce privește aspectul dacă Curtea trebuie să continue examinarea cauzei în privința celor două reclamante pentru motivul că „respectarea drepturilor omului garantate prin Convenție și prin protocoalele

sale o cere” (art. 37 § 1 *in fine*), este necesar să se constate că respectivele capete de cerere formulate de doamnele Șipitko și Iakovleva sunt identice cu cele formulate de ceilalți reclamânți, asupra cărora Curtea se va pronunța în cele ce urmează. Prin urmare, Curtea nu observă niciun motiv referitor la respectarea drepturilor omului garantate prin Convenție și protocoalele la aceasta care ar necesita, în conformitate cu art. 37 § 1 *in fine*, continuarea examinării cauzei în privința celor două reclamante [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Hirsi Jamaa și alții împotriva Italiei* (MC), nr. 27765/09, pct. 58, CEDO 2012, precum și *Sharifi și alții împotriva Italiei și Greciei*, nr. 16643/09, pct. 134, 21 octombrie 2014].

79. În concluzie, Curtea decide scoaterea de pe rol a cererilor nr. 40792/10 și 43439/14 în măsura în care acestea le privesc pe doamnele Șipitko și Iakovleva și continuarea examinării cauzei cu privire la ceilalți reclamânți.

C. Cu privire la obiectul cauzei retrimise în fața Marii Camere

80. În fața Marii Camere, Guvernul a contestat decizia Camerei de a examina cauza în raport cu art. 8 și art. 14 din Convenție, considerând că aceasta are ca obiect în principal dreptul la căsătorie consacrat de art. 12 din Convenție (*infra*, pct. 109-112).

81. Curtea observă că, în cererile lor inițiale, reclamânții au susținut, în primul rând, că refuzul autorităților ruse de a le permite să se căsătorească a condus la o încălcare a art. 12 din Convenție. În al doilea rând, aceștia au invocat încălcarea art. 8 și art. 14 din Convenție și s-au plâns de imposibilitatea de a obține vreo formă de recunoaștere legală a relației lor.

82. La 2 mai 2016, președintele Secției a treia a decis să informeze guvernul rus cu privire la cereri în raport cu art. 8 considerat separat și art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție. În ceea ce privește celelalte capete de cerere – în speță, cele formulate în temeiul art. 12 – președintele Secției, în complet de judecător unic, prin decizie definitivă le-a declarat inadmisibile ca vădit nefondate (art. 27 § 2 din Convenție și art. 54 § 3 din Regulament).

83. Potrivit jurisprudenței consacrate a Curții, „cauza” retrimisă în fața Marii Camere cuprinde în mod necesar toate aspectele cererii astfel cum au fost examinate anterior de Cameră în hotărârea sa. Prin urmare, „cauza” retrimisă în fața Marii Camere este cererea astfel cum a fost declarată admisibilă, la care se adaugă capetele de cerere care nu au fost declarate inadmisibile [*Ilias și Ahmed împotriva Ungariei* (MC), nr. 47287/15, pct. 171-172 și 177, 21 noiembrie 2019, *S.M. împotriva Croației* (MC), nr. 60561/14, pct. 216, 25 iunie 2020, *Big Brother Watch și alții împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 58170/13 și alte 2, pct. 268, 25 mai 2021, *Denis și Irvine împotriva Belgiei* (MC), nr. 62819/17 și 63921/17, pct. 98, 1 iunie 2021, precum și *Savran împotriva Danemarcei* (MC), nr. 57467/15, pct. 169, 7 decembrie 2021]. Prin urmare, Marea Cameră nu poate să examineze capetele de cerere declarate anterior inadmisibile în complet de judecător unic

[*Albert și alții împotriva Ungariei* (MC), nr. 5294/14, pct. 104 și 105, 7 iulie 2020, precum și *X. și alții împotriva Bulgariei* (MC), nr. 22457/16, pct. 141, 2 februarie 2021].

84. Curtea nu observă niciun motiv pentru a se distanța, în speță, de jurisprudența sa. Prin urmare, în mod similar Camerei, Marea Cameră își va concentra examinarea asupra capetelor de cerere formulate de reclamanți în temeiul art. 8 și al art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție. Nu va examina problema dacă, astfel cum au susținut reclamanții în cererile lor, art. 12 din Convenție impune statului pârât obligația de a deschide căsătoria cuplurilor de același sex, Curtea răspunzând deja negativ la această întrebare prin intermediul unei decizii definitive.

II. CU PRIVIRE LA EXCEPȚIILE PRELIMINARE RIDICATE DE GUVERN

85. În observațiile prezentate în fața Marii Camere, Guvernul a ridicat pentru prima dată două excepții preliminare. Acesta a invocat, pe de o parte, pierderea calității de victimă a reclamanților, iar pe de altă parte, neepuizarea căilor de atac interne.

A. Cu privire la pretinsa lipsă a calității de victimă a reclamanților

86. Guvernul consideră că reclamanții nu mai sunt victime ale încălcărilor invocate în fața Curții. Susține, pentru prima dată în fața Marii Camere, că reclamantele care au introdus cererea nr. 40792/10 s-au căsătorit la Toronto în 2009 și apoi s-au despărțit. Potrivit Guvernului, domnul Ciunusov, unul din reclamanții care au introdus cererea nr. 30538/14, s-a căsătorit cu un alt resortisant rus în Danemarca în 2014 și apoi s-a stabilit cu acesta în Germania. În ultimul rând, Guvernul susține că reclamantele care au introdus cererea nr. 43439/14 s-au despărțit și că una dintre acestea, doamna Șaihrasnova, s-a stabilit în Germania. Pentru aceste motive, Guvernul consideră că reclamanții și-au pierdut calitatea de victimă, precum și orice interes față de capetele de cerere formulate în cererile lor. De asemenea, consideră că, având în vedere circumstanțele, este posibilă chiar scoaterea de pe rol a cererilor în temeiul art. 37 § 1 lit. c) din Convenție, întrucât continuarea examinării lor nu se mai justifică.

87. Curtea reamintește că, în conformitate cu art. 55 din Regulament, dacă partea contractantă înțelege să ridice o excepție de inadmisibilitate, trebuie să facă acest lucru, în măsura în care natura excepției și împrejurările cauzei permit, în observațiile scrise sau orale privind admisibilitatea cererii [*N.C. împotriva Italiei* (MC), nr. 24952/94, pct. 44, CEDO 2002-X, precum și *Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), nr. 30078/06, pct. 95, CEDO 2012 (extrase)]. Atunci când este tardivă în sensul acestui articol, intervine decăderea și excepția trebuie, prin urmare, să fie respinsă, cu excepția cazului

în care Guvernul nu a fost în măsură să respecte termenul prevăzut de art. 55 din Regulament [*Stanev împotriva Bulgariei* (MC), nr. 36760/06, pct. 196, CEDO 2012, și *Svinarenko și Sliadnev împotriva Rusiei* (MC), nr. 32541/08 și 43441/08, pct. 82, CEDO 2014 (extrase)].

88. În speță, Curtea nu consideră necesar să examineze dacă Guvernul este decăzut din dreptul de a ridica excepția sus-menționată referitoare la pierderea calității de victimă întrucât nimic nu o împiedică să examineze *proprio motu* această chestiune, care intră în sfera sa de competență [*Buzadji împotriva Republicii Moldova* (MC), nr. 23755/07, pct. 70, CEDO 2016 (extrase) și *Satakunnan Markkinapörssi Oy și Satamedia Oy împotriva Finlandei* (MC), nr. 931/13, pct. 93, 27 iunie 2017].

89. În speță, Curtea trebuie să verifice, pe de o parte, dacă autoritățile naționale au recunoscut, cel puțin în substanță, încălcarea invocată de reclamanți și, pe de altă parte, dacă acestora li s-a oferit o reparație adecvată și suficientă [a se vedea, printre altele, *Dalban împotriva României* (MC), nr. 28114/95, pct. 44, CEDO 1999-VI, *Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC), nr. 36813/97, pct. 193, CEDO 2006-V, și *Konstantin Markin*, citată anterior, pct. 82]. În prezenta cauză, reclamanții susțin că imposibilitatea de a obține recunoașterea și protecția juridică a cuplului lor în Rusia a încălcat dreptul lor la respectarea vieții private și de familie și a constituit o discriminare bazată pe orientarea sexuală. Însă din dosarul prezentat Curții nu reiese că autoritățile naționale ar fi recunoscut, în mod explicit sau în substanță, încălcările invocate de reclamanți, nici că le-ar fi reparat. Dimpotrivă, Guvernul susține în fața Curții că această imposibilitate de a obține recunoașterea este compatibilă cu Convenția.

90. În rest, opțiunile de viață ale reclamanților în urma refuzului autorităților ruse de a admite cererea de căsătorie și de a le acorda astfel singura formă de recunoaștere legală posibilă a cuplului lor în temeiul legislației ruse nu pot avea un impact asupra calității lor de victime (*mutatis mutandis*, *Evgeni Dmitriev împotriva Rusiei*, nr. 17840/06, pct. 37, 1 decembrie 2020). Pe de altă parte, nu se poate exclude ca aceste eventuale schimbări referitoare la reclamanți să rezulte tocmai din imposibilitatea acestora de a obține recunoașterea și protejarea cuplului lor în Rusia, această imposibilitate constituind esența capetelor de cerere formulate de reclamanți în fața Curții.

91. Ținând seama de cele de mai sus, Curtea nu poate să considere că reclamanții nu mai pot să se considere victime ale pretinselor încălcări ale art. 8 din Convenție și art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție. Pentru aceleași motive, Curtea nu poate concluziona că nu mai există justificare pentru continuarea examinării cauzei. Prin urmare, este necesar să respingă prima excepție preliminară ridicată de Guvern.

B. Cu privire la neepuizarea căilor de atac interne

92. Guvernul invocă în cele ce urmează neepuizarea căilor de atac interne, în două privințe. În primul rând, consideră că reclamantii ar fi trebuit să formuleze recurs recurgând la așa-numita procedură în casație „pe două niveluri”. În acest sens, face trimitere la decizia *Abramian și alții împotriva Rusiei* [(dec.), nr. 38951/13 și 59611/13, din 12 mai 2015], prin care Curtea a statuat că noua procedură în casație introdusă în 2012 prin Legea nr. 353-FZ constituie în prezent o cale de atac efectivă care trebuie epuizată. În plus, reclamantii ar fi trebuit să denunțe în mod explicit în fața instanțelor naționale imposibilitatea de a obține recunoașterea legală a relației lor de cuplu, în loc să se limiteze doar la invocarea dreptului lor la căsătorie.

93. Curtea observă că această excepție nu a fost ridicată anterior procedurii în fața Marii Camere. În temeiul art. 55 din Regulamentul Curții (*supra*, pct. 87), Guvernul este așadar decăzut din dreptul de a o ridica, cu atât mai mult cu cât acesta nu a menționat niciun obstacol care l-ar fi împiedicat să o ridice în primele sale observații cu privire la admisibilitatea și fondul cauzei din 15 septembrie 2016 [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Navalnî împotriva Rusiei* (MC), nr. 29580/12 și alte 4, pct. 61, 15 noiembrie 2018, și *López Ribalda și alții împotriva Spaniei* (MC), nr. 1874/13 și 8567/13, pct. 83, 17 octombrie 2019].

94. Cu titlu suplimentar, Curtea constată, în ceea ce privește primul aspect al excepției, că recursul invocat de Guvern, mai precis recursul în casație „pe două niveluri” introdus în 2012 prin Legea nr. 353-FZ, a fost considerat o cale de atac efectivă care trebuie epuizată numai cu începere de la data deciziei *Abramian și alții* (citată anterior, pct. 93-96) din 12 mai 2015. Curtea a precizat că reclamantii care au introdus cererea la Curte anterior deciziei respective nu erau obligați să epuizeze calea de atac reprezentată de recursul în casație pe două niveluri (*Kocierov și Sergheieva împotriva Rusiei*, nr. 16899/13, pct. 66-68, 29 martie 2016). Întrucât prezentele cereri au fost introduse în 2010 și 2014, primul aspect al excepției ridicate de Guvern nu poate fi reținut de Curte.

95. În ceea ce privește al doilea aspect al excepției, Curtea observă că reiese cel puțin din dosarele prezentate în cererile nr. 30538/14 și 43439/14 că reclamantii au susținut în fața instanțelor naționale că refuzarea recunoașterii și protecției legale a cuplurilor lor constituia o încălcare a dreptului lor la respectarea vieții private și de familie, precum și un tratament discriminatoriu, invocând, printre altele, art. 8 și 14 din Convenție. În orice caz, reclamantilor nu li se poate reproșa că nu au solicitat o altă formă de recunoaștere decât căsătoria, în lipsa oricărei alte posibilități de recunoaștere oferite de legislația rusă.

96. Având în vedere cele de mai sus, Curtea respinge și a doua excepție preliminară ridicată de Guvern în legătură cu pretinsa neepuizare a căilor de atac interne.

III. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 8 DIN CONVENȚIE

97. Reclamanții se plâng de imposibilitatea de a obține, în Rusia, recunoașterea și protecția legală a relațiilor lor de cuplu. Aceștia o consideră o încălcare a dreptului lor la respectarea vieții private și de familie, care este protejat de art. 8 din Convenție și care prevede următoarele:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.”

98. Guvernul contestă acest argument.

A. Hotărârea pronunțată de Camera

99. În hotărârea sa, Camera a afirmat mai întâi că situația de fapt din prezenta cauză intră în domeniul de aplicare al art. 8 din Convenție și intră atât în sfera „vieții private”, cât și în cea a „vieții de familie” a reclamanților (pct. 41). Potrivit Camerei, având în vedere natura capătului de cerere formulat de reclamanți, Curtea are sarcina de a stabili dacă, la data analizei sale, Rusia nu și-a îndeplinit obligația pozitivă de a asigura respectarea vieții private și de familie a reclamanților, în special prin punerea la dispoziție a unui cadru legal intern care să le permită obținerea recunoașterii și protecției cuplurilor respective (*ibidem*, pct. 50).

100. După examinarea situației reclamanților, Camera a constatat că imposibilitatea absolută de a obține recunoașterea pe cale legală a relației lor a creat un conflict între, pe de o parte, realitatea socială experimentată de reclamanți, care trăiesc într-o relație stabilă bazată pe afecțiune reciprocă și, pe de altă parte, legislație, care nu protejează „nevoile” cele mai obișnuite care există în contextul unui cuplu homosexual (*ibidem*, pct. 51).

101. Considerând că nu exista un interes superior al comunității de natură să poată prevala asupra intereselor individuale ale reclamanților, Camera a considerat că statul pârât nu a justificat imposibilitatea reclamanților de a obține recunoașterea oficială a cuplurilor lor respective. Prin urmare, în speță, nu s-a realizat un echilibru just între interesele concurente aflate în joc (*ibidem*, pct. 55). Camera a considerat că Rusia a depășit marja de apreciere care îi permitea să aleagă cea mai potrivită metodă de recunoaștere a cuplurilor de același sex, în măsura în care legislația națională nu prevedea niciun cadru legal capabil să protejeze aceste cupluri. În consecință, a constatat încălcarea art. 8 din Convenție (*ibidem*, pct. 56).

B. Argumentele părților în fața Marii Camere*1. Reclamanții*

102. Reclamanții contestă, în primul rând, afirmația Guvernului potrivit căreia situația de fapt din prezenta cauză intră în domeniul de aplicare al art. 12 din Convenție. Aceștia consideră că cea din urmă dispoziție nu este relevantă în speță. Arată că susținerile lor au fost examinate de Cameră în raport cu art. 8 și 14 din Convenție și că, în plus, concluziile hotărârii Camerei în contextul art. 8 nu sunt relevante față de art. 12 întrucât aceste două dispoziții au domenii de aplicare diferite și garantează drepturi diferite.

103. Reclamanții susțin că au avut relații de cuplu stabile și, prin urmare, consideră că art. 8 se aplică atât sub aspectul „vieții private”, cât și sub aspectul „vieții de familie”, în conformitate cu jurisprudența Curții. Consideră că statul rus este ținut de obligația pozitivă de a institui o soluție legală alternativă la căsătorie care să le permită să își exercite drepturile garantate de art. 8. În opinia lor, această soluție alternativă ar putea lua forma unui parteneriat civil, a unei uniuni civile, a unui pact civil de solidaritate sau orice altă formă, cu condiția ca cuplurile homosexuale să se afle într-o poziție similară cu cea a cuplurilor heterosexuale căsătorite.

104. Reclamanții consideră că partenerii de același sex ar trebui să poată beneficia de ajutoare financiare și ajutoare pentru locuințe pe care statul le acordă familiilor. Aceștia susțin că a fi considerați membri ai aceleiași familii ar permite totodată partenerilor de același sex să ia decizii importante în caz de boală și de spitalizare a soțului/soției și să beneficieze de concediu pentru a-i acorda asistență. Aduă că acest lucru ar permite scutirea de obligația de a depune mărturie împotriva partenerului atunci când acesta este implicat într-un proces penal. Declară, în plus, că membrii unui cuplu de același sex ar trebui să aibă dreptul de a vizita în mod liber partenerul reținut sau arestat și ar trebui să îl poată moșteni în cazul decesului acestuia. Reclamanții se referă, de asemenea, la dreptul la reîntregirea familiei, la reproducerea asistată medical și la dispozițiile privind pensiile de întreținere în caz de separare, susținând că acestea sunt drepturi rezervate cuplurilor heterosexuale și că partenerii homosexuali sunt excluși de la acestea în Rusia.

105. Deși recunosc că marja de apreciere a statelor este largă în ceea ce privește alegerea formei pe care ar trebui să o adopte alternativa legală la căsătorie, reclamanții susțin că această marjă de apreciere nu se poate extinde până la anularea oricărei forme de recunoaștere legală a cuplurilor homosexuale.

106. Reclamanții susțin că statul rus nu a reușit să asigure un just echilibru între interesele aflate în joc. În opinia lor, argumentul invocat de Guvern cu titlu de interes superior al comunității, și anume, în esență, apărarea ordinii morale împărtășite de majoritatea cetățenilor ruși, nu justifică absența unui cadru legislativ care să permită recunoașterea cuplurilor homosexuale.

107. În plus, potrivit reclamanților, faptul de a garanta cuplurilor de același sex o altă formă de recunoaștere decât căsătoria nu contravine necesității de a proteja familia tradițională sau de a respecta atitudinea și sentimentul majorității rușilor.

108. Prin urmare, reclamanții îndeamnă Marea Cameră să confirme concluziile Camerei cu privire la art. 8 din Convenție.

2. Guvernul

109. Potrivit Guvernului, Camera a interpretat art. 8 din Convenție într-un mod foarte extins și în contradicție cu art. 12 din Convenție și art. 16 din Declarația universală a drepturilor omului, în conformitate cu care dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie este rezervat pentru două persoane de sex diferit. Tot potrivit Guvernului, Camera ar fi trebuit să își bazeze examinarea exclusiv pe art. 12 din Convenție și să se abțină de la interpretarea art. 8 de așa natură încât să impună statelor obligații care nu decurg în mod direct din Convenție. Guvernul precizează că diferitele dispoziții ale Convenției trebuie citite și interpretate în concordanță și în conformitate cu regulile de interpretare a tratatelor prevăzute de art. 31 și 32 din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor.

110. Făcând trimitere la art. 62 din Convenția de la Viena, Guvernul consideră că orice schimbare fundamentală a împrejurărilor care a intervenit în raport cu cele existente în momentul încheierii unui tratat, și care nu fusese prevăzută de părți, nu poate fi invocată pentru a pune capăt interpretării tratatului care preva în momentul încheierii. Acesta a susținut că statele membre au semnat Convenția știind că dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie este rezervat pentru „un bărbat și o femeie” și că a le impune în prezent o interpretare diferită ar fi contrară art. 62 din Convenția de la Viena.

111. Guvernul a explicat că, în măsura în care statele contractante nu intenționau, în momentul semnării Convenției, să recunoască dreptul la căsătorie între două persoane de același sex, un astfel de drept rămâne, în stadiul actual, la alegerea discreționară a statului membru. Acesta a considerat că ar trebui stabilit un nou acord – de exemplu, prin intermediul unui nou protocol adițional la Convenție – care să prevadă în mod explicit dreptul la căsătorie pentru două persoane de același sex. În opinia sa, un astfel de acord ar putea include și obligația statelor semnatare de a prevedea în ordinea lor juridică internă alte forme de recunoaștere a relațiilor dintre două persoane de același sex.

112. Guvernul arată că reclamanții au invocat, în primul rând, dreptul la căsătorie și că, prin urmare, cauza intră sub incidența art. 12 din Convenție care, în speță, nu a fost încălcat având în vedere jurisprudența Curții referitoare la această dispoziție. În opinia sa, această constatare este confirmată, în plus, de decizia Curții, la data comunicării cauzei, de a declara inadmisibil capătul de cerere formulat în temeiul art. 12.

113. Guvernul afirmă, de asemenea, că nu există un consens paneuropean cu privire la recunoașterea și protecția legală a cuplurilor de același sex dat fiind că Federația Rusă și 16 state membre ale Consiliului Europei nu oferă acestor cupluri nicio formă de recunoaștere legală.

114. În ceea ce privește dreptul reclamanților de a obține o formă de recunoaștere legală a cuplurilor lor respective, Guvernul susține că analiza legislațiilor naționale care garantează acest drept cuplurilor homosexuale demonstrează că nicio formă de recunoaștere legală nu permite o protecție juridică similară celei conferite de căsătorie și, prin urmare, nu constituie o soluție alternativă adecvată.

115. Guvernul consideră, de asemenea, că extinderea căsătoriei la cuplurile de același sex ar fi contrară Constituției Rusiei și ar încălca ordinea publică. În opinia sa, introducerea în sistemul național a unei noi forme de uniune legală, similară căsătoriei, ar fi nerezonabilă din punct de vedere juridic. Potrivit acestuia, crearea unei noi forme de uniune legală ar necesita o reformă a Codului familiei din Rusia. În acest sens, Guvernul invocă Hotărârea Curții Constituționale nr. 24-P din 23 septembrie 2014, potrivit căreia, în sensul art. 38 din Constituție, familia, maternitatea și copilăria în concepțiile lor tradiționale constituie valori fundamentale ale ordinii interne ruse și trebuie să fie păstrate și protejate în mod special.

116. Guvernul consideră că familia, în forma sa tradițională, este o valoare fundamentală a societății ruse, legată intrinsec de obiectivul de a asigura conservarea și dezvoltarea speciei umane. Acesta observă că importanța protecției familiei tradiționale a fost reafirmată în noua Constituție din 2020, în special la art. 114 alin. (1) lit. c), care o include printre valorile fundamentale ale statului, precum și la art. 72 alin. (1), potrivit căruia protecția familiei tradiționale se încadrează în prezent în competența comună a statului federal și a entităților regionale. Guvernul susține, în această privință, că Curtea Constituțională a confirmat compatibilitatea acestor dispoziții cu ordinea constituțională rusă. Guvernul consideră că scopul de protejare a valorilor familiale tradiționale nu este incompatibil cu Convenția deoarece Curtea a afirmat în jurisprudența sa importanța păstrării tradițiilor și a diversității culturale. În plus, Curtea a lăsat întotdeauna la latitudinea statelor să decidă momentul și mijloacele pentru punerea în aplicare a unor reforme în materie de protecție a minorităților sexuale deoarece autoritățile naționale sunt mai în măsură să evalueze evoluția societății.

117. Guvernul susține, de asemenea, că reclamanții beneficiază, la fel ca toți cetățenii ruși, de toate drepturile de proprietate prevăzute de Codul civil, fără niciun fel de excludere sau obstacol care decurge din starea lor civilă. Afirmă, de asemenea, că în Rusia oricine este liber să își întocmească testamentul și să își aleagă moștenitorii. Precizează, de asemenea, că fiecare cetățean este liber, în conformitate cu legislația rusă, să încheie contracte ipotecare, fără limitări bazate pe starea civilă sau orientare sexuală. În plus, aceste drepturi recunoscute de legislația națională pot fi invocate fără restricții

în fața autorităților competente, inclusiv de către persoane necăsătorite. În ceea ce privește accesul la programele pentru locuințe, Guvernul susține că acestea urmăresc să încurajeze creșterea demografică a națiunii, astfel încât familiile tradiționale care nu îndeplinesc criteriile stabilite de lege sunt, de asemenea, excluse. Totodată, acesta afirmă că sunt disponibile programe de finanțare pentru persoane nevoiașe, nu neapărat căsătorite. Se concluzionează de aici că accesul la programele pentru locuințe, finanțare sau pentru orice altă formă de protecție socială nu este reglementat în funcție de starea civilă și nici nu este limitat la persoanele căsătorite. În final, precizează că, deși nimeni nu este împiedicat în Rusia să viziteze pacienți internați în spital, căsătoria nu garantează dreptul de a merge la soțul bolnav ori soția bolnavă în caz de boală contagioasă.

118. Guvernul susține, de asemenea, că nu a venit momentul ca societatea rusă să accepte recunoașterea legală a cuplurilor de același sex. Acest lucru este demonstrat de rezultatele mai multor studii efectuate în 2021 de diferite centre de cercetare din Rusia, inclusiv centrul independent de cercetare *Levada Analytical Center*, care arată că 69% dintre cetățenii ruși sunt intoleranți față de persoanele homosexuale și se opun nu numai căsătoriei, ci și oricărei forme de recunoaștere a cuplurilor homosexuale. Mai mult, potrivit rezultatelor publicate de Levada Center, 59% dintre ruși consideră că homosexualii nu ar trebui să beneficieze de aceleași drepturi ca heterosexualii. Guvernul invită Curtea să urmeze, în această privință, aceeași abordare ca cea adoptată în cauza *Oliari și alții împotriva Italiei* (nr. 18766/11 și 36030/11, 21 iulie 2015) și să țină seama, în cadrul examinării cauzei, de poziția societății ruse față de cuplurile de același sex.

3. Observațiile terților intervenienți

a) Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei

119. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei („Comisarul”) face trimitere la documentul publicat de predecesorul său în 2017 (*supra*, pct. 56) și consideră că recunoașterea juridică a cuplurilor de același sex este extrem de importantă pentru ca persoanele respective să beneficieze în mod efectiv și fără discriminare de dreptul la respectarea vieții private și de familie.

120. Comisarul a declarat că, în absența recunoașterii legale, partenerii de același sex se confruntă zilnic cu obstacole majore. În acest sens, menționează imposibilitatea unui partener de același sex de a solicita alocații familiale sau asigurare de sănătate ori de a beneficia de un regim fiscal favorabil. Aceasta arată, de asemenea, că un membru al unui cuplu homosexual nu are dreptul la concediu pentru îngrijirea partenerului său bolnav sau a copiilor săi, nici să beneficieze de drepturi de moștenire în caz de deces. Explică, de asemenea, că cei doi membri ai unui cuplu homosexual întâmpină adesea dificultăți în a locui împreună și că partenerul de același sex nu este considerat „membru de

familie” în scopul reîntregirii familiei. Potrivit Comisarului, pandemia de COVID-19 a exacerbât vulnerabilitatea acestor cupluri, care adesea nu sunt recunoscute din punct de vedere legal în Europa și în lume.

121. Comisarul consideră că instituirea unui cadru legal care să facă posibilă recunoașterea cuplurilor de același sex corespunde obligațiilor pozitive care le revin statelor în temeiul art. 8 din Convenție. În acest sens, face trimitere la cauza *Oliari și alții* (citată anterior). Declară că, întrucât căsătoria nu este accesibilă cuplurilor homosexuale, părțile contractante ar trebui să prevadă cel puțin o formă alternativă de recunoaștere. Consideră că, pentru a fi cu adevărat eficace, recunoașterea legală a cuplurilor de același sex ar trebui să fie reglementată printr-un cadru legal clar, să fie ușor accesibilă și să precizeze în mod expres drepturile garantate persoanelor respective. Aduă că această recunoaștere ar trebui să fie completă, astfel încât să cuprindă toate aspectele vieții unui cuplu aflat într-o relație stabilă. În acest sens, Comisarul consideră că ar fi util de primit îndrumări suplimentare din partea Curții cu privire la drepturile pe care ar trebui să le cuprindă recunoașterea legală a cuplurilor de același sex.

122. Comisarul ia act de faptul că consensul observat de Curte în cauza *Oliari și alții* s-a consolidat ulterior de-a lungul timpului, 30 de state membre oferind în prezent o formă de recunoaștere legală cuplurilor de același sex.

123. În plus, Comisarul susține că marja de apreciere a autorităților naționale este limitată în speță, întrucât diferența de tratament denunțată este bazată pe orientarea sexuală. Prin urmare, consideră că este greu de avut în vedere o situație în care un interes comunitar legitim ar putea prevala asupra interesului cuplurilor homosexuale de a obține o formă de recunoaștere legală a relației lor, inclusiv în țările cu o puternică opoziție a societății civile față de căsătoria sau parteneriatul între persoane de același sex. În opinia Comisarului, protecția diferitelor tipuri de familii nu aduce atingere sau prejudicii familiilor tradiționale. În opinia sa, asigurarea faptului că cuplurile de același sex pot să beneficieze efectiv de drepturile lor inerente vieții de familie nu aduce atingere în niciun fel drepturilor cuplurilor heterosexuale, care au deja – și continuă să aibă – acces la exact aceleași drepturi. În plus, în ultimii 50 de ani au avut loc schimbări societale semnificative în structurile familiale, ceea ce în sine ar pune sub semnul întrebării obiectivul de a proteja un anumit tip de familie față de altele.

124. În ceea ce privește opinia publică predominantă dintr-o țară, Comisarul susține că atitudinea negativă a societății civile față de persoanele LGBTI poate fi rezultatul stigmatizării de către anumite forțe politice. Potrivit Comisarului, studiile statistice efectuate în țări în care liderii pledează pentru o politică homofobă arată un declin al acceptării minorităților sexuale.

125. Comisarul ia act de faptul că lipsa recunoașterii legale a cuplurilor de același sex echivalează cu o discriminare a persoanelor LGBTI și că excluderea de la recunoașterea legală a uniunilor între persoane de același sex contribuie la perpetuarea prejudecăților față de relațiile între persoane de

aceiași sex, cu toate că, dimpotrivă, s-a demonstrat că accesul la o astfel de recunoaștere reduce intoleranța față de persoanele LGBTI.

126. În final, Comisarul consideră că statele ar trebui să prevadă o formă unică de recunoaștere a cuplurilor și să evite să rezerve cuplurilor homosexuale un mecanism juridic specific.

b) LGB Alliance

127. LGB Alliance susține că există un consens internațional clar în favoarea unei obligații a statelor de recunoaștere legală a cuplurilor homosexuale. Organizația susține că Parlamentul European și Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei au îndemnat la recunoașterea cuplurilor homosexuale. În plus, un număr tot mai mare de instanțe internaționale impun accesul la căsătorie pentru cuplurile homosexuale, ceea ce, în opinia acesteia echivalează, cel puțin, cu a pleda pentru o formă alternativă de recunoaștere. Intervenienta face trimitere, de asemenea, la hotărârile pronunțate de instanțele din Canada, Africa de Sud, Brazilia, Taiwan, Statele Unite, Costa Rica și Ecuador.

128. În opinia LGB Alliance, Curtea ar trebui să clarifice conținutul „drepturilor fundamentale” ale cuplurilor stabile pe care statele ar trebui să le garanteze pentru a-și îndeplini obligațiile pozitive care decurg din Convenție.

c) Asociația ACCEPT, Youth LGB Organization Deystviye, National LGBT Rights Organisation LGL, asociația „Love Does Not Exclude”, Polish Society for Antidiscrimination Law, Inițiativa Inakost (ONG), Insight Public Organization (ONG), Sarajevo Open Centre (ONG), acționând în comun

129. Acești terți intervenienți susțin că art. 8 coroborat cu art. 14 din Convenție impune părților contractante o obligație pozitivă de a asigura recunoașterea legală și protecția cuplurilor homosexuale. În opinia acestora, sfera de aplicare a acestei obligații a fost definită în mod clar de Curte în hotărârea *Oliari și alții*, citată anterior.

130. Terții intervenienți consideră că cuplurile homosexuale ar trebui să beneficieze de acces la căsătorie în țări care, precum Rusia, prevăd doar această formă de recunoaștere a cuplurilor în ordinea lor internă. Potrivit acestora, introducerea unor forme alternative de recunoaștere specifice pentru persoane homosexuale este de natură să creeze apoi o situație de discriminare împotriva acestor persoane.

131. În absența recunoașterii legale a relației lor, cuplurile homosexuale s-ar confrunta zilnic cu dificultăți majore. În plus, absența unui cadru legal corespunzător ar contribui la consolidarea prejudecăților împotriva persoanelor LGBTI. În schimb, după cum arată studiile societale, accesul persoanelor LGBTI la căsătorie ar îmbunătăți acceptarea lor de către societate.

d) Russian LGBT Network și Fundația Sphere, acționând în comun

132. Aceste două organizații neguvernamentale ruse au efectuat un studiu și au întocmit o listă de obstacole juridice cu care se confruntă cuplurile homosexuale în Rusia. Astfel, spre deosebire de persoanele căsătorite, cuplurile homosexuale sunt lipsite, printre altele, de concediu pentru creșterea copilului sau concediu din motive familiale, de aplicarea normelor privind pensia de întreținere în caz de separare sau deces și de asistență pentru soțul bolnav, de reduceri de impozite, de posibilitatea de a adopta un copil și de posibilitatea de a refuza să depună mărturie împotriva partenerului acuzat în cadrul unui proces penal. Afirmă, de asemenea, că, în caz de expulzare, autoritățile ruse nu consideră partenerul de același sex ca fiind membru de familie.

133. Părțile interveniente observă că cuplurile homosexuale pot să obțină în Rusia anumite avantaje acordate altor cupluri, fie prin încheierea de contracte, fie prin proceduri judiciare. Totuși, acestea observă că recurgerea la astfel de mecanisme este costisitoare și că procedurile în discuție sunt îndelungate. Explică, de asemenea, că multe cupluri homosexuale din Rusia sunt constrânse să călătorească în străinătate, în țări care permit străinilor să se căsătorească, pentru a obține o recunoaștere a cuplului lor, dar că aceste căsătorii nu sunt recunoscute în Rusia. În opinia părților interveniente, diferența de tratament dintre cuplurile homosexuale și cele heterosexuale nu are nicio justificare obiectivă și rezonabilă. În opinia lor, de aici rezultă un sentiment de umilire și frustrare care face parte din tratamentul discriminatoriu bazat pe orientarea sexuală.

e) Centrul pentru Drepturile Omului din cadrul Universității din Gent

134. Acest terț intervenient observă că jurisprudența Curții în materie de recunoaștere a uniunilor homosexuale a evoluat de-a lungul timpului, ca urmare a unei interpretări dinamice a Convenției, până la concluzia, exprimată în cauza *Oliari și alții* (citată anterior) că părțile contractante sunt obligate să respecte o obligație pozitivă, în temeiul art. 8 din Convenție, de a oferi un cadru legal specific care să recunoască și să protejeze cuplurile homosexuale. Consideră că hotărârea pronunțată de Cameră face parte din această interpretare evolutivă care reflectă condițiile de viață actuale.

135. Potrivit terțului intervenient, Curtea ar trebui să clarifice drepturile fundamentale ale cuplurilor homosexuale, care trebuie să beneficieze de recunoaștere legală de către state, în scopul protecției omogene a acestor cupluri în întreg spațiul european.

f) Centrul AIRE, în comun cu Comisia Internațională a Juriștilor și Network of European LGBTIQ+ Families Associations (NELFA)

136. Făcând trimitere la hotărârea pronunțată de Cameră în prezenta cauză și la hotărârea *Oliari și alții* (citată anterior) și bazându-se pe un

„consens în creștere” în domeniul în discuție, acești terți intervenienți susțin că art. 8 din Convenție impune părților contractante o obligație pozitivă de a institui un cadru legal capabil să protejeze dreptul la respectarea vieții private și de familie a cuplurilor homosexuale. Consideră că un astfel de cadru ar trebui să permită acestor cupluri să obțină o recunoaștere legală a relației lor și că ar trebui, de asemenea, să ofere protecție pentru nevoile cele mai frecvente și elementare ale acestor cupluri și să contribuie la eliminarea stării de incertitudine în care se află acestea.

137. Potrivit acestor terți intervenienți, absența oricărei forme de recunoaștere legală a uniunilor formate de persoane de același sex depășește marja de apreciere acordată părților contractante în temeiul art. 8 din Convenție. În opinia lor, în cadrul acestei marje, statele sunt libere doar să decidă ce formă de recunoaștere legală este cea mai adecvată.

g) Centrul Euroregional pentru Inițative Publice (ECPI) și Global Justice Institute (GJI)

138. Acești terți intervenienți prezintă observații privind relația dintre libertatea religioasă și protecția drepturilor persoanelor LGBTI. În primul rând, susțin că definiția familiei și a căsătoriei nu este legată de anumite concepții religioase, ci mai degrabă reflectă evoluția progresivă a noțiunii contemporane de familie și structură familială. Aceștia afirmă că nu există o unică definiție religioasă a familiei, în special într-o țară atât de multiculturală și multireligioasă precum Rusia. Consideră că, în orice caz, nu organizațiile religioase sau entitățile culturale sunt cele care stabilesc noțiunea de familie. Statul este cel care trebuie să definească natura protecției legale acordate diferitelor tipuri de familii și membrilor acestora. În opinia lor, dreptul la libertatea de religie și dreptul la identitate culturală nu pot și nu ar trebui să afecteze definiția legală a familiei și a uniunilor familiale.

139. Terții intervenienți au expus apoi situația de inegalitate și vulnerabilitate a persoanelor LGBTI din Rusia. Aceștia menționează adoptarea legii împotriva „propagandei pentru relații sexuale netraditionale”, mai întâi la nivel regional în 2006 și apoi la nivel federal în 2013, precum și atacurile violente îndreptate împotriva persoanelor LGBTI, despre care se presupune că sunt susținute de grupuri naționaliste și ortodoxe. Susțin că Biserica Ortodoxă s-a opus vehement recunoașterii dreptului la viața de familie al persoanelor LGBTI. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse a declarat în repetate rânduri că persoanele LGBTI sunt periculoase pentru societatea și civilizația rusă în ansamblu. Aceste condiții, combinate cu impunitatea pentru infracțiuni homofobe, par să fi condus, începând cu 2015, la o agravare a atitudinii negative a societății ruse față de persoanele LGBTI.

C. Motivarea Curții

1. Cu privire la aplicabilitatea art. 8 din Convenție

140. Curtea constată pentru început că Guvernul nu a contestat, nici în fața Camerei, nici în fața Marii Camere, aplicabilitatea art. 8 în situația de fapt din prezenta cauză atât în ceea ce privește aspectul „viața privată”, cât și în aspectul „viață de familie”. Curtea nu constată niciun motiv să nu țină seama de opinia părților cu privire la acest aspect, pentru motivele expuse mai jos.

a) Viața privată

141. Curtea reamintește că „viața privată” în sensul art. 8 din Convenție este o noțiune largă, care nu se pretează unei definiții exhaustive și cuprinde dreptul la dezvoltare personală (*K.A. și A.D. împotriva Belgiei*, nr. 42758/98 și 45558/99, pct. 83, 17 februarie 2005), fie sub forma dezvoltării personale [*Bensaid împotriva Regatului Unit*, nr. 44599/98, pct. 47, CEDO 2001-I, și *Christine Goodwin împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 28957/95, pct. 90, CEDO 2002-VI], fie a autonomiei personale, care reflectă un principiu important în interpretarea garanțiilor prevăzute de art. 8 (*Pretty împotriva Regatului Unit*, nr. 2346/02, pct. 61, CEDO 2002-III).

142. Orientarea sexuală intră în sfera personală protejată de art. 8 din Convenție [*Dudgeon împotriva Regatului Unit*, 22 octombrie 1981, pct. 41, seria A nr. 45, *E.B. împotriva Franței* (MC), nr. 43546/02, pct. 43, 22 ianuarie 2008 și *Gas și Dubois împotriva Franței*, nr. 25951/07, pct. 37, CEDO 2012].

143. În plus, Curtea a considerat că ar fi prea restrictiv să se reducă noțiunea de „viață privată” la aspectele cele mai intime ale vieții persoanelor (a se vedea, în special, *Niemietz împotriva Germaniei*, 16 decembrie 1992, pct. 29, seria A nr. 251-B). Astfel, art. 8 garantează dreptul la „viață privată” în sens larg, care include dreptul de a avea o „viață socială privată”, și anume posibilitatea persoanei de a-și dezvolta identitatea socială. În această privință, dreptul respectiv consacră posibilitatea de a îndrepta către ceilalți pentru stabili și a dezvolta relații cu semenii [*Bărbulescu împotriva României* (MC), nr. 61496/08, pct. 70, 5 septembrie 2017 și jurisprudența citată]. În consecință, „viața privată” a unei persoane include mai multe aspecte ale identității sale sociale [*López Ribalda și alții*, citată anterior, pct. 87, și *Denisov împotriva Ucrainei* (MC), nr. 76639/11, pct. 95, 25 septembrie 2018]. Curtea a statuat, printre altele, că starea civilă a unei persoane, indiferent dacă este căsătorită, necăsătorită, divorțată sau văduvă, face parte din identitatea sa personală și socială protejată de art. 8 (*Dadouch împotriva Maltei*, nr. 38816/07, pct. 48, 20 iulie 2010).

144. În speță, Curtea admite că absența unui sistem juridic de recunoaștere și protecție deschis cuplurilor de același sex afectează identitatea personală dar și socială a reclamantilor, în calitate de persoane

homosexuale care doresc ca relațiile lor de cuplu să dobândească, prin lege, legitimitate și protecție. Prin urmare, art. 8 este aplicabil sub aspectul „viață privată”.

b) Viața de familie

145. „Viața de familie” în sensul art. 8 din Convenție este, în primul rând, o chestiune de fapt, care depinde de existența unor legături personale strânse [*Marckx împotriva Belgiei*, 13 iunie 1979, pct. 31, seria A nr. 31, și *K. și T. împotriva Finlandei* (MC), nr. 25702/94, pct. 150, CEDO 2001-VII]. Noțiunea de „familie” menționată de art. 8 se referă la relațiile bazate pe căsătorie, dar și alte legături „de familie” *de facto*, în special atunci când părțile conviețuiesc în afara unei relații maritale [*Johnston și alții împotriva Irlandei*, 18 decembrie 1986, pct. 55, seria A nr. 112, *Keegan împotriva Irlandei*, 26 mai 1994, pct. 44, seria A nr. 290, și *Paradiso și Campanelli împotriva Italiei* (MC), nr. 25358/12, pct. 140, 24 ianuarie 2017].

146. În ceea ce privește relațiile dintre persoane de același sex, Curtea a statuat în *Schalk și Kopf împotriva Austriei* că, având în vedere evoluția rapidă, în multe state membre, a recunoașterii legale a cuplurilor de același sex, este ceva artificial să se considere în continuare că, spre deosebire de un cuplu heterosexual, un cuplu homosexual nu poate avea o „viață de familie” în sensul art. 8. Prin urmare, Curtea a considerat că relația dintre reclamânți, care formau un cuplu homosexual ce conviețuia *de facto* într-un mod stabil, se încadra în noțiunea de „viață de familie” la fel ca și cea a unui cuplu heterosexual aflat în aceeași situație (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 94).

147. În cauza *Vallianatos și alții împotriva Greciei*, Curtea a confirmat acest principiu și a adăugat că absența conviețuirii, din motive profesionale și sociale, nu privează cuplurile respective de stabilitatea care le aduce în sfera „vieții de familie” în sensul art. 8 [*Vallianatos și alții împotriva Greciei* (MC), nr. 29381/09 și 32684/09, pct. 73, CEDO 2013 (extrase)]. În această privință, Curtea a constatat în hotărârea *Oliari și alții împotriva Italiei* că, în lumea globalizată de astăzi, multe cupluri trec prin perioade în care au o relație la distanță, din moment ce locuiesc în țări diferite din motive profesionale sau din alte motive. Prin urmare, absența conviețuirii nu are în sine incidență asupra existenței unei relații stabile sau asupra necesității de a o proteja (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 169).

148. Curtea a confirmat ulterior în mai multe rânduri că art. 8 din Convenție este aplicabil atât sub aspectul de „viață privată”, cât și sub aspectul de „viață de familie” în cauzele având ca obiect pretinsa absență a recunoașterii și/sau a protecției legale a cuplurilor de același sex (*Orlandi și alții împotriva Italiei*, nr. 26431/12 și alte 3, pct. 143, 14 decembrie 2017, *Pajić împotriva Croației*, nr. 68453/13, pct. 68, 23 februarie 2016, *Chapin și Charpentier împotriva Franței*, nr. 40183/07, pct. 44, 9 iunie 2016, și *Taddeucci și McCall împotriva Italiei*, nr. 51362/09, pct. 58, 30 iunie 2016).

149. În prezenta cauză, nu se contestă faptul că reclamanții, în perioada în care au inițiat demersurile în fața autorităților ruse, constituiau cupluri aflate în relații stabile și doreau să obțină recunoaștere și protecție din partea acestora. Împrejurarea că situația reclamanților s-ar fi putut schimba după depunerea cererilor ca urmare a imposibilității recunoașterii legale a cuplurilor lor în temeiul dreptului intern face parte dintr-o situație în care Curtea nu este în măsură să se pronunțe. Această imposibilitate constituie, de altfel, esența capătului de cerere pe care Curtea trebuie să îl examineze în prezent.

150. În consecință, în lipsa unor obiecții din partea Guvernului cu privire la aplicabilitatea art. 8 în prezenta cauză, Curtea consideră că nu există motive pentru a ajunge la concluzii diferite de cele la care a ajuns deja în cauzele sus-menționate cu privire la pretinsa absență a recunoașterii și protecției legale a cuplurilor de același sex.

c) Concluzie

151. Curtea concluzionează că art. 8 din Convenție este aplicabil atât sub aspectul de „viață privată”, cât și sub aspectul de „viață de familie”.

2. Cu privire la respectarea art. 8 din Convenție

a) Cu privire la existența unei obligații pozitive de recunoaștere și protecție legală a cuplurilor de același sex

152. Deși art. 8 are ca scop principal apărarea persoanei împotriva ingerințelor arbitrare din partea autorităților publice, acesta poate, de asemenea, să impună statului obligații pozitive inerente respectării efective a drepturilor pe care le garantează art. 8 [*Odièvre împotriva Franței* (MC), nr. 42326/98, pct. 40, CEDO 2003-II, *Hämäläinen împotriva Finlandei* (MC), nr. 37359/09, pct. 62, CEDO 2014, și *Bărbulescu*, citată anterior, pct. 108].

153. Curtea observă că prezenta cauză ridică problema dacă din art. 8 din Convenție decurge o obligație pozitivă pentru statele părți de a permite persoanelor de același sex să beneficieze de recunoașterea și protecția legală a relațiilor lor de cuplu.

154. În prezenta cauză, Curtea nu trebuie să examineze dacă imposibilitatea reclamanților de a se căsători în Rusia a condus la o încălcare a Convenției. În această privință, amintește că a fost respins ca vădit nefondat capătul de cerere întemeiat de reclamanți pe încălcarea art. 12 din Convenție prin intermediul unei decizii definitive (*supra*, pct. 5 și 82).

155. Prezenta cauză are ca obiect absența, în legislația rusă, a oricărei posibilități de recunoaștere legală a cuplurilor de același sex, indiferent de forma pe care o ia o astfel de recunoaștere. Contrar celor sugerate de Guvern în fața Marii Camere, hotărârea pronunțată de Cameră nu a enunțat o obligație a statului pârât de a oferi cuplurilor homosexuale posibilitatea căsătoriei. O

astfel de interpretare nu se poate deduce din hotărârea pronunțată de Cameră, nici din actuala jurisprudență a Curții (*infra*, pct. 165).

i. Stadiul jurisprudenței Curții

156. Jurisprudența Curții în materie de protecție a persoanelor homosexuale în raport cu art. 8 a continuat să evolueze și să devină mai substanțială de-a lungul timpului. Deși Curtea a fost inițial sesizată pentru a se pronunța cu privire la ingerințe în aspectele cele mai intime ale vieții private a persoanelor (a se vedea *Dudgeon*, citată anterior, *Norris împotriva Irlandei*, 26 octombrie 1988, seria A nr. 142 și *Modinos împotriva Ciprului*, 22 aprilie 1993, seria A nr. 259, privind incriminarea actelor homosexuale comise între adulți care consimt; a se vedea, de asemenea, *Smith și Grady împotriva Regatului Unit*, nr. 33985/96 și 33986/96, CEDO 1999-VI, și *Lustig-Prean și Beckett împotriva Regatului Unit*, nr. 31417/96 și 32377/96, 27 septembrie 1999, privind trecerea în rezervă a unor persoane homosexuale din forțele armate), treptat a fost sesizată pentru a soluționa capete de cerere privind absența sau insuficiența protecției acordate cuplurilor formate din persoane de același sex (a se vedea, de exemplu, *Karner împotriva Austriei*, nr. 40016/98, CEDO 2003-IX și *Kozak împotriva Poloniei*, nr. 13102/02, 2 martie 2010, privind transferul contractului de închiriere către o persoană homosexuală în cazul decesului partenerului său; *Gas și Dubois*, privind accesul la adopție simplă de către un cuplu de același sex; *Taddeucci și McCall*, citată anterior, și *Pajić*, citată anterior, cu privire la acordarea unui permis de ședere pentru motive familiale partenerului homosexual).

157. În consecință, Curtea a trebuit ca treptat să soluționeze mai multe cauze având ca obiect absența recunoașterii și protecției legale a cuplurilor homosexuale.

158. Astfel, în cauza *Schalk și Kopf*, citată anterior, reclamantii au susținut că au suferit o discriminare pentru motivul că, fiind de același sex, nu puteau nici să se căsătorească, nici să obțină recunoașterea legală în alt mod a relației lor. Examinând numai în raport cu art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție capetele de cerere formulate de reclamantii, Curtea a început prin a afirma că aceștia se aflau într-o situație comparabilă cu cea a unui cuplu heterosexual în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere și de protecție a relației lor (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 99). În continuare, în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe lipsa unei alte forme de recunoaștere legală decât căsătoria, Curtea a observat că legiuitorul austriac a adoptat o lege privind parteneriatul înregistrat, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010, ulterior depunerii cererii de către reclamantii. În aceste condiții, problema care trebuia soluționată nu era, potrivit Curții, dacă lipsa recunoașterii legale a cuplurilor homosexuale ar fi condus la o încălcare a art. 14 coroborat cu art. 8 dacă aceasta era situația în momentul examinării Curții, ci numai aceea dacă statul pârât ar fi trebuit să ofere reclamantilor o metodă de recunoaștere mai devreme decât a făcut-o (*ibidem*, pct. 103). În această

privință, Curtea a considerat că, prin faptul de a permite, din 2010, ca partenerii de același sex să obțină un statut juridic echivalent sau similar căsătoriei în multe privințe (*ibidem*, pct. 109), Austria nu a încălcat art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție (*ibidem*, pct. 106).

159. Cauza *Vallianatos și alții* a avut un obiect diferit. Reclamanții s-au plâns că „acordul de conviețuire” instituit în Grecia prin Legea nr. 3719/2008 era rezervat numai cuplurilor heterosexuale. Curtea a observat că parteneriatul civil prevăzut de această lege, ca formă de conviețuire recunoscută oficial, alta decât căsătoria, era în sine de valoare pentru reclamanți, indiferent de efectele juridice, extinse sau limitate, pe care le producea. Aceasta a subliniat că conviețuirea cuplurilor homosexuale implică aceleași nevoi de sprijin și ajutor reciproc ca și cele ale cuplurilor heterosexuale. Prin urmare, cuplurile homosexuale ar avea un interes cu totul special pentru a beneficia de „acordul de conviețuire” deoarece acesta le-ar oferi, spre deosebire de cuplurile heterosexuale, singurul temei legal în dreptul elen pentru a da relației lor o formă recunoscută de lege. În plus, extinderea acordului de conviețuire la cuplurile heterosexuale le-ar permite să reglementeze chestiunile legate de proprietate, de pensie de întreținere și de succesiune în calitate nu de simple persoane care încheie contracte de drept comun, ci de cuplu recunoscut oficial de stat (*Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 81 și 90). Întrucât Guvernul nu a prezentat motive întemeiate și convingătoare pentru a justifica excluderea cuplurilor homosexuale de la acordul de conviețuire (*ibidem*, pct. 92), Curtea a constatat o încălcare a art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție.

160. Curtea observă că, în cauzele *Schalk și Kopf* și *Vallianatos și alții*, nu s-a pronunțat cu privire la art. 8 din Convenție considerat separat. În plus, în cauza *Vallianatos și alții*, capătul de cerere formulat de reclamanți nu se referea la neîndeplinirea de către statul elen a unei obligații pozitive pe care ar fi avut-o, aceea de a prevedea o formă de recunoaștere legală a cuplurilor homosexuale (*Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 75). Capătul de cerere respectiv privea excluderea cuplurilor homosexuale de la un regim juridic instituit de legiuitor, pe lângă căsătorie, de care puteau beneficia numai cuplurile heterosexuale.

161. Totuși, Curtea a statuat ulterior cu privire la capetele de cerere întemeiate pe încălcarea art. 8 din Convenție în alte cauze având ca obiect în mod direct imposibilitatea de a obține recunoașterea și protecția legală a cuplurilor homosexuale.

162. Astfel, în hotărârea *Oliari și alții*, Curtea a stabilit că statului pârât îi revenea sarcina de a asigura respectarea vieții private și de familie a cuplurilor de același sex prin prevederea unui cadru legal care să le permită acestora să obțină recunoașterea și protejarea relației lor în temeiul dreptului intern (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 164). A reiterat că cuplurile formate din persoane de același sex sunt la fel de capabile ca și cuplurile formate din persoane de sex opus să aibă relații stabile și serioase și că acestea se află într-

o situație similară în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere legală și de protecție a relației lor (*ibidem*, pct. 165). În ceea ce privește prezenta cauză, Curtea a luat act de poziția Curții Constituționale a Republicii Italiene, care a solicitat recunoașterea și protecția legală a drepturilor și obligațiilor cuplurilor homosexuale (*ibidem*, pct. 180) și a observat că această poziție reflectă sentimentele majorității populației italiene (*ibidem*, pct. 181). După ce a examinat interesele reclamantilor lipsiți de un regim de protecție a cuplului lor și argumentele invocate de statul pârât în interesul general, Curtea a concluzionat că, în lipsa unui interes prevalent al comunității, în raport cu care să se pună în balanță interesele reclamantilor, Italia a depășit marja de apreciere și nu și-a îndeplinit obligația pozitivă de a garanta că reclamantii au la dispoziție un cadru legal specific, care să ofere recunoaștere și protecție cuplului lor format din persoane de același sex (*ibidem*, pct. 185).

163. Curtea a reiterat aceleași constatări în hotărârea *Orlandi și alții*, reamintind necesitatea de a acorda cuplurilor homosexuale recunoaștere și protecție legală în temeiul art. 8 din Convenție (*Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 192 și 210). În această speță, Curtea a considerat din nou că Italia nu a reușit să asigure un just echilibru în ceea ce privește examinarea echilibrată a diferitelor interese aflate în joc, ținând seama de absența unui cadru legal specific care să garanteze o recunoaștere legală și o protecție efectivă a cuplurilor homosexuale înainte de 2016, data intrării în vigoare a legislației privind parteneriatul civil, disponibil și persoanelor de același sex (*ibidem*, pct. 210).

164. Prin urmare, din jurisprudența Curții reiese că art. 8 din Convenție a fost deja interpretat în sensul că impune unui stat parte să recunoască și să protejeze cuplurile homosexuale prin prevederea unui „cadru legal specific” (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 185, precum și *Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 210).

165. În schimb, art. 8 din Convenție nu a fost interpretat până în prezent ca impunând statelor părți o obligație pozitivă de a acorda acces la căsătorie cuplurilor homosexuale. În hotărârea *Hämäläinen*, Curtea a precizat în mod expres că art. 8 din Convenție nu poate fi înțeles ca impunând o astfel de obligație (*Hämäläinen*, citată anterior, pct. 71). Această interpretare a art. 8 coincide cu interpretarea dată de Curte art. 12 din Convenție. Într-adevăr, Curtea a afirmat în mod constant până în prezent că art. 12 din Convenție nu poate fi înțeles ca impunând statelor contractante obligația de a acorda acces la căsătorie cuplurilor homosexuale (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 63, *Hämäläinen*, citată anterior, pct. 96, *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 191, și *Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 192). Curtea a ajuns la aceeași concluzie în raport cu art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție, considerând că statele contractante rămân libere să nu acorde acces la căsătorie decât cuplurilor heterosexuale (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 101 și 108, *Gas și Dubois*, citată anterior, pct. 66, și *Chapin și Charpentier*, citată anterior, pct. 48).

ii. Gradul de consens observabil la nivel național și internațional

166. Jurisprudența Curții citată anterior în materie de art. 8 din Convenție, din care decurge o obligație pozitivă a statelor părți de a recunoaște și de a proteja legal cuplurile homosexuale, este în concordanță cu evoluția tangibilă și continuă a drepturilor interne ale statelor părți, precum și a dreptului internațional.

167. Curtea reamintește că această Convenție este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor de viață actuale și a concepțiilor predominante în zilele noastre în statele democratice [a se vedea, printre altele, *Tyrer împotriva Regatului Unit*, 25 aprilie 1978, pct. 31, seria A nr. 26, *Marckx*, citată anterior, pct. 41, și *Christine Goodwin*, citată anterior]. Convenția fiind înainte de toate un mecanism de protecție a drepturilor omului, Curtea trebuie să țină seama de evoluția situației în statele contractante și să reacționeze, de exemplu, în fața consensului care ar putea interveni în privința normelor ce trebuie îndeplinite [*Stafford împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 46295/99, pct. 68, CEDO 2002-IV, *Scoppola împotriva Italiei* (nr. 2) (MC), nr. 10249/03, pct. 104, 17 septembrie 2009, și *Bayatyan împotriva Armeniei* (MC), nr. 23459/03, pct. 102, CEDO 2011]. Astfel cum reiese din jurisprudența citată anterior, în cazul în care Curtea nu ar menține o abordare dinamică și evolutivă, o astfel de atitudine ar risca să împiedice orice reformă sau îmbunătățire (a se vedea, în acest sens, *Christine Goodwin*, citată anterior, pct. 74, în care Curtea a statuat că, în temeiul obligațiilor lor pozitive în temeiul art. 8, statele părți au acum obligația de a asigura recunoașterea schimbărilor de sex ale transsexualilor operați, în special permițând persoanelor respective să obțină modificarea stării lor civile; a se vedea, de asemenea, *Scoppola*, citată anterior, pct. 104, cu privire la interpretarea art. 7 din Convenție, și *Bayatyan*, citată anterior, pct. 98, în ceea ce privește art. 9 din Convenție).

168. Un număr mare de hotărâri pronunțate de Curte ilustrează această abordare interpretativă bazată pe evoluția drepturilor statelor membre ale Consiliului Europei pentru a interpreta sfera de aplicare a drepturilor garantate de Convenție (a se vedea, de exemplu, *Mazurek împotriva Franței*, nr. 34406/97, pct. 52, CEDO 2000-II, în care, după constatarea unei „tendințe clare de dispariție a discriminării împotriva copiilor adulterini” în statele membre ale Consiliului Europei, Curtea a considerat că „nu poate neglija o astfel de evoluție în interpretarea în mod necesar dinamică a dispozițiilor în litigiu ale Convenției”).

169. În ceea ce privește mai precis persoanele de același sex și protecția cuvenită acestora în temeiul art. 8 din Convenție, Curtea a precizat, cu mai mult de 40 de ani în urmă, în hotărârea *Dudgeon*, citată anterior, cu privire la legile care incriminau actele homosexuale comise în particular de către bărbați care consimt, că „comportamentul homosexual este mai bine înțeles astăzi decât la vremea adoptării acestor legi și, prin urmare, în marea majoritate a statelor membre ale Consiliului Europei se observă mai multă

toleranță față de el: în marea majoritate a statelor membre ale Consiliului Europei, s-a renunțat la a crede că practicile genului examinat aici necesită ele însele o sancționare penală; legislația națională a înregistrat în această privință o evoluție clară, pe care Curtea nu poate să o neglijeze (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Marckx*, citată anterior, pag. 19, pct. 41, și *Tyrer*, citată anterior, pct. 31)”.

170. Cu alte cuvinte, ceea ce putea fi considerat „licit și normal” în momentul redactării Convenției, ulterior se poate dovedi incompatibil cu aceasta (*Marckx*, citată anterior, pct. 41).

171. În speță, Curtea a remarcat, în cadrul jurisprudenței sale, o tendință continuă în favoarea recunoașterii și protecției legale a cuplurilor homosexuale în cadrul statelor părți.

172. Astfel, în 2010, în cauza *Schalk și Kopf*, Curtea a constatat că „un consens european referitor la recunoașterea legală a cuplurilor de același sex este în curs de dezvoltare. Mai mult decât atât, această tendință s-a dezvoltat rapid în ultimul deceniu. Cu toate acestea, încă nu există o majoritate a statelor care oferă recunoaștere legală cuplurilor de același sex. Domeniul în cauză trebuie așadar în continuare să fie privit ca fiind unul în care drepturile evoluează fără existența unui consens și în care statele trebuie să beneficieze de o marjă de apreciere în procesul de introducere a modificărilor legislative” (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 105). În speța respectivă, Curtea a considerat că Legea privind parteneriatul înregistrat, care a fost adoptată de Austria și care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010, reflecta evoluția descrisă mai sus și „face parte din consensul european în curs de dezvoltare” (*ibidem*, pct. 106).

173. În 2013, în hotărârea *Vallianatos și alții*, Curtea a observat că „deși nu există un consens între sistemele juridice ale statelor membre ale Consiliului Europei, există o tendință în formare cu privire la introducerea unor forme de recunoaștere legală a relațiilor dintre persoane de același sex” (*Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 91). La momentul respectiv, 9 state membre permiteau căsătoria între persoane de același sex, în timp ce 17 state membre prevedeau forme de parteneriat civil pentru cuplurile de același sex. În total, 19 state membre permiteau o anumită formă de recunoaștere (căsătorie și/sau parteneriat înregistrat) pentru cuplurile de același sex (*ibidem*, pct. 25).

174. În 2015, în cauza *Oliari și alții*, Curtea a constatat că tendința către recunoașterea legală a cuplurilor de același sex „a continuat să evolueze rapid în Europa după pronunțarea hotărârii Curții în cauza *Schalk și Kopf*”. Într-adevăr, o „majoritate fragilă” a statelor membre ale Consiliului Europei (24 din 47) a legiferat deja la momentul respectiv să acorde recunoaștere juridică cuplurilor de același sex, fie prin instituția căsătoriei, fie prin stabilirea unei alte forme de uniune. În plus, aceeași dezvoltare rapidă poate fi constatată în mai multe țări din afara Consiliului Europei (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 65, 135 și 178).

175. Dinamica observată deja de Curte în aceste cauze se confirmă în mod clar astăzi. Potrivit datelor aflate în posesia Curții, 30 de state părți prevăd în prezent posibilitatea recunoașterii legale a cuplurilor de același sex. 18 state au făcut căsătoria disponibilă persoanelor de același sex. Alte 12 state au instituit forme alternative de recunoaștere a căsătoriei. Dintre cele 18 state care permit căsătoria între persoane de același sex, 8 state oferă și posibilitatea ca aceste cupluri să întemeieze alte forme de uniune (*supra*, pct. 66 și 67). În aceste condiții, este permis să se vorbească în prezent despre o tendință clară și continuă în cadrul statelor părți în favoarea recunoașterii legale a uniunii între persoane de același sex (prin intermediul instituției căsătoriei sau al unei forme de parteneriat), majoritatea celor 30 de state părți legiferând în acest sens.

176. Această tendință clară și continuă observată în cadrul statelor părți este consolidată de pozițiile convergente ale mai multor organe internaționale. Curtea reamintește, în această privință, că nu este posibilă interpretarea Convenției într-un vid [*Magyar Helsinki Bizottság împotriva Ungariei* (MC), nr. 18030/11, pct. 123, 8 noiembrie 2016]. Aceasta ține seama de alte elemente de drept internațional decât Convenția și interpretările date acestor elemente de către organele competente [*Demir și Baykara împotriva Turciei* (MC), nr. 34503/97, pct. 85, CEDO 2008, *Bayatyan*, citată anterior, pct. 102, și *Federația Națională a Asociațiilor și Sindicatelor Sportivilor (FNASS) și alții împotriva Franței*, nr. 48151/11 și 77769/13, pct. 181, 18 ianuarie 2018]. Curtea ia în considerare instrumentele și rapoartele internaționale relevante, în special cele ale altor organe ale Consiliului Europei, pentru a interpreta garanțiile oferite de Convenție și pentru a stabili dacă există o normă europeană comună în domeniul respectiv [*Tănase împotriva Moldovei* (MC), nr. 7/08, pct. 176, CEDO 2010].

177. În speță, mai multe organe ale Consiliului Europei au subliniat necesitatea de a asigura recunoașterea și protecția legală a cuplurilor homosexuale în statele membre (*supra*, pct. 48-56). Curtea ia act totodată de evoluțiile survenite la nivel internațional (a se vedea, în special, *supra*, pct. 46 și 61). În fine, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a statuat în Avizul consultativ OC-24/17 că statele părți la Convenția americană a drepturilor omului sunt obligate să garanteze accesul la toate instituțiile existente în dreptul lor național pentru a garanta protecția tuturor drepturilor familiilor formate de cupluri de același sex, fără discriminare în raport cu familiile formate de cupluri heterosexuale (*supra*, pct. 64).

iii. Concluzie

178. Având în vedere jurisprudența sa (*supra*, pct. 156-164) consolidată printr-o tendință clară și continuă în statele membre ale Consiliului Europei (*supra*, pct. 175), Curtea confirmă că acestea sunt obligate, în temeiul obligațiilor lor pozitive în temeiul art. 8 din Convenție, să prevadă un cadru

legal care să permită persoanelor de același sex să beneficieze de recunoașterea și protecția corespunzătoare ale relației lor de cuplu.

179. Această interpretare a art. 8 din Convenție este dictată de preocuparea de a asigura protecția efectivă a vieții private și de familie a persoanelor homosexuale. De asemenea, aceasta este în armonie cu valorile „societății democratice” promovate de Convenție, care includ în primul rând pluralismul, toleranța și mentalitatea deschisă [*Young, James și Webster împotriva Regatului Unit*, 13 august 1981, pct. 63, seria A nr. 44, *Chassagnou și alții împotriva Franței* (MC), nr. 25088/94 și alte 2, pct. 112, CEDO 1999-III și *S.A.S. împotriva Franței* (MC), nr. 43835/11, pct. 128, CEDO 2014]. Curtea amintește, în această privință, că orice interpretare a drepturilor și libertăților garantate de Convenție trebuie să fie conciliată cu spiritul său general, care urmărește să protejeze și să promoveze idealurile și valorile unei „societăți democratice” [*Soering împotriva Regatului Unit*, 7 iulie 1989, seria A nr. 161, *Svinarenko și Slyadnev*, citată anterior, și *Hamtohu și Aksencik împotriva Rusiei* (MC), nr. 60367/08 și 961/11, 24 ianuarie 2017].

180. În speță, faptul de a permite cuplurilor homosexuale să beneficieze de recunoaștere și protecție legală servește fără îndoială acestor idealuri și valori în sensul că o astfel de recunoaștere și protecție conferă legitimitate acestor cupluri și promovează incluziunea lor în societate, indiferent de orientarea sexuală a membrilor cuplului. Curtea subliniază că societatea democratică în sensul Convenției respinge orice stigmatizare bazată pe orientarea sexuală (*Baiev și alții împotriva Rusiei*, nr. 67667/09 și alte 2, pct. 83, 20 iunie 2017). Aceasta are ca fundament demnitatea egală a persoanelor și este susținută de diversitatea pe care o percepe ca bogăție, nu ca amenințare [*Natceova și alții împotriva Bulgariei* (MC), nr. 43577/98 și 43579/98, pct. 145, CEDO 2005-VII].

181. Curtea observă, în această privință, că multe organe și organisme consideră recunoașterea și protecția cuplurilor homosexuale ca fiind un instrument de combatere a prejudecăților și discriminării împotriva persoanelor homosexuale (*supra*, pct. 46, 48 și 125).

182. În prezent, este necesar să se stabilească marja de apreciere de care dispun statele părți la punerea în aplicare a obligației pozitive enunțate mai sus.

b) Cu privire la întinderea marjei de apreciere a autorităților naționale

183. La punerea în aplicare a obligațiilor pozitive inerente în conformitate cu art. 8 din Convenție, statele părți dispun de o marjă de apreciere a cărei întindere variază în funcție de diferiți factori. Curtea amintește, în această privință, principiile care decurg din jurisprudența sa [*Evans împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 6339/05, pct. 77, CEDO 2007-I, *Dubská și Krejzová împotriva Republicii Cehe* (MC), nr. 28859/11 și 28473/12, pct. 178, 15 noiembrie 2016, *Paradiso și Campanelli*, citată anterior, pct. 182; *S.H. și alții împotriva Austriei*, (MC), nr. 57813/00, pct. 94, CEDO 2011, *Hämäläinen*,

citată anterior, pct. 67, și *Vavříčka și alții împotriva Republicii Ceha* (MC), nr. 47621/13 și alte 5, pct. 273, 8 aprilie 2021]. În cazul în care miza o reprezintă un aspect deosebit de important al existenței sau identității unei persoane, marja lăsată statului este, de regulă, restrânsă [a se vedea, de exemplu, *Dudgeon*, citată anterior, pct. 60, *Christine Goodwin*, citată anterior, pct. 90, și *Mennesson împotriva Franței*, nr. 65192/11, pct. 80, CEDO 2014 (extrase)]. Pe de altă parte, în cazul în care nu există un consens în cadrul statelor membre ale Consiliului Europei, fie cu privire la importanța relativă a interesului aflat în joc, fie cu privire la cele mai bune mijloace de protejare a acestuia, marja de apreciere este mai largă, în special atunci când cauza ridică probleme sensibile de ordin moral sau etic (a se vedea, de exemplu, *S.H. și alții*, citată anterior, pct. 97, *Paradiso și Campanelli*, citată anterior, pct. 194-195, și *Dubská și Krejzová*, citată anterior, pct. 182-184).

184. Cu privire la primul aspect, Curtea a afirmat deja că aspecte esențiale sau deosebit de importante ale identității persoanei sunt în discuție în cauzele referitoare la filiația sa [*Dickson împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 44362/04, pct. 78, CEDO 2007-V și *Mennesson*, citată anterior, pct. 80], accesul la informații privind originea sa și identitatea părinților săi firești (*Odièvre*, citată anterior, pct. 29), identitatea sa etnică [*Aksu împotriva Turciei* (MC), nr. 4149/04 și 41029/04, pct. 58, CEDO 2012] sau identitatea sa sexuală (*A.P., Garçon și Nicot împotriva Franței*, nr. 79885/12 și alte 2, pct. 123, 6 aprilie 2017).

185. În speță, Curtea consideră că solicitarea de către persoane de același sex a recunoașterii și protecției legale a cuplului lor are legătură cu aspecte deosebit de importante ale identității lor personale și sociale.

186. În al doilea rând, în ceea ce privește existența unui consens, Curtea a constatat deja o tendință clară și continuă la nivel european în favoarea recunoașterii și protecției legale a cuplurilor homosexuale în statele membre ale Consiliului Europei (*supra*, pct. 175).

187. În consecință, întrucât miza o reprezintă aspecte deosebit de importante ale identității personale și sociale a persoanelor de același sex (*supra*, pct. 185) și întrucât, pe de altă parte, se observă o tendință clară și continuă în statele membre ale Consiliului Europei (*supra*, pct. 175), Curtea consideră că statele părți beneficiază de o marjă de apreciere semnificativ redusă în ceea ce privește acordarea posibilității de recunoaștere și protecție legală cuplurilor homosexuale.

188. Totuși, astfel cum reiese deja din jurisprudența Curții (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 108, *Gas și Dubois*, citată anterior, pct. 66; *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 177 și *Chapin și Charpentier*, citată anterior, pct. 48), statele părți beneficiază de o marjă de apreciere mai largă pentru a decide cu privire la natura exactă a regimului juridic care trebuie acordat cuplurilor homosexuale, care nu trebuie neapărat să ia forma căsătoriei (*supra*, pct. 165). Într-adevăr, statele au „alegerea mijloacelor” pentru a-și îndeplini obligațiile pozitive inerente art. 8 din Convenție (*Marckx*, citată anterior, pct. 53).

Această latitudine recunoscută statelor vizează atât forma de recunoaștere care trebuie acordată cuplurilor de același sex, cât și conținutul protecției care trebuie acordată acestora.

189. Curtea observă în această privință că, deși există o tendință clară și continuă în favoarea recunoașterii și protecției legale a cuplurilor homosexuale, nu se observă un consens similar în ceea ce privește forma acestei recunoașteri și conținutul acestei protecții. Prin urmare, în conformitate cu principiul subsidiarității care stă la baza Convenției, este în primul rând de competența statelor contractante să decidă cu privire la măsurile necesare pentru a asigura recunoașterea drepturilor garantate de Convenție oricărei persoane aflate sub „jurisdicția” lor și nu este de competența Curții să definească ea însăși regimul juridic care trebuie acordat cuplurilor homosexuale (a se vedea *Christine Goodwin*, citată anterior, pct. 85, și *Marckx*, citată anterior, pct. 58).

190. Totuși, întrucât Convenția are ca scop protejarea unor drepturi concrete și efective, nu teoretice sau iluzorii [*Airey împotriva Irlandei*, 9 octombrie 1979, pct. 24, seria A nr. 32 și *M.A. împotriva Danemarcei (MC)*, nr. 6697/18, pct. 162, 9 iulie 2021], este important ca protecția acordată de statele părți cuplurilor homosexuale să fie adecvată (*supra*, pct. 178). În această privință, Curtea a avut deja ocazia să facă trimitere, în anumite hotărâri, la chestiuni, în special materiale (de întreținere, fiscale sau succesoriale) ori morale (drepturi și obligații de asistență reciprocă), inerente unei vieți de cuplu care ar beneficia de reglementări în cadrul unui dispozitiv juridic accesibil cuplurilor homosexuale (a se vedea *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 81, și *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 169).

c) b) Clarificarea aspectului dacă statul pârât și-a îndeplinit obligația pozitivă

191. Având în vedere cele de mai sus, în prezent Curții îi revine sarcina de a verifica dacă statul pârât și-a îndeplinit obligația pozitivă de recunoaștere și protecție în privința reclamanților (*supra*, pct. 178). În acest scop, trebuie să se examineze dacă, având în vedere marja de apreciere de care dispune, statul pârât a găsit un echilibru just între interesele superioare pe care le invocă și interesele invocate de reclamanți (*Hämäläinen*, citată anterior, pct. 65; a se vedea, de asemenea, *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 175, și *Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 198).

192. Curtea pleacă de la situația existentă la momentul în care reclamanții au făcut demersuri în fața autorităților ruse pentru a obține recunoașterea legală a cuplului lor și va examina dacă situația pe care aceștia o denunță s-a modificat, dacă este cazul, de la depunerea cererilor lor, ținând seama de faptul că competența Curții asupra Rusiei nu se extinde în privința faptelor care au avut loc după data de 16 septembrie 2022 (*supra*, pct. 72).

193. În această privință, nu se contestă faptul că, în momentul în care reclamanții au solicitat recunoaștere în fața autorităților naționale, dreptul rus nu permitea această posibilitate (*a contrario*, *Chapin și Charpentier*, citată

anterior, pct. 49-51, în care, în lipsa posibilității de a se căsători, reclamanții aveau, la momentul faptelor, posibilitatea de a încheia un pact civil de solidaritate). De asemenea, nu se contestă faptul că dreptul rus nu s-a modificat în niciun fel după introducerea prezentelor cereri (*a contrario*, *Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 102-106, în care, la data introducerii cererii lor în 2004 în fața Curții, reclamanții nu aveau nicio posibilitate de a obține recunoașterea relației lor în dreptul austriac, dar ulterior au avut posibilitatea de a încheia un parteneriat înregistrat în urma modificării legislației care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010).

194. Curtea observă că statul pârât nu și-a exprimat, în fața sa, intenția de a-și modifica dreptul național pentru a permite cuplurilor homosexuale să beneficieze de recunoaștere oficială și de un regim de protecție. Dimpotrivă, Guvernul susține că această imposibilitate a recunoașterii și protecției legale a cuplurilor homosexuale este compatibilă cu art. 8 din Convenție și este justificată în scopul asigurării protecției unor interese considerate superioare. Pe de altă parte, Curtea constată că protecția familiei tradiționale întemeiate pe uniunea dintre un bărbat și o femeie a fost consolidată recent prin reforma constituțională din 2020 (*supra*, pct. 42).

195. Situația statului pârât este, așadar, semnificativ diferită de cea a unui număr foarte mare de state părți care au adus modificări dreptului lor național pentru a asigura partenerilor de același sex o protecție efectivă a vieții lor private și de familie (a se vedea, în special, cauzele *Schalk și Kopf*, *Orlandi și alții*, *Chapin și Charpentier*, toate citate anterior, precum și elementele de drept comparat menționate la pct. 66 și 67 *supra*).

i. Interesele individuale ale reclamanților

196. Reclamanții se plâng de imposibilitatea de a obține, în Rusia, recunoașterea legală a cuplurilor lor respective. În plus, aceștia susțin că vidul juridic cu care se confruntă cuplurile lor îi privează de orice protecție legală și îi expune unor greutăți semnificative în viața lor de zi cu zi. Se referă la imposibilitatea de a avea acces, în calitate de cupluri de același sex, la programe pentru locuințe și de finanțare destinate familiilor, la imposibilitatea de a moșteni pe partenerul decedat și la imposibilitatea de a primi pensie de întreținere în caz de separare sau deces. Susțin, de asemenea, că faptul de a nu fi considerate drept cupluri cu drepturi depline îi împiedică să beneficieze de concediu pentru a acorda asistență partenerului bolnav și îi exclude de la luarea unor decizii importante cu privire la tratamentul spitalicesc. În plus, susțin că o persoană homosexuală nu este scutită de obligația de a depune mărturie împotriva celui alt partener implicat într-un proces penal și nici nu are drept la vizită în mod liber în penitenciar (*supra*, pct. 104).

197. Guvernul nu a prezentat observații cu privire la imposibilitatea partenerilor homosexuali de a beneficia de pensii de întreținere în caz de separare sau de deces al unuia dintre parteneri ori de a avea acces la alte

mijloace de asistență. Pe de altă parte, susține că reclamantii beneficiază, ca orice cetățean, de drepturile prevăzute de legislația rusă în materie de proprietate și de succesiune și pot să încheie contracte de ipotecă. Guvernul susține că dreptul rus asigură o protecție corespunzătoare a drepturilor reclamantilor și nu limitează accesul acestora la autoritățile competente (*supra*, pct. 117).

198. Organizațiile neguvernamentale ruse „Russian LGBT Network” și „Sphere”, terți intervenienți în fața Marii Camere, au descris diferit situația cuplurilor de același sex din Rusia și au deplâns dificultățile zilnice cu care se confruntă partenerii homosexuali, în special în ceea ce privește obținerea concediului din motive familiale sau a concediului pentru creșterea copilului, a reducerilor de impozite sau a pensiilor de întreținere în caz de separare sau de deces al partenerului (*supra*, pct. 132), adică nevoile cele mai obișnuite ale unui cuplu aflat într-o relație stabilă.

199. ECRI a confirmat dificultățile cu care se confruntă zilnic cuplurile homosexuale din cauza lipsei unui cadru legal adaptat în Rusia (*supra*, pct. 53). Aceasta a îndemnat statul pârât „să adopte un cadru legislativ care să permită cuplurilor homosexuale, fără nicio discriminare, recunoașterea și protejarea relației lor pentru a remedia problemele concrete cu care acestea se confruntă în viața de zi cu zi” (*ibidem*).

200. Curtea admite că recunoașterea oficială a cuplului lor are o valoare intrinsecă pentru reclamantii. Această recunoaștere contribuie nu doar la dezvoltarea identității lor personale, ci și la dezvoltarea identității lor sociale, pe care le-o garantează art. 8 din Convenție (*supra*, pct. 144).

201. Curtea a statuat deja că o formă de conviețuire recunoscută oficial, alta decât căsătoria, are în sine valoare pentru cuplurile homosexuale, indiferent de efectele juridice, extinse sau restrânse, pe care aceasta le produce (*Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 81). Astfel, recunoașterea oficială a unui cuplu format din persoane de același sex conferă acestui cuplu o existență și o legitimitate față de lumea exterioară (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 174).

202. Dincolo de nevoia esențială de recunoaștere oficială, un cuplu homosexual are, la fel ca un cuplu heterosexual, „nevoi de bază” de protecție (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 169). Recunoașterea cuplului nu poate fi, de fapt, disociată de protecția acestuia. Curtea a precizat în mai multe rânduri că cuplurile homosexuale se află într-o situație comparabilă cu cea a cuplurilor heterosexuale în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere oficială și de protecție a relației lor (a se vedea, în special, *Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 99, *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 78 și 81, precum și *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 165).

203. În prezenta cauză, Curtea nu poate decât să constate că, în lipsa recunoașterii oficiale, cuplurile de același sex sunt simple uniuni *de facto* în raport cu dreptul rus. Aceste persoane nu pot să soluționeze problemele de proprietate, întreținere sau moștenire inerente vieții lor de cuplu decât în

calitate de persoane fizice care încheie contracte de drept comun între ele, nu în calitate de cuplu recunoscut oficial (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 81). De asemenea, nu pot să invoce existența cuplului lor în fața autorităților judiciare sau administrative. Or, faptul că persoanele homosexuale trebuie să se adreseze instanțelor naționale pentru a obține protecția nevoilor de bază ale cuplului constituie, în sine, un obstacol în calea respectării vieții lor private și de familie (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 171).

204. Având în vedere cele de mai sus, nu se poate considera că prevederile cadrului legal rus, astfel cum se aplică reclamanților, răspund nevoilor de bază de recunoaștere și protecție a cuplurilor de același sex aflate într-o relație stabilă (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 172).

ii. *Motivele invocate de statul pârât în interes general*

205. În prezent, este necesar să se examineze justificările prezentate de statul pârât cu privire la absența oricărei forme de recunoaștere și protecție legală a cuplurilor de același sex. Acesta invocă valorile familiei tradiționale, sentimentul majorității opiniei publice ruse și protecția minorilor împotriva promovării homosexualității. Aceste motive vor fi examinate pe rând mai jos.

α) *Protecția familiei tradiționale*

206. Guvernul susține, în primul rând, necesitatea păstrării instituțiilor căsătoriei și familiei tradiționale, care sunt valori fundamentale ale societății ruse protejate de Constituție (*supra*, pct. 115 și 116). Susține că scopul de protejare a valorilor familiale tradiționale nu este în sine criticabil, întrucât Curtea recunoaște în jurisprudența sa importanța păstrării tradițiilor și a diversității culturale (*ibidem*).

207. Curtea reamintește că este legitimă, ba chiar lăudabilă, sprijinirea și încurajarea familiei tradiționale (*Marckx*, citată anterior, pct. 40). Protecția familiei în sensul tradițional al termenului constituie, în principiu, un motiv important și legitim care ar putea justifica o diferență de tratament bazată pe orientarea sexuală (*Karner*, citată anterior, pct. 40, *Kozak*, citată anterior, pct. 99, și *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 83).

208. Totuși, scopul de a proteja familia în sensul tradițional al termenului rămâne destul de abstract, o mare varietate de măsuri concrete putând fi aplicate pentru a realiza acest lucru (*Karner*, citată anterior, pct. 41, *Kozak*, citată anterior, pct. 98, și *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 139). În plus, conceptul de familie este în mod necesar unul evolutiv (*Mazurek*, citată anterior, pct. 52), după cum reiese din modificările pe care acesta le-a suferit ulterior adoptării Convenției.

209. Întrucât Convenția este un instrument viu care trebuie să se interpreteze în lumina condițiilor actuale, statul trebuie să aleagă măsurile care trebuie luate în temeiul art. 8 pentru a proteja familia și a garanta

respectarea vieții de familie, ținând seama de evoluția societății, precum și de schimbările survenite în modul în care sunt percepute aspectele sociale, de stare civilă și de relații, inclusiv ideea că există mai multe căi sau opțiuni posibile în ceea ce privește modul de desfășurare a vieții private și de familie (*Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 84 și jurisprudența citată).

210. Astfel, în hotărârea *Marckx*, în ceea ce privește deosebirea făcută în dreptul belgian între familia „legitimă” și așa-numita familie „naturală”, Curtea a considerat că, deși „este legitimă, ba chiar lăudabilă, sprijinirea și încurajarea familiei tradiționale”, „este de asemenea necesar să nu se recurgă în acest scop la măsuri care au ca intenție sau ca efect, precum în speță, cauzarea de prejudicii familiei «naturale»; membrii celei de-a doua familii beneficiază de garanțiile prevăzute la art. 8 în condiții de egalitate cu membrii primei” (*Marckx*, citată anterior, pct. 40).

211. Mai precis, în ceea ce privește cuplurile de același sex, Curtea a statuat, în raport cu art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8, că excluderea partenerilor homosexuali de la beneficiul transferului contractului de închiriere în caz de deces al unuia dintre ei nu poate fi justificată de necesitatea de a proteja familia tradițională (*Karner*, citată anterior, pct. 41, și *Kozak*, citată anterior, pct. 99). Curtea a ajuns la aceeași concluzie cu privire la imposibilitatea unui partener homosexual de a obține un permis de ședere din motive familiale în cauza *Taddeucci și McCall împotriva Italiei* (citată anterior, pct. 98). În cauza *X și alții împotriva Austriei*, Curtea a statuat, de asemenea, că nu s-a demonstrat că excluderea cuplurilor de același sex din domeniul adopției coparentale disponibile cuplurilor heterosexuale în Austria putea fi justificată de protecția familiei tradiționale [*X și alții împotriva Austriei* (MC), nr. 19010/07, pct. 151, CEDO 2013].

212. În cazul de față, nu există niciun motiv să se considere că faptul de a oferi recunoaștere și protecție legală cuplurilor homosexuale aflate într-o relație stabilă ar putea, în sine, să cauzeze prejudicii familiilor constituite în mod tradițional ori să le compromită viitorul sau chiar integritatea (*mutatis mutandis*, *Baiev și alții*, citată anterior, pct. 67). Într-adevăr, recunoașterea cuplurilor homosexuale nu împiedică în niciun fel cuplurile heterosexuale să se căsătorească și să întemeieze o familie corespunzătoare modelului pe care i-l atribuie acestea. În sens mai larg, recunoașterea drepturilor cuplurilor de același sex nu implică, în sine, o slăbire a drepturilor acordate altor persoane sau altor cupluri. Guvernul nu este în măsură să demonstreze contrariul.

213. Având în vedere cele de mai sus, Curtea consideră că protecția familiei tradiționale nu poate să justifice, în prezenta cauză, lipsa oricărei forme de recunoaștere și protecție legală a cuplurilor de același sex.

β) Sentimentul majoritar al opiniei publice ruse

214. Guvernul susține că Curtea ar trebui să ia în considerare în aprecierea sa, după modelul abordării sale în cauza *Oliari și alții*, poziția opiniei publice ruse, care se opune în general relațiilor homosexuale (*supra*, pct. 118).

215. Curtea observă pentru început că, în cauza *Oliari și alții*, a luat în considerare, desigur, sentimentul opiniei publice italiene, care era în majoritate în favoarea recunoașterii cuplurilor homosexuale (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 181). Totuși, nu se poate considera că această împrejurare a fost determinantă în raționamentul Curții. S-a concluzionat, în această cauză, că a fost încălcat art. 8 din Convenție luând în considerare concluziile înaltelor instanțe naționale, cărora nu li s-a dat curs în legislație, și evidențiind, în sens mai larg, absența unui interes superior al comunității de natură să prevaleze asupra intereselor individuale ale reclamanților (*ibidem*, pct. 185).

216. În plus, Curtea a amintit în repetate rânduri că, deși interesele individuale trebuie uneori să se subordoneze celor ale unui grup, democrația nu echivalează cu supremația constantă a opiniei majorității, ci impune un echilibru care să asigure un tratament echitabil persoanelor aflate în minoritate și care să evite orice abuz de poziție dominantă [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Young, James și Webster*, citată anterior, pct. 63, *Chassagnou și alții*, citată anterior, pct. 112, *Gorzelik și alții împotriva Poloniei* (MC), nr. 44158/98, pct. 90, CEDO 2004-I, și *İzzettin Doğan și alții împotriva Turciei* (MC), nr. 62649/10, pct. 109, 26 aprilie 2016].

217. Este important de remarcat faptul că, în mod constant, Curtea a refuzat să aprobe politici și decizii care întruchipează prejudecăți din partea majorității heterosexuale împotriva unei minorități homosexuale (*Baiev și alții*, citată anterior, pct. 68, *Smith și Grady*, citată anterior, pct. 97, *Salgueiro da Silva Mouta împotriva Portugaliei*, nr. 33290/96, pct. 34-36, CEDO 1999-IX, și *L. și V. împotriva Austriei*, nr. 39392/98 și 39829/98, pct. 52, CEDO 2003-I). De asemenea, a precizat, în raport cu art. 14 din Convenție, că tradițiile, stereotipurile și atitudinile sociale majoritare dintr-o anumită țară nu pot să constituie, în sine, o justificare suficientă pentru o diferență de tratament bazată pe orientarea sexuală (*Hamtohu și Aksencik*, citată anterior, pct. 78).

218. Astfel, Curtea a respins deja argumentul Guvernului potrivit căruia majoritatea rușilor dezaprobă homosexualitatea în cauze având ca obiect libertatea de exprimare, de întrunire sau de asociere a minorităților sexuale. În mod similar Camerei (pct. 52), Marea Cameră consideră că ar fi incompatibil cu valorile care stau la baza Convenției ca un grup minoritar să poată exercita drepturile pe care aceasta le garantează numai cu condiția ca acest lucru să fie acceptat de majoritate. Într-un astfel de caz, dreptul grupurilor minoritare la libertatea de religie, de exprimare și de întrunire ar deveni pur teoretice, nu practice și efective, astfel cum prevede Convenția (*Barankevici împotriva Rusiei*, nr. 10519/03, pct. 31, 26 iulie 2007, *Baiev și alții*, citată anterior, pct. 70, și *Alekseiev împotriva Rusiei*, nr. 4916/07 și alte 2, pct. 81, 21 octombrie 2010, a se vedea, lăsând la o parte statul pârât, *Sekmadienis Ltd. împotriva Lituaniei*, nr. 69317/14, pct. 82, 30 ianuarie 2018

și *Beizaras și Levickas împotriva Lituaniei*, nr. 41288/15, pct. 123, 14 ianuarie 2020).

219. În opinia Curții, aceste considerații sunt pe deplin relevante în prezenta cauză, astfel încât atitudinea prezumtiv negativă, dacă nu ostilă, a majorității heterosexuale din Rusia nu poate fi opusă interesului reclamanților de a obține recunoașterea și protecția corespunzătoare, prin lege, a cuplurilor lor.

γ) Protecția minorilor împotriva promovării homosexualității

220. În observațiile prezentate în fața Camerei, Guvernul a susținut că recunoașterea oficială a cuplurilor de același sex este contrară principiului esențial al protejării minorilor împotriva promovării homosexualității. A afirmat că așa ceva ar putea să dăuneze sănătății și moralității acestora și să le creeze acestora „o imagine distorsionată privind echivalența socială a relațiilor conjugale tradiționale și netradiționale”. Acest argument s-a bazat pe legile privind protecția minorilor împotriva „propagandei homosexualității” (pct. 34 și 53 din hotărârea Camerei).

221. În fața Marii Camere, Guvernul nu a reiterat în mod explicit aceste argumente.

222. În orice caz, Curtea a avut deja ocazia să se pronunțe cu privire la interzicerea, prin lege, a promovării homosexualității sau a relațiilor sexuale netradiționale în rândul minorilor în hotărârea *Baiev și alții*. În această hotărâre, Curtea a precizat că „dispozițiile legale în litigiu întruchipează prejudecățile unei majorități heterosexuale împotriva unei minorități homosexuale” (*Baiev și alții*, citată anterior, pct. 68-69 și 91). Aceasta a concluzionat că „prin adoptarea unor astfel de legi, autoritățile consolidează stigmatizarea și prejudecățile și încurajează homofobia, care este incompatibilă cu noțiunile de egalitate, pluralism și toleranță inerente unei societăți democratice” (*ibidem*, pct. 83).

223. Curtea nu constată niciun motiv să se îndepărteze de această concluzie în prezenta speță.

d) Concluzie

224. La finalul examinării sale, Curtea constată că niciunul dintre motivele invocate de Guvern în interesul general nu prevalează asupra interesului reclamanților de a obține recunoașterea și protecția legală corespunzătoare a cuplurilor lor. Curtea concluzionează că statul pârât și-a depășit marja de apreciere și nu și-a îndeplinit obligația pozitivă de a garanta dreptul reclamanților la respectarea vieții lor private și de familie.

225. Prin urmare, a fost încălcat art. 8 din Convenție.

IV. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 14 DIN CONVENȚIE COROBORAT CU ART. 8

226. Reclamanții susțin că imposibilitatea de a avea acces la o formă de recunoaștere legală a cuplului lor, alta decât căsătoria, constituie o discriminare bazată pe orientarea sexuală. Aceștia invocă art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8.

A. Hotărârea Camerei

227. Având în vedere constatarea privind încălcarea art. 8, Camera a considerat că nu este necesar să se examineze dacă, în speță, fusese încălcat și art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8.

B. Argumentele părților

228. Reclamanții susțin că, în absența căsătoriei, imposibilitatea de a obține recunoașterea cuplului lor și de a obține o protecție legală similară celei disponibile cuplurilor căsătorite îi expune unei discriminări bazate pe orientarea sexuală care încalcă art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8. Această diferență de tratament nu urmărește niciun scop legitim.

229. Guvernul susține că reclamanții se plâng în mod greșit de o discriminare bazată pe orientarea lor sexuală întrucât beneficiază de aceleași drepturi ca și cuplurile heterosexuale necăsătorite, căsătoria fiind singura formă posibilă de recunoaștere legală a unui cuplu în dreptul rus.

C. Motivarea Curții

230. Având în vedere concluziile la care a ajuns în contextul art. 8, Marea Cameră, ca și Camera, nu consideră necesar să examineze separat dacă a fost încălcat art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție [*Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României* (MC), nr. 47848/08, pct. 156, CEDO 2014; a se vedea, de asemenea, *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 188 și *Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 212].

V. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 DIN CONVENȚIE

231. În temeiul art. 41 din Convenție,

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

232. În fața Camerei, reclamantii au solicitat 50 000 de euro (EUR) cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral.

233. Guvernul se opune acestei pretenții.

234. Curtea reamintește că practica sa în cauzele care au făcut obiectul unei retrimiteri în temeiul art. 43 din Convenție este, în general, aceea de a considera că cererea de reparație echitabilă este aceeași cu cea prezentată inițial Camerei, un reclamant neputând în fața Marii Camere decât să prezinte pretențiile sale cu privire la cheltuielile de judecată ocazionate în cadrul procedurii în fața acesteia [*Nagmetov împotriva Rusiei* (MC), nr. 35589/08, pct. 63, 30 martie 2017, precum și *Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei* (MC), nr. 15379/16, pct. 168, 10 decembrie 2021].

235. Având în vedere circumstanțele cauzei, Curtea consideră că o constatare a încălcării Convenției constituie o reparație echitabilă suficientă pentru orice prejudiciu moral pe care l-ar fi putut suferi reclamantii.

B. Cheltuieli de judecată

236. Reclamantii nu au prezentat pretenții privind cheltuielile de judecată ocazionate în cadrul procedurii în fața Marii Camere.

237. În aplicarea art. 60 din Regulament, Curtea nu acordă nicio sumă cu acest titlu.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA

1. *Declară*, în unanimitate, că este competentă să soluționeze capetele de cerere formulate de reclamanți, în măsura în care acestea se referă la fapte care au avut loc anterior datei de 16 septembrie 2022;
2. *Decide*, cu șaisprezece voturi la unu, scoaterea de pe rol a cererilor nr. 40792/10 și 43439/14 în măsura în care acestea le privesc pe doamnele Șipitko și Iakovleva și continuarea examinării cauzei cu privire la ceilalți reclamanți;
3. *Respinge*, cu șaisprezece voturi la unu, excepțiile preliminare ridicate de Guvern;
4. *Hotărăște*, cu paisprezece voturi la trei, că a fost încălcat art. 8 din Convenție;

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

5. *Hotărâște*, cu treisprezece voturi la patru, că nu este necesar să se examineze separat capătul de cerere întemeiat pe art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție;
6. *Hotărâște*, cu cincisprezece voturi la două, că o constatare a încălcării Convenției constituie în sine o reparație echitabilă suficientă pentru orice prejudiciu moral suferit de reclamânți;
7. *Respinge*, cu șaisprezece voturi la unu, cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limbile engleză și franceză, apoi pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg, la 17 ianuarie 2023, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din Regulament.

Søren Prebensen
Grefier adjunt

Robert Spano
Președinte

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

La prezenta hotărâre sunt anexate, în conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și art. 74 § 2 din Regulament, următoarele opinii separate:

- opinia parțial separată a domnului judecător Pavli, la care aderă doamna judecător Motoc;
- opiniile separate ale doamnei judecător Poláčková și ale domnilor judecători Wojtyczek și Lobov.

R.S.
S.C.P.

OPINIA PARȚIAL SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR PAVLI, LA CARE ADERĂ DOAMNA JUDECĂTOR MOTOC

1. Am votat la fel ca majoritatea pentru constatarea, fără rezervă, a încălcării art. 8 din Convenție în prezenta cauză. Ca să îl citez pe domnul judecător Anthony Kennedy, „[n]atura nedreptății este de așa natură încât nu o vedem întotdeauna în epoca noastră”¹. Prin hotărârea pronunțată astăzi, Curtea ridică vâlul care făcea minoritățile sexuale invizibile oriunde s-ar afla în Europa.

2. Totuși, regret că nu pot să fiu de acord cu majoritatea atunci când aceasta declară că nu este necesar să se examineze separat capătul de cerere întemeiat de reclamanți pe art. 14 din Convenție coroborat cu art. 8. Acest capăt de cerere se întemeiază pe argumentul că imposibilitatea accesului la o altă formă de recunoaștere legală a cuplului decât căsătoria constituie o discriminare întemeiată pe orientarea sexuală (pct. 226 din hotărâre). Pe baza „formulei Câmpeanu”, concluzia majorității (pct. 230 din hotărâre) lasă de înțeles că respectivul capăt de cerere întemeiat pe tratamentul inegal nu constituie un „aspect fundamental al litigiului” [*Dudgeon împotriva Regatului Unit*, 22 octombrie 1981, pct. 67, seria A nr. 45, *Chassagnou și alții împotriva Franței* (MC), nr. 25088/94 și alte 2, pct. 89, CEDO 1999-III, *Timiciev împotriva Rusiei*, nr. 55762/00 și 55974/00, pct. 53, CEDO 2005-XII, și *A.K. și L. împotriva Croației*, nr. 37956/11, pct. 92, 8 ianuarie 2013]. Cu tot respectul cuvenit colegilor mei, mă disociez de această poziție.

3. Analiza sumară a capătului de cerere întemeiat pe art. 14 este în contradicție cu o mare parte din analiza efectuată de Marea Cameră în raport cu art. 8 din Convenție care, la fel ca o mare parte din jurisprudența noastră anterioară privind chestiunile relevante, este plină de argumente întemeiate, într-un fel sau altul, pe considerente de egalitate (a se vedea, în special, pct. 146, 158, 159, 162, 177, 180, 181, 211 și 217 din hotărâre). De acum înainte, abordarea consacrată a Curții se bazează pe ideea fundamentală potrivit căreia cuplurile de același sex se află „într-o situație comparabilă cu cea a unui cuplu heterosexual în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere și de protecție a relației lor”. Cu alte cuvinte, aceste cupluri nu sunt mai puțin *demne* de protecția legii, în special în ceea ce privește „aspecte deosebit de importante ale identității lor personale și sociale” (pct. 185 din hotărâre). Hotărârea pronunțată astăzi de cea mai înaltă formațiune judiciară a Curții marchează un pas important în trecerea progresivă, dar constantă, de la simpla „toleranță mai mare față de [comportamentul homosexual]” de acum aproximativ 40 de ani (*Dudgeon*, citată anterior, pct. 60) la respectarea deplină a demnității lor egale (a se vedea, printre altele, pct. 180 din hotărâre).

¹ *Obergefell v. Hodges*, 576 U.S. 644 (2015, opinia majorității).

4. În plus, nu se contestă faptul că orientarea sexuală a reclamanților este *singurul motiv* pentru care acestora li s-a refuzat orice formă de recunoaștere sau protecție legală a legăturii create în cadrul cuplurilor lor stabile. Motivele invocate de guvernul pârât în susținerea regimului juridic național nu permite nicio îndoială cu privire la acest aspect. De asemenea, este evident că reclamanții au fost tratați diferit față de cuplurile heterosexuale (și anume, cele constituite din două persoane a căror orientare sexuală este diferită de cea a reclamanților din prezenta cauză), care beneficiază, în dreptul rus, de protecția juridică, privilegiile și responsabilitățile aferente instituției juridice tradiționale a căsătoriei. Marea Cameră a respins cele trei justificări invocate de guvernul rus – bazate pe protecția familiei tradiționale, respectarea opiniilor și sentimentelor majorității populației, precum și protecția minorilor – folosind argumente întemeiate pe principiile nediscriminării și pluralismului democratic și pe dimensiunea contra-majoritară a drepturilor fundamentale. Deși majoritățile au dreptul de a-și exprima opiniile cu privire la ceea ce constituie o căsătorie bună, ele nu pot să impună această opinie minorităților sexuale într-un mod care să conducă la excluderea lor juridică și la negarea celor mai elementare drepturi ale acestora la viață privată și de familie. Având în vedere aceste considerații, nu pot decât să concluzionez că pretenția întemeiată pe egalitatea de tratament este într-adevăr un „aspect fundamental” al acestei cauze.

5. Pentru a fi corect, trebuie să precizez că hotărârea conține considerații importante referitoare la tratamentul egal: se declară, de exemplu, că recunoașterea legală a relațiilor dintre două persoane de același sex „conferă legitimitate acestor cupluri și promovează incluziunea lor în societate, indiferent de orientarea sexuală a membrilor cuplului” și că aceasta contribuie la combaterea stigmatizării acestora (pct. 180 din hotărâre). Această recunoaștere are pentru membrii minorităților sexuale o „valoare intrinsecă” ce depășește avantajele practice sau juridice (pct. 200-201 din hotărâre). Totuși, s-ar fi putut spune același lucru dacă Marea Cameră ar fi acceptat să examineze separat capătul de cerere referitor la discriminare pe care l-au formulat reclamanții. Așa cum am susținut recent într-un context similar, legile au o dimensiune morală și ajută la modelarea concepțiilor morale ale societăților.² Ele spun beneficiarilor lor că nu sunt invizibili, că sunt considerați și apreciați ca membri egali ai acestei societăți, indiferent de deosebiriile dintre ei. Regimurile juridice naționale care discriminează pe baza unor motive ilicite fac exact contrariul: tind să consolideze prejudecățile și segregarea socială, cauzând prejudicii care depășesc chestiunea legată de încălcarea drepturilor unei anumite persoane pe care le protejează art. 8. O hotărâre a Curții care confirmă imperativul „exercitării egale a drepturilor” are așadar o mare valoare intrinsecă.

² *D.B. și alții împotriva Elveției* (nr. 58817/15 și 58252/15, 22 noiembrie 2022, nedefinitivă), opinia parțial separată a judecătorului Pavli.

6. Există un ultim motiv suplimentar pentru care o examinare adecvată a temeiniciei capătului de cerere referitor la discriminare ar fi fost utilă în scopul analizelor de astăzi și de mâine în contextul art. 8 din Convenție: mă refer la chestiunea marjei de apreciere a statului în acest context. Hotărârea pronunțată astăzi precizează că această marjă este „semnificativ redusă” în ceea ce privește acordarea unei forme de recunoaștere și protecție legală cuplurilor de același sex, dar că sfera de aplicare a acestei marje este „mai largă” pentru a decide cu privire la natura exactă a regimului juridic adecvat, atât în ceea ce privește forma recunoașterii, cât și „conținutul protecției” care trebuie acordate (pct. 187-188 din hotărâre). Viitoare confruntări juridice pe tema drepturilor cuplurilor de același sex vor avea loc în spațiul dintre marja de apreciere a statului care este „semnificativ redusă” și cea care este „mai largă”.

7. Nu sunt de acord cu această clasificare a marjei de apreciere relevante. Aș fi dorit ca totuși Curtea să facă un pas mai departe pentru a defini, cel puțin în general, *limitele exterioare* ale acestei marje în ceea ce privește natura protecției juridice cuvenite cuplurilor de același sex, ca aceasta să depășească instrucțiunea destul de minimalistă care impune o protecție „corespunzătoare” (pct. 190 din hotărâre). În opinia mea, o importanță deosebită o prezintă normele stabilite de Curte în hotărârea *Vallianatos și alții împotriva Greciei* [(MC), nr. 29381/09 și 32684/09, CEDO 2013], cauză care a fost soluționată în principal în temeiul art. 14 coroborat cu art. 8. În primul rând, guvernele pârâte sunt cele care trebuie să stabilească motivele pentru care protecțiile și avantajele legale de care beneficiază cuplurile heterosexuale pot fi refuzate în mod legitim cuplurilor homosexuale aflate în situații altminteri similare. În al doilea rând, „marja de apreciere de care dispun statele [fiind] restrânsă, precum în situația [în care există] o diferență de tratament fondată pe sex ori pe orientarea sexuală, principiul proporționalității nu impune numai ca măsura aleasă să fie corespunzătoare în principiu pentru atingerea scopului urmărit, ci impune de asemenea să se demonstreze că era necesar, în vederea atingerii scopului respectiv, ca anumite persoane să fie excluse – în speță persoanele care aveau o relație homosexuală – din sfera de aplicare a măsurii respective” (*ibidem*, pct. 85, cu alte trimiteri).³

³ Desigur, diferența de tratament examinată în cauza *Vallianatos și alții* avea ca obiect refuzul de a acorda cuplurilor homosexuale accesul la întregul regim juridic al recunoașterii și protecției cuplurilor heterosexuale. Totuși, ar trebui să se aplice principii similare discriminării practicate în acordarea de beneficii sau protecții specifice, dat fiind că deosebirile de natură juridică bazate pe orientarea sexuală sunt, în general, suspecte [*Vejdeland și alții împotriva Suediei*, pct. 55, 9 februarie 2012; a se vedea, de asemenea, în ceea ce privește o diferență de tratament bazată exclusiv pe orientarea sexuală, *E.B. împotriva Franței* (MC), pct. 93 și 96, 22 ianuarie 2008, *Salgueiro da Silva Mouta împotriva Portugaliei*, pct. 36, CEDO 1999-IX, precum și *X și alții împotriva Austriei* (MC), pct. 99, CEDO 2013], iar marja de apreciere generală în acest domeniu rămâne restrânsă.

8. Cu alte cuvinte, aplicarea marjei de apreciere „mai largi” recunoscute în prezenta hotărâre nu poate conduce la rezultate contrare logicii și principiilor jurisprudenței noastre referitoare la art. 14. Acest lucru trebuie să reiasă foarte clar din jurisprudența existentă, care este citată la pct. 156 *in fine* din hotărâre, cu privire la „absența sau insuficiența protecției acordate cuplurilor formate din persoane de același sex” în contexte juridice specifice și care este amintită ceva mai încolo pentru a explica motivul pentru care obiectivul de a proteja „familia tradițională” a fost considerat insuficient pentru a justifica tratamentul inegal aplicat cuplurilor homosexuale într-o serie de cauze anterioare (pct. 211 din hotărâre). Necesitatea de a interpreta diferitele dispoziții ale Convenției în așa fel încât acestea să fie în armonie unele cu celelalte este un principiu fundamental al interpretării. Indiferent dacă Curtea alege sau nu să examineze o anumită cauză în raport cu art. 14 din Convenție, nu se poate evita efectul greutății sale în acest context.

OPINIA SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR WOJTYCZEK

„Plus le gouvernement approche de la république, plus la manière de juger devient fixe” (Ch. de Secondat de Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, Cartea a VI-a, Capitolul III)

Cu tot respectul datorat colegilor mei, nu sunt de acord cu opinia acestora, potrivit căreia art. 8 a fost încălcat în prezenta cauză. Prezenta cauză ridică probleme fundamentale privind interpretarea tratatelor, precum și privind natura misiunii Curții. Obiecțiile mele se referă în principal la abordarea adoptată de majoritate cu privire la aceste două probleme.

1. Misiunea Curții

1.1. Punctul de plecare în prezenta cauză este definiția exactă a misiunii Curții. Art. 19 din Convenție definește această misiune după cum urmează: „a asigura respectarea angajamentelor **care decurg** [*engagements résultant; engagements undertaken* – sublinierea mea] pentru Înaltele Părți Contractante din prezenta Convenție și din protocoalele sale”.

Preambulul Convenției se referă la „un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții politice, de respect al libertății și de preeminență a dreptului”. Astfel, acesta invită Curtea Europeană a Drepturilor Omului să interpreteze drepturile consacrate de Convenție ținând seama de semnificația lor stabilită de mult timp în sistemele juridice naționale și căutând ceea ce este comun Înalțelor Părți Contractante. Angajamentele **care decurg** pentru Înaltele Părți Contractante din prezenta Convenție se referă la protecția drepturilor clar definite, care au un conținut bine stabilit și care aparțin patrimoniului lor comun. Înaltele Părți Contractante nu s-au angajat să protejeze drepturi nedeterminate, al căror conținut exact s-ar putea schimba în timp și ar putea fi adaptat fără consimțământul lor clar.

În plus, art. 3 din Protocolul nr. 1 consacră următoarea garanție:

„Înaltele Părți Contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ.”

Puterea legislativă, adică puterea de a adopta norme juridice primare și, în special, norme juridice privind chestiuni societale fundamentale, trebuie așadar să fie încredințată unui parlament ales. Cu alte cuvinte, Convenția oferă o garanție împotriva normelor juridice primare privind chestiuni societale fundamentale care ar fi emise de orice alt organism care nu a fost ales pentru a exercita puterea normativă. Normele juridice primare pot lua forma unor legi adoptate de parlamentele naționale sau a unor tratate

internaționale ratificate cu acordul parlamentelor naționale. Puterea normativă în materie de chestiuni societale fundamentale nu poate fi exercitată de un organ judiciar, nici măcar de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Art. 3 din Protocolul nr. 1 garantează în mod clar faptul că, în Europa, nu va exista nicio transformare socială fără reprezentare. Această dispoziție a fost adoptată ca reacție la experiența avută cu regimurile politice care nu respectau principiul în discuție.

Art. 3 din Protocolul nr. 1 transpune art. 21 paragraful 3 din Declarația universală a drepturilor omului, care prevede următoarele:

„Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat; această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.”

1.2. Misiunea Curții trebuie definită în contextul mai larg al actualei proceduri de modificare a Convenției. Înaltele Părți Contractante sunt libere să modifice și să adapteze normele Convenției în vigoare prin intermediul unor tratate noi. Până în prezent, acestea au încheiat 16 protocoale adiționale, dintre care cel puțin 6 (Protocoalele nr. 1, 4, 6, 7, 12 și 13) prevăd protecția unor drepturi noi care nu au fost inițial protejate de Convenție, în timp ce Protocolul nr. 15, care a modificat preambulul, are un oarecare efect asupra sferei de aplicare și a protecției drepturilor existente.

În acest context, misiunea Curții se limitează la aplicarea și interpretarea tratatului existent, cu respectarea totodată a normelor aplicabile în materie de interpretare a tratatelor; nu include adaptarea sau modificarea tratatului. Această din urmă competență aparține exclusiv Înaltelor Părți Contractante. Avantajul acordării de drepturi suplimentare prin intermediul unor protocoale noi este că instrumentele în discuție pot să intre în vigoare fără a aștepta aderarea tuturor celor 46 de state părți la Convenție. Această metodă permite statelor să decidă dacă și când să adere la protocoale și este în mai mare concordanță cu idealul unui regim politic cu adevărat democratic menționat în preambulul Convenției. Aceasta evită controversele legate de actuala abordare a Curții bazată pe referirea – în contextul unor chestiuni controversate – la tendințe clare, metodă care conduce la impunerea unor noi obligații în sensul Convenției cărora unele dintre statele și societățile respective li se pot opune în mod fundamental.

2. *Chestiunea interpretării dinamice*

2.1. Majoritatea adoptă o interpretare dinamică a Convenției, pe care o justifică astfel la pct. 167 din hotărâre:

„Curtea reamintește că această Convenție este instrument viu care trebuie interpretat în lumina condițiilor de viață actuale și a concepțiilor predominante în zilele noastre în statele democratice [...] Convenția fiind înainte de toate un mecanism de protecție a drepturilor omului, Curtea trebuie să țină seama de evoluția situației în statele contractante și să reacționeze, de exemplu, în fața consensului care ar putea interveni în

priva înțelegerea normelor ce trebuie îndeplinite [...] Astfel cum reiese din jurisprudența citată anterior, în cazul în care Curtea nu ar menține o abordare dinamică și evolutivă, o astfel de atitudine ar risca să împiedice orice reformă sau îmbunătățire [...]"

Deși această abordare este consacrată în jurisprudența Curții, este totuși greu de aprobat. Convenția este, fără îndoială, un instrument viu, iar Curtea trebuie să o aplice în situații noi și să clarifice sensul dispozițiilor sale în aceste contexte noi. Pe măsură ce jurisprudența evoluează, obligațiile legale care decurg din Convenție necesită clarificări și precizări. Un instrument viu este un instrument al cărui conținut devine mai precis și mai specific, oferind orientări mai clare destinatarilor săi. În acest sens, Convenția nu diferă de majoritatea celorlalte tratate internaționale. Curtea nu poate evita deciziile cu valoare normativă, în măsura în care acestea dau un sens mai specific formulărilor existente în Convenție, care sunt generale sau chiar vagi. Totuși, după cum s-a menționat mai sus, misiunea Curții este limitată și orice putere normativă a Curții, dacă există, este secundară și derivată. Punctul de plecare este întotdeauna un text juridic și sensul acestuia, care este o limită de nedepășit. Misiunea Curții nu include elaborarea de norme primare, fie că este vorba de a adapta normele în vigoare la schimbările sociale sau societale, fie de a elimina lacunele în ceea ce privește protecția drepturilor ori de a remedia alte lacune din Convenție. O astfel de adaptare sau îmbunătățire se poate realiza numai prin intermediul unor tratate noi.

Nu este posibil să se stabilească o linie de demarcație clară între interpretarea tratatelor și modificarea acestora. Încadrarea unui număr mare de hotărâri judecătorești în categoria interpretativă sau în categoria normativă poate să conducă la discuții. Totuși, există multe hotărâri judecătorești al căror statut nu este contestabil: unele dintre ele intră clar în categoria interpretării tratatelor, iar altele în categoria elaborării tratatelor. Acordarea de drepturi noi care nu au fost acordate inițial de Convenție se încadrează în această din urmă categorie și necesită adoptarea unui tratat nou. În orice caz, indiferent de abordarea teoretică pe care o preferăm cu privire la delimitarea dintre interpretarea legii și elaborarea legii, o schimbare majoră de paradigmă în protecția drepturilor garantate de Convenție necesită întotdeauna adoptarea unui nou protocol la aceasta.

Ideea potrivit căreia Convenția este un instrument viu, așa cum este înțeles de majoritate, corespunde unei tehnici juridice care transferă Curții Europene a Drepturilor Omului o parte importantă a puterii de a elabora tratate ce aparțin autorităților alese în mod democratic în cadrul statelor. Aceasta este o limitare a procesului decizional democratic în statele părți la tratat. O astfel de limitare este cel mai adesea justificată de (i) necesitatea de a proteja grupurile izolate și vulnerabile care nu sunt reprezentate suficient în parlamente pentru ca drepturile și interesele lor să fie apărate în mod eficient și (ii) premisa că instanțele protejează în mod necesar aceste drepturi și interese mai bine decât mecanismele democrației reprezentative. Nu sunt convingeți de aceste argumente, care sunt o adaptare modernă a viziunii antice

potrivit căreia regimurile mixte sunt preferabile regimurilor democratice (a se compara, în special, cu Platon, *Legile*, Cartea a III-a). În special, aceste argumente nu țin *de lege lata*. Ele nu iau în considerare definiția clară și limitată dată de Convenție misiunii Curții. Drepturile recunoscute de Convenție sunt, prin definiție, revendicări contra-majoritare, dar care devin revendicări contra-majoritare executorii doar după ce au fost consacrate de Convenție și numai în măsura în care au fost consacrate în Convenție. Pentru a deveni parte a sistemului Convenției, acestea trebuie să treacă prin proceduri decizionale majoritare în toate statele respective.

Atunci când națiunea nu este de acord cu o decizie adoptată de o instanță constituțională, puterea constituantă (*pouvoir constituant*) poate să reacționeze și să modifice Constituția. Aceasta este o parte importantă a mecanismului de separare a puterilor și asigură echilibrul întregului edificiu constituțional. În cazul în care majoritatea Înalțelor Părți Contractante nu este de acord cu o hotărâre a Curții, modificarea Convenției ar necesita consimțământul tuturor Înalțelor Părți Contractante, ceea ce face să fie improbabilă o „infirmare” prin intermediul unui amendament la tratat. Interceptarea parțială de către Curte a prerogativei de a elabora tratate este așadar mai eficientă și mai importantă decât interceptarea de către instanțele constituționale naționale a puterii constituante. Acesta este un motiv suplimentar pentru o interpretare strictă a sferei misiunii Curții, în orice caz mult mai strictă decât în cazul instanțelor constituționale naționale.

2.2. Abordarea care este adoptată de Curte și explicată la pct. 167 din hotărâre ridică alte câteva obiecții fundamentale. Deoarece Convenția este în primul rând un mecanism de protecție a drepturilor omului, ea a fost concepută în 1950 pentru a proteja valorile împotriva înțelepciunii dominante (ca să îl parafrazez pe judecătorul Scalia). Abordarea adoptată de majoritate relativizează conținutul și întinderea drepturilor fundamentale ale omului și le face dependente de ideile dominante. O Convenție care se adaptează constant la opinia dominantă nu poate să garanteze drepturi realmente concrete și efective. În plus, în cazul în care Curtea nu ar menține o abordare dinamică și evolutivă, o astfel de atitudine nu ar împiedica nicio reformă sau îmbunătățire, ci ar încuraja pur și simplu statele să întreprindă reformele și îmbunătățirile necesare mai frecvent prin tratate noi (protocoale adiționale), care ar fi ratificate în conformitate cu procedurile constituționale democratice, cu participarea legiuitorilor naționali, aleși în conformitate cu art. 3 din Protocolul nr. 1.

2.3. Majoritatea se referă în mod repetat la o „tendință clară și continuă” (pct. 171, 175, 176, 178, 186, 187 și 189 din hotărâre). Utilizarea acestui argument sugerează, în general, că interpretarea adoptată nu este susținută de alte argumente solide întemeiate pe normele de interpretare acceptate în dreptul internațional și aplicabile tratatelor internaționale. În plus, se admite implicit că nu există un consens între Înaltele Părți Contractante cu privire la

normele relevante. De asemenea, nu pare să existe un *consens în evoluție cu privire la normele care trebuie atinse*.

Să adăugăm că există și mai puțin consens între state cu privire la problemele antropologice și morale care stau la baza prezentei cauze. În cursul elaborării Recomandării CM/Rec(2010)5 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind măsurile de combatere a discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen, reprezentantul Lituaniei a declarat că „recomandările, care sunt suficient de explicite și sunt evidente în unele țări, pot provoca reacții contradictorii sau chiar rezistență în rândul populației din alte țări” [Actele Delegaților miniștrilor, CM/Del/Act(2010)1081, cea de-a 1081-a reuniune, 31 martie 2010, <https://rm.coe.int/09000016805cf1bc>]. În 2019, Consiliul Europei a confirmat validitatea acestei observații menționând că „o mișcare de ostilitate față de drepturile omului în cazul persoanelor LGBT a luat amploare simultan în unele țări europene” [Raportul CDDH privind punerea în aplicare a Recomandării CM/Rec(2010)5 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind măsurile de combatere a discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen, adoptat de CDDH în cadrul celei de-a 92-a reuniuni (26-29 noiembrie 2019), pct. 12]. Europeanii sunt, de asemenea, foarte divizați în ceea ce privește ideile fundamentale antropologice și morale care constituie fundația drepturilor omului, iar divergența în acest domeniu are o tendință de amplificare în ultimele decenii. În special, nu există un acord cu privire la problema cine este omul și care sunt identitatea, natura și destinul său final. Potrivit jurisprudenței Curții, acest pluralism trebuie să fie recunoscut ca o caracteristică a societăților democratice, iar diversitatea opiniilor existente în rândul europenilor și în rândul statelor europene nu trebuie să fie percepută ca o amenințare, ci ca o sursă de îmbogățire. Dezacordul cu privire la problemele fundamentale este un alt argument militant împotriva abaterii de la ceea ce s-a convenit, și anume de la textul tratatului și interpretarea inițială a acestuia.

3. O schimbare majoră în paradigma protecției drepturilor

3.1. Convenția a fost semnată ca „să ia primele măsuri menite să asigure garantarea colectivă a anumitor drepturi enunțate în Declarația Universală” (preambul). Prin urmare, acest instrument trebuie să fie interpretat în lumina Declarației Universale a Drepturilor Omului. Potrivit art. 16 din aceasta, familia este întemeiată prin intermediul unei căsătorii încheiate între un bărbat și o femeie. Familia astfel întemeiată constituie „elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”. Declarația nu prevede nicio altă formă juridică de întemeiere a unei familii (cu privire la aceste chestiuni, a se vedea opinia separată a judecătorilor Pejchal și Wojtyczek anexată la hotărârea *Orlandi și alții împotriva Italiei*, nr. 26431/12 și alte 3, 14 decembrie 2017).

În mod similar, art. 12 din Convenție prevede că, începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a

întemeia o familie. Conform prevederilor Convenției, familia este întemeiată prin căsătoria dintre un bărbat și o femeie, iar acest tratat nu prevede niciun alt tip de uniune interpersonală recunoscută legal (a se vedea opinia separată a judecătorilor Pejchal și Wojtyczek, menționată mai sus).

3.2. În acest context, faptul de a impune o obligație pozitivă statelor de a recunoaște legal, într-un fel sau altul, și de a proteja cuplurile homosexuale modifică fundamental paradigma protecției drepturilor ce decurg din Convenție în domeniul dreptului familiei. Statul pârât nu putea să prevadă acest lucru atunci când a ratificat Convenția (5 mai 1998). Dacă ar fi prevăzut această modificare majoră a conținutului angajamentelor sale, ar fi putut să ia o decizie diferită cu privire la ratificarea Convenției. Prin adoptarea soluției propuse de majoritate, Curtea riscă să acționeze *ultra vires* (a se compara cu opinia parțial separată a doamnei judecător Fura-Sandström anexată la hotărârea *L. împotriva Lituaniei*, nr. 27527/03, CEDO 2007-IV).

3.3. Argumentul principal al majorității în favoarea constatării încălcării este formulat astfel, la pct. 218 din hotărâre: „ar fi incompatibil cu valorile care stau la baza Convenției ca un grup minoritar să poată exercita drepturile pe care aceasta le garantează numai cu condiția ca acest lucru să fie acceptat de majoritate”. Acest argument este un truism care nu poate fi contestat ca atare, dar ridică cel puțin două obiecții. În primul rând, nu înțelege esențialul problemei în prezenta cauză. Aici nu este vorba de exercitarea drepturilor garantate de Convenție, ci de adăugarea de noi drepturi la Convenție, mai precis de procedura de urmat pentru acordarea de drepturi care nu au fost acordate inițial de Convenție. În opinia mea, ar fi incompatibil cu valorile care stau la baza Convenției ca drepturi care nu au fost acordate inițial prin Convenție să fie adăugate la aceasta fără să fi fost acceptate de majoritate – la nivel național, în toate statele în cauză – în cadrul procesului de elaborare a tratatelor, astfel cum este definit de dreptul constituțional intern al Înaltelor Părți Contractante.

În al doilea rând, după cum s-a menționat mai sus, majoritatea se bazează, de asemenea, pe o „tendință clară și continuă” și subliniază că o majoritate de 30 de state părți au legiferat pentru recunoașterea cuplurilor homosexuale (pct. 175 din hotărâre). Dacă se presupune că obiectul cauzei îl constituie exercitarea drepturilor acordate de Convenție, atunci se ridică problema dacă este compatibil cu valorile care stau la baza Convenției ca exercitarea drepturilor conferite de Convenție de către un grup minoritar să depindă de acceptarea acestora în legislația internă a majorității statelor.

3.4. Abordarea adoptată de Curte ridică o altă dificultate. Curtea poate să constate o încălcare a Convenției, interpretată dinamic, numai dacă se stabilește că acele condiții care guvernează adoptarea acestei noi interpretări erau îndeplinite în momentul pretensei încălcări a Convenției. Stabilirea momentului de la care noua interpretare a Convenției a intrat în vigoare este de o importanță crucială în ceea ce privește deosebirea dintre, pe de o parte, cererile bine întemeiate referitoare la fapte survenite sub incidența noilor

norme și, pe de altă parte, cererile în mod vădit nefondate referitoare la acțiuni și omisiuni similare ale autorităților naționale, dar care au avut loc anterior, sub incidența vechilor norme.

Hotărârea precizează în mod corect că competența Curții în privința Rusiei nu se extinde la faptele care au avut loc începând cu 16 septembrie 2022, dar nu rezolvă problema momentului în care noua interpretare a Convenției stabilită de Curte începe să se aplice, când a început să aibă loc încălcarea Convenției și dacă aceasta a durat până la 16 septembrie 2022 pentru toți reclamanții.

Observ, în această privință, că majoritatea face trimitere – în mod corect – la hotărârea *Schalk și Kopf împotriva Austriei* (nr. 30141/04, CEDO 2010), precizând că:

„În această privință, Curtea a considerat că prin faptul de a permite, din 2010, ca partenerii de același sex să obțină un statut juridic echivalent sau similar căsătoriei în multe privințe (*ibidem*, pct. 109), Austria nu a încălcat art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție (*ibidem*, pct. 106).”

După cum se precizează în *Schalk și Kopf* (*ibidem*, pct. 106):

„Legea privind parteneriatul înregistrat, care a fost adoptată de Austria și care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010, reflectă evoluția descrisă mai sus și astfel face parte din consensul european în curs de dezvoltare. Chiar dacă acesta nu se află în avangardă, nu i se poate reproșa legiuitorului austriac că nu a adoptat mai devreme Legea privind parteneriatul înregistrat (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Petrovic*, citată anterior, pct. 41).”

Trebuie reținut că faptele prezentate în cererea nr. 40792/10 datează din 21 ianuarie 2010 (pct. 24-31 din hotărâre). În lumina hotărârii *Schalk și Kopf* (citată anterior), nu li se poate reproșa autorităților ruse că nu recunoscuseră legal, la momentul faptelor, o uniune între două persoane de același sex. Faptele prezentate în cererile nr. 30538/14 și 43439/14 au avut loc în 2013 și 2014 (pct. 24-26 și pct. 32-40 din hotărâre) și, în plus, cel puțin doi dintre cei patru reclamanți respectivi au ieșit ulterior de sub jurisdicția statului pârât (pct. 86 din hotărâre). Majoritatea textelor internaționale citate în hotărâre (cu excepția documentelor citate la pct. 50, 57, 58 și 59) au fost adoptate după 2014. Totuși, la pct. 175 din hotărâre, Curtea se bazează pe aceste evoluții ulterioare. Este imposibil să li se reproșeze autorităților ruse faptul că nu au anticipat aceste evenimente. Concentrându-se pe situația actuală, majoritatea nu oferă niciun argument potrivit căruia o încălcare a Convenției ar fi avut loc încă din 2013 sau 2014, nu doar în 2022.

3.5. Deși susține o schimbare majoră în paradigma protecției drepturilor, majoritatea nu este pe deplin coerentă.

În opinia separată sus-menționată, anexată la hotărârea *Orlandi și alții*, citată anterior (pct. 3 din opinie), judecătorul Pejchal și cu mine am exprimat următorul punct de vedere (în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului și al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice):

„Prin urmare, cele două instrumente sus-menționate stabilesc o distincție între statutul juridic al cuplurilor heterosexuale și cel al cuplurilor homosexuale. Nu există nici o îndoială că între cuplurile heterosexuale și cele homosexuale există anumite asemănări și anumite diferențe. Totuși, din punct de vedere axiologic al celor două instrumente internaționale, diferențele prevalează asupra asemănărilor. Rezultă că situația lor nu este comparabilă în vederea aprecierii legalității diferențierilor juridice în domeniul dreptului familiei.”

În acest context, observ următoarea contradicție în motivarea prezentei hotărâri. La pct. 202 *in fine*, majoritatea declară următoarele:

„Curtea a precizat în mai multe rânduri că cuplurile homosexuale se află într-o situație comparabilă cu cea a cuplurilor heterosexuale în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere oficială și de protecție a relației lor (a se vedea în special *Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 99, *Vallianatos și alții*, citată anterior, pct. 78 și 81, precum și *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 165).”

Concluzia logică ar fi că legea trebuie să pună la dispoziția cuplurilor homosexuale, la fel ca și cuplurilor heterosexuale, toate formele existente de recunoaștere legală. Totuși, majoritatea declară următoarele la pct. 165:

„În schimb, art. 8 din Convenție nu a fost interpretat până în prezent ca impunând statelor părți o obligație pozitivă de a acorda acces la căsătorie cuplurilor homosexuale. În hotărârea *Hämäläinen*, Curtea a precizat în mod expres că art. 8 din Convenție nu poate fi înțeles ca impunând o astfel de obligație (*Hämäläinen*, citată anterior, pct. 71). Această interpretare a art. 8 coincide cu interpretarea dată de Curte art. 12 din Convenție. Într-adevăr, aceasta a afirmat în mod constant până în prezent că art. 12 din Convenție nu poate fi înțeles ca impunând statelor contractante obligația de a acorda acces la căsătorie cuplurilor homosexuale (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 63, *Hämäläinen*, citată anterior, pct. 96, *Oliari și alții*, citată anterior, pct. 191, și *Orlandi și alții*, citată anterior, pct. 192). Curtea a ajuns la aceeași concluzie în raport cu art. 14 coroborat cu art. 8 din Convenție, considerând că statele contractante rămân libere să nu acorde acces la căsătorie decât cuplurilor heterosexuale (*Schalk și Kopf*, citată anterior, pct. 101 și 108, *Gas și Dubois*, citată anterior, pct. 66, și *Chapin și Charpentier*, citată anterior, pct. 48).”

Acest paragraf conduce la concluzia că majoritatea consideră că situația cuplurilor homosexuale diferă de cea a cuplurilor heterosexuale în ceea ce privește nevoia lor de recunoaștere oficială și de protecție a relației lor.

4. Efectele hotărârii

4.1. Hotărârea Curții poate produce efecte *erga omnes* atunci când Curtea deduce din Convenție anumite principii generale referitoare la protecția drepturilor și valorilor consacrate în Convenție. Aceste principii pot avea efecte *erga omnes* numai dacă Curtea a luat în considerare cu atenție toate interesele și valorile private și publice relevante la nivel european. În special, pentru a stabili principiile aplicabile tuturor statelor din sistem, este necesar să se identifice și să se enunțe toate interesele și valorile publice relevante pentru toate aceste state. Prin urmare, procedura trebuie să permită identificarea și enunțarea tuturor acestor interese și valori.

4.2. Prezenta cauză a fost soluționată într-un context internațional special. La 16 martie 2022, Federația Rusă a fost exclusă din Consiliul Europei. La 16 septembrie 2022, aceasta a încetat să mai fie parte la Convenție. Începând cu 16 septembrie 2022, statul pârât, deși rămâne răspunzător pentru orice eventuală încălcare a drepturilor garantate de Convenție care ar fi putut avea loc înainte de această dată, nu mai este obligat să respecte nicio obligație materială referitoare la respectarea drepturilor consacrate de Convenție. Obligația de a lua măsuri pentru a împiedica apariția unor încălcări similare în viitor [*Ilgar Mammadov împotriva Azerbaidjanului* (acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor) (MC), nr. 15172/13, pct. 162, 29 mai 2019] pierde orice relevanță deoarece încetarea calității de parte la Convenție asigură în mod automat nu numai încetarea unei încălcări continue, ci și nerepetarea unor încălcări similare în viitor.

Prin urmare, cauza nu are consecințe practice asupra evoluției viitoare a ordinii juridice interne a statului pârât; în schimb, problemele generale subiacente sunt de mare importanță pentru cele 46 de state care rămân în sistemul Convenției, în special pentru cele care nu prevăd recunoașterea legală a uniunilor dintre două persoane de același sex.

În această privință, observ că guvernul pârât nu a dat curs cererii de a furniza o listă a persoanelor care vor fi prezente la ședință (pct. 14 și 15 din hotărâre). Se pare că, după 16 martie 2022, acesta și-a pierdut orice interes de a-și susține cauza și de a dezvolta sistemul Convenției. Interesele publice și valorile aflate în joc care ar fi putut fi de interes pentru alte state nu au fost nici identificate, nici menționate în procedura desfășurată în fața Curții.

Având în vedere situația internațională actuală, este imposibil să se atribuie o valoare de precedent acestei hotărâri sau altor hotărâri pronunțate după 16 septembrie 2022 în cauze îndreptate împotriva Rusiei, iar astfel de hotărâri nu vor putea produce efecte *erga omnes*.

5. Concluzie

În concluzie, aș dori să citez acest pasaj, care rezumă problemele ridicate și de prezenta cauză:

„Faptul că luarea puterii de la popor și încredințarea ei unei aristocrații judiciare poate produce rezultate lăudabile pe care democrația nu le-ar putea obține nu este deloc surprinzător și nu justifică evoluționismul în materie de texte. Același lucru se poate spune și despre monarhie și totalitarism. Dar odată ce o națiune a decis că democrația, cu toate defectele ei, este cel mai bun sistem de guvernământ, întrebarea crucială este ce teorie a interpretării textelor este compatibilă cu democrația. Răspunsul este, fără îndoială, originalismul. Neoriginalismul, pe de altă parte, impune societății cerințe prescriptive legale care nu au fost niciodată adoptate în mod democratic” (A. Scalia, B.A. Garner, *Reading Law: The Interpretation of Legal Texts*, St. Paul, Minn., 2012, pag. 88).

În ciuda tuturor diferențelor evidente dintre o constituție națională și un tratat internațional, precum și dintre interpretarea Constituției și interpretarea

tratatelor, fondul problemei rămâne același. Odată ce Curtea a stabilit că democrația este singurul model politic avut în vedere de Convenție și, prin urmare, singurul care este compatibil cu aceasta [a se vedea, de exemplu, *Partidul Comunist Unificat al Turciei și alții împotriva Turciei*, 30 ianuarie 1998, pct. 45, *Culegere de hotărâri și decizii 1998-I, Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei* (MC), nr. 41340/98 și alte 3, pct. 86, CEDO 2003-II, precum și *Gorzelik și alții împotriva Poloniei* (MC), nr. 44158/98, pct. 89, CEDO 2004-I], întrebarea esențială este care teorie a interpretării Convenției este compatibilă cu democrația. Problema pe care o ridică abordarea aleasă de majoritate în această privință este aceea că impune Înalțelor Părți Contractante noi angajamente internaționale care nu au fost niciodată asumate, cu atât mai puțin în conformitate cu proceduri democratice. În consecință, aceasta erodează preeminența dreptului.

OPINIA SEPARATĂ A DOAMNEI JUDECĂTOR POLÁČKOVÁ

1. În prezenta cauză, am votat ca majoritatea cu privire la primul punct al dispozitivului hotărârii, unde se declară competența Curții să soluționeze capetele de cerere formulate de reclamânți.

În prezenta cauză, cererile au fost introduse la Curte în 2010 și 2014. Faptele pe care reclamânții se bazează pentru a invoca încălcarea Convenției au avut loc înainte de 16 septembrie 2022. Prin urmare, este evident că, în conformitate cu art. 58 din Convenție – astfel cum Curtea a confirmat în sesiune plenară în „Rezoluția Curții Europene a Drepturilor Omului privind consecințele încetării calității Federației Ruse de stat membru al Consiliului Europei în lumina art. 58 din Convenția europeană a drepturilor omului”, adoptată la 22 martie 2022 (paragraful 2 din Rezoluție) – Curtea este competentă să judece aceste fapte.

2. Totuși, spre marele meu regret și pentru motivele expuse mai jos, nu pot fi de acord cu opinia colegilor mei cu privire la un aspect procedural, potrivit căruia compunerea Marii Camere care a deliberat la 12 octombrie 2022 a fost decisă în conformitate cu art. 23 § 2, art. 26 § 4 și 5 din Convenție și cu art. 24 din Regulamentul de procedură al Curții (pct. 23 din hotărâre).

Art. 23 § 2 din Convenție prevede următoarele:

„Judecătorii rămân în funcție până la înlocuirea lor. Ei continuă totuși să se ocupe de cauzele cu care au fost deja sesizați.

Dispozițiile relevante ale art. 26 § 4 și § 5 din Convenție au următorul conținut:

„4. Judecătorul ales în numele unei înalte părți contractante care este parte în cauză este membru de drept al Camerei sau al Marii Camere. În absența sa ori în cazul în care nu poate participa, va participa în calitate de judecător o persoană aleasă de președintele Curții de pe o listă prezentată în prealabil de către înalta parte contractantă.

5. [...] Când cauza este transmisă Marii Camere în temeiul art. 43, nici un judecător al Camerei care a pronunțat decizia nu poate să facă parte din Marea Cameră, cu excepția președintelui Camerei și a judecătorului care a participat în numele înaltei părți contractante interesate.”

În pasajele relevante din art. 24 (Compunerea Marii Camere) din Regulamentul de procedură se prevede astfel:

„1. Marea Cameră se compune din șaptesprezece judecători și cel puțin trei judecători supleanți.

2. [...]

b) Judecătorul ales în numele părții contractante în cauză, sau, dacă este cazul, judecătorul desemnat în temeiul art. 29 sau al art. 30 din Regulament este membru de drept al Marii Camere în conformitate cu art. 26 § 4 și 5 din Convenție.

[...]

3. Dacă există judecători care nu pot participa, aceștia sunt înlocuiți cu judecătorii supleanți [...]

4. Judecătorii și judecătorii supleanți desemnați în conformitate cu dispozițiile de mai sus participă la judecarea cauzei până la finalizarea procedurii. Chiar dacă le expiră mandatul, aceștia continuă să participe la examinarea cauzei dacă au cunoscut deja fondul [...]"

3. Statul pârât în prezenta cauză a încetat să mai fie membru al Consiliului Europei la 16 martie 2022. Acesta a încetat să mai fie parte la Convenție la 16 septembrie 2022.

4. În conformitate cu art. 20 din Convenție, Curtea se compune dintr-un număr de judecători egal cu cel al Înantelor Părți Contractante. Consider că regula care decurge din acest articol este fundamentală și merge mână în mână cu spiritul Convenției, potrivit căruia numărul judecătorilor Curții nu trebuie să îl depășească niciodată pe cel al Înantelor Părți Contractante la Convenție.

În opinia mea, această regulă implică, de asemenea, că odată ce un stat a încetat să mai fie Înantă Parte Contractantă la Convenție, judecătorul ales în numele acestui stat nu mai are mandat pentru a continua să participe la examinarea cauzelor de care s-a ocupat deja.

5. Chiar dacă judecătorii, după ce și-au preluat atribuțiile, fac parte cu titlu individual din Curte, după cum se menționează la art. 21 § 2 din Convenție, acest element nu poate, în opinia mea, să fie interpretat ca o normă fundamentală egală cu cea prevăzută de art. 20 din Convenție, cu alte cuvinte ca însemnând că, în raport cu art. 21 § 2 din Convenție, dacă un stat a încetat să mai fie Înantă Parte Contractantă la Convenție, acest lucru nu are niciun efect asupra numărului de judecători din cadrul Curții.

6. În măsura în care raționamentul majorității cu privire la acest aspect poate fi înțeles ca implicând faptul că art. 23 § 2 din Convenție, art. 26 § 4 și 5 din Convenție și art. 24 din Regulament se aplică prin analogie situației actuale, acest lucru nu este posibil, în opinia mea, pentru simplul motiv că situația avută în vedere de aceste dispoziții diferă considerabil de situația actuală.

Deși situația prevăzută de dispozițiile în discuție se referă la înlocuirea judecătorilor și presupune existența unei Înalte Părți Contractante la Convenție care are dreptul de a desemna candidați pentru alegerea judecătorilor, în prezenta cauză nu mai există un temei legal pentru ca un judecător ales în numele statului membru care a încetat să mai fie Înantă Parte Contractantă la Convenție să își continue mandatul după data încetării acestui statut.

7. În plus, nu este prima dată când Curții i s-a solicitat să ia în considerare compunerea sa după ce un stat membru a încetat să mai fie Înantă Parte Contractantă la Convenție.

8. Printr-o notă verbală din 12 decembrie 1969, guvernul elen a notificat Secretarului General decizia sa de a se retrage din Consiliul Europei, în conformitate cu art. 7 din Statutul Consiliului Europei. Rezoluția (70) 34, adoptată de delegații miniștrilor la 27 noiembrie 1970, precizează: „notificarea retragerii Greciei va intra în vigoare la sfârșitul anului 1970.”

Paragraful 11 din rezoluție prevede că „după 31 decembrie 1970, nu va mai fi necesar să i se solicite guvernului elen candidați la alegerile pentru funcția de judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, art. 39 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale rezervând prezentarea unor astfel de candidați statelor membre ale Consiliului Europei”.

9. În hotărârea *De Wilde, Ooms și Versyp împotriva Belgiei* (18 iunie 1971, pct. 11, seria A nr. 12), Curtea, reunită în plen, a declarat că „domnul judecător G. Maridakis, care a participat la ședințe, nu putea să participe la examinarea prezentelor cauze după 31 decembrie 1970 întrucât retragerea Greciei din Consiliul Europei a intrat în vigoare la această dată”.

10. În Rezoluția CM/Res(2022)2 privind încetarea calității Federației Ruse de membru al Consiliului Europei, adoptată de Comitetul de Miniștri la 16 martie 2022 în cadrul celei de a 1428-a reuniuni a delegaților miniștrilor, Comitetul de Miniștri a decis, în cadrul procedurii inițiate în temeiul art. 8 din Statutul Consiliului Europei, încetarea calității Federația Rusă de membru al Consiliului Europei de la data de 16 martie 2022.

În urma Rezoluției sus-menționate și în conformitate cu Rezoluția privind consecințele încetării calității Federației Ruse de membru al Consiliului Europei în lumina art. 58 din Convenția europeană a drepturilor omului, adoptată în plen la 22 martie 2022, plenul Curții a luat act în mod oficial, la 5 septembrie 2022, de faptul că, întrucât Federația Rusă va înceta să mai fie Înalță Parte Contractantă la Convenție la 16 septembrie 2022, funcția de judecător în cadrul Curții în numele Federației Ruse va înceta, de asemenea, să existe.

11. Examinând cele două cauze, cea din prezent și cea din 1970, nu observ nicio diferență în ceea ce privește aspectele procedurale. Singura diferență este faptul că, în 1970, judecătorul elen făcea parte dintr-un complet în calitate de „judecător ordinar”, iar în prezenta cauză judecătorul rus era „judecător național”, care trebuia să fie membru de drept al Marii Camere în conformitate cu art. 26 § 4 din Convenție și art. 24 § 2 lit. b) din Regulament.

În opinia mea, acest lucru nu poate justifica în mod decisiv abordarea diferită pe care a adoptat-o majoritatea. Statutul de „judecător național” presupune existența unui mandat de judecător ca atare, care, în prezenta cauză, a încetat să existe după 16 septembrie 2022.

12. După părerea mea, hotărârea Curții, în ceea ce privește procedura, este o abatere regretabilă nu doar de la precedentul elen menționat anterior, ci și de la jurisprudența Curții în materie de art. 6 din Convenție, în special principiile referitoare la o instanță instituită de lege [a se vedea, de exemplu,

Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei (MC), nr. 26374/18, pct. 289, 1 decembrie 2020].

13. În opinia mea, prezența fostului judecător rus la runda a doua de deliberări din 12 octombrie 2022 – respectiv, după 16 septembrie 2022 – în care Marea Cameră a procedat la votul final în prezenta cauză face din compunerea Marii Camere o „instanță neînstituită de lege”, în speță de art. 20 din Convenție. Acest lucru a avut ca efect vicierea tuturor deciziilor adoptate de compunerea Marii Camere în prezenta cauză.

14. A doua teză a art. 23 § 2 din Regulamentul Curții prevede: „Abținerile nu sunt admise în cazul votului final privind admisibilitatea sau fondul cauzei.” În mod evident, această dispoziție nu permite unui judecător să se abțină de la votul final. Din acest motiv, am votat împotriva tuturor celorlalte puncte din dispozitivul hotărârii.

OPINIA SEPARATĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR LOBOV

1. Am votat împotriva constatării încălcării art. 8 din Convenție în prezenta cauză. Situația actuală a jurisprudenței și lipsa clară a unui consens european cu privire la acest subiect nu permit, în opinia mea, interpretarea Convenției ca impunând o obligație pozitivă generală de recunoaștere legală a cuplurilor de același sex.

1. Rezumatul faptelor și al contextului

2. Faptele aflate la originea cererii doamnelor Fedotova și Șipitko au avut loc în urmă cu 13 ani. Cererea de căsătorie depusă de cuplu și refuzul autorităților datează din 2009. Cererea reclamantelor împotriva acestui refuz a fost depusă la Curte la 20 iulie 2010, adică la 4 săptămâni după pronunțarea hotărârii într-o cauză similară, *Schalk și Kopf împotriva Austriei* (nr. 30141/04, CEDO 2010). Însușindu-și opiniile celor trei judecători care au formulat opinii separate¹, reclamantele au solicitat pur și simplu Curții să își reconsidere concluziile pe care le formulase în *Schalk și Kopf*².

3. Totuși, această hotărâre a devenit definitivă la 22 noiembrie 2010, odată cu respingerea cererii pentru retrimiteră în fața Marii Camere. În consecință, cererea doamnelor Fedotova și Șipitko, formulată în mare parte după modelul celei a domnilor Schalk și Kopf, ar fi trebuit să fie soluționată de îndată prin aceleași constatări privind neîncălcarea ori să fie declarată inadmisibilă. Era vorba într-adevăr de respectarea fundamentală, de către Curte, a logicii juridice și a propriei jurisprudențe.

4. Contrar acestei logici, cauzei i s-a rezervat o soartă radical opusă. După o așteptare de peste 10 ani, aceasta a fost aleasă să devină cauză fundamentală pentru a vehicula un reviriment jurisprudențial de către „noua generație” de judecători de la Strasbourg. În 2021, reclamantele au reușit astfel să convingă Camera să admită cererea lor inițială din 2010, inadmisibilă la momentul respectiv, printr-o constatare unanimă a încălcării³.

5. Consider că metoda folosită de Curte este în mare măsură discutabilă încă de la început, cu atât mai mult cu cât este vorba despre un reviriment în privința unei probleme societale sensibile pentru destul de multe țări. În plus, atât Camera în unanimitate, cât și majoritatea Marii Camere s-au grăbit să prezume existența unei „vieți de familie” între reclamantii respectivi, deși

¹ Opinia separată comună a judecătorilor Rozakis, Spielmann și Jebens în hotărârea *Schalk și Kopf*, citată anterior.

² „Reclamantele solicită Curții să extindă [...] raționamentul sus-menționat al judecătorilor care au formulat opinii separate la prezenta cauză pentru a concluziona că Federația Rusă le-a încălcat drepturile la viața privată și de familie, privându-le de orice recunoaștere a relației lor de familie între persoane de același sex.”

³ Camera a anexat alte două cereri formulate în mod identic și introduse de alte două cupluri în 2014 (*Ciunosov și Evtușenko împotriva Rusiei*, nr. 30538/14, și *Șaihraznova și Iakovleva împotriva Rusiei*, nr. 43439/14).

dosarul nu conține nicio informație în acest sens și în pofida văditei pierderi a interesului unora dintre aceștia, ceea ce denotă o lipsă de angajament [a se vedea pct. 151 din hotărâre și a se compara, printre altele, cu *Vallianatos și alții împotriva Greciei* (MC), nr. 29381/09 și nr. 32684/09, pct. 73, CEDO 2013 (extrase), în care Curtea a supus recunoașterea „vieții de familie”, în sensul art. 8, condiției de stabilitate a relațiilor].

2. Discrepanța dintre linia dominantă a jurisprudenței și poziția majorității

6. Poziția majorității în favoarea unei obligații pozitive de recunoaștere juridică a cuplurilor homosexuale mi se pare în discrepanță cu linia dominantă a Curții, care a sancționat până în prezent încălcări bine delimitate ale drepturilor specifice ale persoanelor, ca de exemplu incriminarea actelor homosexuale⁴, refuzul de a angaja persoane homosexuale într-un anumit domeniu profesional⁵, refuzarea dreptului la transferul unui contract de închiriere⁶, dar și multe altele.

7. Cauza *Fedotova și alții*, ca și cauza *Schalk și Kopf*, citată anterior, aveau în schimb o ambiție foarte diferită. Ambele aveau ca obiect pretinsa obligație pozitivă generalizată a statului de a recunoaște legal uniunile homosexuale. În loc să se plângă de prejudiciile specifice pe care pretindeau că le-au suferit în materie civilă, fiscală, socială sau de altă natură, reclamantii au ales în mod intenționat să pretindă doar un drept inexistent la căsătorie pentru cuplurile homosexuale, angajându-se astfel în proceduri judiciare naționale vădit zadarnice.

8. Desigur, abordarea focalizată și nuanțată a Curții, axată pe încălcări specifice, conținea două excepții notabile, în ceea ce privește Grecia și Italia, care încălcau o obligație pozitivă generală de recunoaștere a uniunilor între persoane de același sex (*Vallianatos și alții*, citată anterior, *Oliari și alții împotriva Italiei*, nr. 18766/11 și 36030/11, 21 iulie 2015, și *Orlandi și alții împotriva Italiei*, nr. 26431/12 și alte 3, 14 decembrie 2017).

9. Totuși, aceste cauze aveau ca obiect situații de drept și de fapt complet diferite de cea din prezenta cauză. Hotărârea *Vallianatos* nu servește ca precedent în prezenta cauză întrucât cauza viza un tratament discriminatoriu în raport cu un „acord de conviețuire”. Din moment ce Rusia nu prevede un asemenea acord de conviețuire sau instituții similare, nu poate exista nici o discriminare bazată pe acest motiv.

10. Până în prezent, hotărârile *Oliari și alții* și *Orlandi și alții* au fost singurele care au impus unui singur stat o obligație pozitivă generală de

⁴ *Dudgeon împotriva Regatului Unit*, 22 octombrie 1981, seria A nr. 45, *Norris împotriva Irlandei*, 26 octombrie 1988, seria A nr. 142 și *Modinos împotriva Ciprului*, 22 aprilie 1993, seria A nr. 259.

⁵ *Smith și Grady împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 33985/96 și 33986/96, CEDO 1999-VI.

⁶ *Karner împotriva Austriei*, nr. 40016/98, CEDO 2003-IX.

recunoaștere legală a uniunilor între persoane de același sex (pct. 164 din hotărâre). Totuși, aceste două hotărâri au fost adoptate de o Cameră într-un context foarte specific, chiar excepțional, care nu are nicio legătură cu cel din Rusia sau cu cel din celelalte 16 state europene care încă nu acordă o astfel de recunoaștere.

11. Într-adevăr, constatările unor încălcări formulate în cazul Italiei au fost explicate, în primul rând, prin necesitatea de a permite evoluția și de a armoniza diferitele regimuri aplicabile uniunilor homosexuale din această țară (*Oliari și alții*, citată anterior, pct. 168-171). În al doilea rând, Curtea s-a bazat în mod categoric pe hotărâri repetate ale instanțelor supreme din Italia – Curtea Constituțională și Curtea de Casație –, care insistaseră, ambele, asupra necesității unei legislații privind uniunile între persoane de același sex (*ibidem*, pct. 180). Acest factor a cântărit atât de mult în raționamentul Curții încât trei dintre cei șapte judecători ai Camerei au făcut din el elementul central în justificarea votului lor concordant în favoarea constatării încălcării, fără a recunoaște însă existența unei obligații pozitive generale⁷. În ultimul rând, Curtea s-a bazat, de asemenea, pe sentimentele majorității populației italiene care, potrivit datelor recunoscute de Guvern, accepta cuplurile homosexuale și susținea recunoașterea acestora (*ibidem*, pct. 181-182).

12. Prin urmare, este imposibil să se concluzioneze că cele două cauze, *Oliari și alții* și *Orlandi și alții*, care s-au succedat la o diferență de 2 ani, în pofida opoziției virulente a doi judecători care au formulat opinii separate⁸, ar fi fost soluționate de Cameră în același mod în lipsa elementelor contextuale sus-menționate.

13. A impune această jurisprudență a unei Camere, contextuală și în același timp contestată, celor 17 state europene care nu se încadrează în acea „tendință clară și continuă” este lipsită atât de temei legal, cât și de rigoare intelectuală.

3. Importanța unui *consens european* și a *realităților sociale*

14. Absența unui *consens european* privind recunoașterea juridică a uniunilor între persoane de același sex este un alt obstacol major pe care majoritatea se străduiește să îl depășească bazându-se pe noțiunea mai alunecoasă de „tendință clară și continuă” în favoarea unei astfel de recunoașteri. Riscurile acestei înlocuiri a integrității jurisprudenței de la Strasbourg bazate în mare măsură pe noțiunea de *consens*, deja în așteptare, sunt mai mult decât flagrante. Tăcerea asurzitoare cu privire la hotărârea *A, B și C. împotriva Irlandei* [(MC), nr. 25579/05, CEDO 2010], în care Marea Cameră a acceptat constrângerile societale ale unui singur stat pentru a

⁷ Opinia concordantă a domnului judecător Mahoney, la care au aderat judecătorii Tsotsoria și Vehabović, în cauza *Oliari și alții*.

⁸ Opinia separată a judecătorilor Pejchal și Wojtyczek în cauza *Orlandi și alții*.

justifica interzicerea avortului în pofida existenței unui consens european impecabil în sens invers, este un alt semn de disconfort.

15. În orice caz, trebuie subliniat faptul că majoritatea celor 30 de state care se înscriu în „tendință” în speță nici măcar nu ajungea la două treimi din numărul statelor părți la data sesizării Marii Camere, ca să nu mai vorbim de faptul că cele 17 state „minoritare” reprezentau în acel moment aproape jumătate din populația statelor membre ale Consiliului Europei. Susținând dreptul minorităților sexuale la recunoașterea obligatorie a uniunilor lor, Marea Cameră a ignorat astfel sensibilitățile și constrângerile societale ale acestei mari minorități de state care nu sunt pregătite să se alăture „tendinței”. Apărarea de către majoritate a pluralismului la nivel intern este, de altfel, inadecvată impunerii acerbe a unei abordări unice la nivel european, în ciuda contextelor naționale extrem de variate.

16. În această privință, este important faptul că niciunul dintre textele internaționale sau regionale citate în mod extensiv în hotărâre (pct. 46-64) nu a impus până în prezent o obligație pozitivă generală de recunoaștere legală a cuplurilor homosexuale. Singurul text negociat de guvernele Consiliului Europei, însoțit de numeroase rezerve, se limitează în mod prudent la a îndemna statele „*să ia în considerare posibilitatea*” de a oferi cuplurilor homosexuale „*mijloace legale sau de altă natură pentru a aborda problemele practice legate de realitatea socială în care trăiesc*” [pct. 25 din Recomandarea CM/Rec (2010)5, citată la pct. 48 din hotărâre; sublinierea mea].

17. Prezenta hotărâre este așadar prima care impune, în pofida contextului național și a poziției neechivoce a Curții Constituționale, o obligație de recunoaștere legală a cuplurilor homosexuale, lăsând doar o mică libertate în ceea ce privește forma unei astfel de recunoașteri (pct. 188 din hotărâre). Totuși, o măsură de această amploare în ceea ce privește chestiuni recunoscute de Curte însăși ca fiind sensibile și referitoare la etică și moralitate⁹ este, în mare măsură, de competența legiuitorilor naționali, în virtutea competențelor lor instituționale. Dorința tot mai mare a unei instanțe internaționale de a promova tendințe pe care le consideră progresiste nu îi permite să recurgă după bunul plac la constrângere judiciară pentru a forța cu brutalitate evoluțiile societale din statele contractante. Într-adevăr, mecanismul viu care se dorește a fi Convenția ar supraviețui cu greu dacă Curtea l-ar purta prea departe de rădăcinile lui. Prin urmare, Curtea ar trebui să evite utilizarea principiului interpretării evolutive (pct. 167 din hotărâre) pentru a deduce în privința unui stat contractant obligații noi pe care acesta nu le acceptase – și nici nu le-ar fi acceptat – în contextul tratatului însuși (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Johnston și alții împotriva Irlandei*, seria A nr. 112, pct. 57, 18 decembrie 1986, precum și poziția neechivocă și repetată a

⁹ „Curtea poate să admită că subiectul prezentei cauze poate fi legat de aspecte morale sau etice sensibile, care permit o marjă de apreciere mai mare, având în vedere absența unui consens în rândul statelor membre [...]” (*Oliari și alții împotriva Italiei*, pct. 177).

statului pârât, prezentată la pct. 48-49 din prezenta hotărâre). Prezenta hotărâre oferă astfel un exemplu de utilizare excesivă a principiului interpretării evolutive, pe care majoritatea l-a împins dincolo de limitele sale juste, ceea ce contravine dreptului tratatelor.

Concluzie

18. Atunci când se discută viitorul pe termen mai lung al sistemului Convenției, cele 47 de state părți au concluzionat pe bună dreptate că „autoritatea Curții este vitală pentru eficacitatea și pentru viabilitatea sistemului Convenției în ansamblu” și că „toate aceste elemente se bazează pe *calitatea, rigoarea și coerența hotărârilor Curții, precum și pe acceptarea ulterioară de către toți actorii din sistemul Convenției, inclusiv guverne, parlamente, instanțe naționale, reclamanți și publicul larg în ansamblu*”¹⁰ (sublinierea mea).

19. Este necesar să se constate că prezenta hotărâre nu se inspiră din această înțelepciune. Prin urmare, este destinată să ridice enorme probleme de legitimitate și de acceptare, precum și să submineze și mai mult autoritatea Curții și a jurisprudenței acesteia. Efectele sale adverse vor fi resimțite mai ales dincolo de statul pârât, din moment ce acesta nu mai este parte la Convenție. La modul mai general, a fost inoportun din partea Curții să ridice standardul Convenției într-atât încât să oblige la recunoașterea legală a uniunilor homosexuale, în pofida circumstanțelor societale obiective importante cu care se confruntă multe state părți în această chestiune. În locul realizării unei „uniuni mai strânse” pe baze cu adevărat comune și împărtășite, în conformitate cu Statutul Consiliului Europei, hotărârea riscă să aprofundeze diviziunea și să stimuleze confruntarea care rezultă din viziunile sociale divergente ce există în Europa.

¹⁰ „L’avenir à plus long terme du système de la Convention européenne des droits de l’homme” [Viitorul pe termen lung al sistemului Convenției europene a drepturilor omului], Raport al Comitetului Director pentru Drepturile omului (CDDH), Consiliul Europei, 2016, pag. 111-112.

HOTĂRÂREA FEDOTOVA ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA RUSIEI

ANEXĂ

Lista cererilor

Nr. crt.	Cererea nr.	Denumirea cauzei	Introdusă la	Reclamant(ă) Anul nașterii	Reprezentat(ă) de
1.	40792/10	Fedotova și Șipitko împotriva Rusiei	20/07/2010	Irina Borisovna FEDOTOVA 1978 Irina Vladimirovna ȘIPITKO 1977	Olga Anatolievna GNEZDILOVA
2.	30538/14	Ciunosov și Evtușenko împotriva Rusiei	05/04/2014	Dmitri Nikolaievici CIUNOSOV 1984 Iaroslav Nikolaievici EVTUȘENKO 1994	Olga Anatolievna GNEZDILOVA Olga Anatolievna GNEZDILOVA
3.	43439/14	Șaihraznova și Iakovleva împotriva Rusiei	17/05/2014	Ilmira Mansurovna ȘAIHRAZNOVA 1991 Elena Mihailovna IAKOVLEVA 1990	Olga Anatolievna GNEZDILOVA